

МАТЕРІАЛИ
II НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВА»**

(15-16 травня 2020 р.)

Запоріжжя
2020

УДК 340.15(063)
П 76

Пріоритетні напрями модернізації системи права. Матеріали II науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 15-16 травня 2020 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. – 148 с.
ISBN 978-966-992-108-6

У збірнику представлені матеріали II науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями модернізації системи права». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, конституційного, муніципального права, цивільного, адміністративного права та процесу, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 340.15(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Колеснікова А.О. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ... 7
Колодій Є.М. ВІД МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА ДО СУЧАСНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.... 12
Магда Б.В. ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЙОГО РОЗУМІННЯ 16
Пушкарьова Є.В. РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОВОЇ НОРМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 18
Розвадовська А.О. ІНСТИТУТ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НОВИЙ ДЛЯ УКРАЇНИ СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 21
Ярошенко О.О. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПОВЕДІНКУ ТА ЇЇ ВИДИ..... 25

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Лазаренко К.О. ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В СОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ (НА ПРИКЛАДІ КУБИ ТА КНР)..... 29

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Воляник В.І. ПЕРЕДАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА ЇХ ОБМЕЖЕННЯ ЗГІДНО ПРАВИЛ МІЖНАРОДНОГО КОМПІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА 32

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Клименко П.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ) 36

Раєвська В.П.

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ CASE LAW
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....40

Сівак І.В.

СУТЬ ПОНЯТТЯ «ACQUIS COMMUNAUTAIRE»
ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....44

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Кубарєва Т.С.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ
ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО
ПРИ ВЧИНЕННІ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ48

Фончикова І.Ю.

ТЕПЕРІШНЄ ТА МАЙБУТНЄ ІНСТИТУТУ ДОВІРЧОЇ
ВЛАСНОСТІ У РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ.....51

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Антонишина Н.В.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ
ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРИВАТИВ».....56

Ішук А.О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
АРБИТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ
ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ60

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Грицай А.В.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ.....65

Заболотня Ю.В.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА НЕДОЛІКИ.....68

Мадей А.С.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....73

Петренко В.А.

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ШТРАФУ
ЯК ВИДУ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ77

Романенко М.В.

ДОДАТКОВА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПУСТКА
ЯК ЧАСТИНА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА81

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Наумов І.Д.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ85

Паночко В.М., Сливка І. М.

ПРАВА ВИКРИВАЧА У СФЕРІ КОРУПЦІЇ:
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....88

Черевко В.В.

ВПЛИВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ92

Шкабара Н.О.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....96

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ**

Кірпічов В.В.

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ПОМИЛОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....100

Книжник К.В.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ
ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОКАРАННЯ
У ВИДІ ШТРАФУ СУБ'ЄКТАМИ ПРОБАЦІЇ103

Кудрявцев Є.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ СЛІДЧОГО СУДДІ
ЗАРУБІЖНИМИ І ВІТЧИЗНЯНИМИ ФАХІВЦЯМИ.....106

Пазенко А.О.

«ЗГВАЛТУВАННЯ» У НОВІЙ РЕДАКЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....109

Пономаренко В.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ СИТУАЦІЙ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ
В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ: НАУКОВИЙ ПІДХІД.....112

Стогнєв М.М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА
СПІВУЧАСТІ У СКОЄНОМУ ЗЛОЧИНІ.....116

Тринів С.Л.

ОРГАНІЗОВАНА ГРУПА І ЗЛОЧИННА ОРГАНІЗАЦІЯ
ЯК ФОРМА СПІВУЧАСТІ.....119

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Вартовнік А.М., Лугіна Н.А.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
ВІД КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....122

Князєв В.В.

ДИСТАНЦІЙНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....126

Князєв Ю.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
СТАТУСУ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....131

Ребриш А.С.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ
СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ136

Сливка І.Ю.

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....140

Яскорська А.О.

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ ТА СУЧАСНІ СПОСОБИ ЇХ ЗАМІНИ.....143

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Колєснікова А.О.

студентка,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Такі фактори як інвалідність, гендерна нерівність і дискримінація тісно взаємопов'язані. Частина жінок народилися з інвалідністю або отримали її внаслідок впливу факторів-ризиків, пов'язаних з гендерними особливостями, включаючи такі чинники як відсутність доступу до послуг з охорони статевого та репродуктивного здоров'я, насильства та гендерно-упередженого розподілу ресурсів у домогосподарстві. Більш того, жінки з інвалідністю являють собою зовсім неоднорідну групу та часто стикаються з різними формами дискримінації за іншими ознаками, окрім статі та інвалідності. Для того, щоб гендерна рівність та розширення прав і можливостей стали реальністю для всіх жінок, необхідно проаналізувати їх проблеми в усіх сферах розвитку держави, а також у процесах відновлення, безпеки і розбудови миру в Україні.

Дослідження питань, пов'язаних із механізмом правового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, в тому числі в межах міжнародного регулювання, стали предметом наукового інтересу таких вчених, як Андрій В.М., Болотіна Н.Б., Іншин М.І., Кравченко М.В., Костюк В.Л., Малуґа Л.Ю., Мельник В.П., Сахарук І.С., Сіньова Л.М., Шумна Л.П. та ін. Однак у зв'язку зі швидкими темпами внесення змін до чинного законодавства, його адаптації до законодавства ЄС, і, як наслідок, зміни механізмів реалізації зазначена тематика потребує подальшого розгляду та аналізу.

Останнім часом суспільство багато уваги приділяє проблемам осіб з інвалідністю. Такий інтерес продиктований тим, що за останнє десятиріччя спостерігається тенденція до збільшення майже вдвічі кількості людей з обмеженими фізичними можливостями. Зокрема, за

даними Всесвітньої організації охорони здоров'я майже у кожної людини протягом її життя виникають тимчасові або постійні порушення, а ті, хто доживуть до старшого віку, можуть відчувати великі труднощі з функціонуванням. За оцінками фахівців у світі приблизно 15% населення має ту чи іншу форму інвалідності [1]. Громадяни з інвалідністю є серед усіх верств населення будь-якого суспільства. Це люди з такими вадами здоров'я, як ураження опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи; психічними захворюваннями та розумовою відсталістю; ураженнями органів слуху та зору; ураженнями внутрішніх органів; онкологічними захворюваннями.

Кількість осіб з особливими потребами постійно зростає, хоча причини і наслідки інвалідності можуть бути різними: зумовленими як неоднаковими соціально-економічними обставинами, так і різним ступенем забезпечення державами добробуту своїх громадян. Нині можна говорити про глобальний характер проблеми інвалідності – в усьому світі ті чи інші можливості обмежено приблизно в кожній десятій людини (650 млн людей), з них майже 470 млн осіб працездатного віку.

Для України проблема соціального захисту інвалідів є особливо значущою у зв'язку зі стійкою тенденцією до зростання частки інвалідів у загальній структурі населення. Якщо на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3% усього населення, або 1,5 млн осіб, то в 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн осіб, у тому числі 122,6 тис. дітей-інвалідів, тобто частка осіб цієї категорії в загальній структурі населення становить 5,3% усього населення, відповідно їх кількість зросла майже в 1,6 рази. Так, збільшення кількості людей з інвалідністю зумовлене суперечливим соціально-економічним розвитком українського суспільства, який знизив рівень життя більшості людей, незадовільним станом системи охорони здоров'я, недостатньою безпекою та охороною праці, низьким рівнем екологічної культури, наявністю різноманітних катаклізмів – природних, екологічних, воєнних, зокрема наслідки Другої світової війни, війн в Афганістані та на інших територіях, Чорнобильської катастрофи.

Україна як соціальна держава, в якій декларується рівність прав і свобод людини незалежно від будь-яких відмінностей, особи з інвалідністю не завжди в повній мірі можуть скористатися своїми конституційними правами в силу існуючих соціальних умов об'єктивного і суб'єктивного характеру, що обмежують активність даної

категорії населення. Рівень державного соціального захисту осіб з обмеженими можливостями є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому. Протягом останніх десятиріч у світі відбулися суттєві зміни стосовно ставлення до осіб з інвалідністю. Основою цих змін є визнання рівності прав інвалідів на повноцінне життя в суспільстві та створення державами реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції інвалідів. Якщо раніше їх основу становили здебільшого мотиви милосердя до інвалідів, то нині – стан дотримання їх прав. Обов'язком держави і суспільства є забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування, долучення інвалідів до духовного, культурного, спортивного життя.

Слід зазначити, в Україні продовжує діяти модель соціального захисту осіб з інвалідністю, сформована в умовах радянської доби, яка не повною мірою враховує потреби й інтереси таких осіб, де громадськість вважала, що про інвалідів турбується держава, але держава була не в змозі забезпечити належний рівень соціального захисту [2, с. 153]. Політика щодо осіб з інвалідністю інвалідів була переважно пасивною – матеріальна підтримка, державні пенсії, можливість працювати на спеціалізованих підприємствах організацій інвалідів. Особи з обмеженими можливостями були позбавлені доступу до багатьох соціальних благ нарівні зі здоровими людьми. Тому, на думку науковців, сучасний стан вітчизняного законодавства, що регулює соціальний захист вказаних громадян, характеризується як незадовільний, внаслідок його безсистемності, наявності численних підзаконних нормативно-правових актів, які часто всупереч принципу законності в державі, не тільки не відповідають базовим законам в цій сфері, але й звужують обсяг та зміст прав осіб з інвалідністю [3; 4].

На сьогодні жінки з інвалідністю в Україні складають неоднорідну групу. Відмінності між представницями якої полягають не лише у різній ступені тяжкості та різних причинах функціональних порушень – вони відрізняються також за місцем проживання (міська чи сільська місцевість), віком, рівнем освіти, рівнем сімейних обов'язків тощо. Основними проблемами, з якими вони зіштовхуються є доступ до медичних послуг, забезпечення репродуктивного здоров'я, захист від домашнього насильства, низької мобільності через непристосовану інфраструктуру міст, низьку економічну та соціальну активність. Вони

рідко беруть участь в ухваленні рішень на законодавчому та виконавчому рівнях влади.

Акцентуємо увагу, що в Україні не існує державної стратегії щодо забезпечення прав жінок з інвалідністю згідно зі стандартами Конвенції про права інвалідів. Конструктивні заходи з питань реформування соціального захисту осіб з інвалідністю сповільнюються достатньо складним, декларативним і суперечливим законодавством у цій сфері. На думку вчених, сьогодні, на жаль, немає єдиної концепції розвитку соціального захисту осіб з інвалідністю, що пов'язано із відсутністю комплексних, системних підходів до попередження інвалідизації, вирішення проблем інвалідності, ситуативним урахуванням міжнародних соціальних стандартів [4, с. 358]. В державному звіті до Комітету ООН з прав людей з інвалідністю не відстежується розкриття виконання статті 6 Конвенції, яка гарантує жінкам з інвалідністю забезпечення повної та рівної реалізації їх прав. У Державній цільовій програмі «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року не передбачено плану дій щодо реалізації статті 6 Конвенції.

Конституція та законодавство України гарантують забезпечення реалізації прав жінок. У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5] визначено основні положення щодо правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Поряд з тим, усі законодавчо-нормативні акти, які орієнтовані на забезпечення прав жінок, не враховують потреби у забезпеченні та реалізації прав жінок з інвалідністю, які нерідко зазнають дискримінації і не завжди можуть скористатися своїми правами. Особливо це стосується жінок з психічними та розумовими порушеннями, які знаходяться у соціальних закладах опіки та у сім'ях і які зазнають насильства, наруги та жорстокого поведіння, не маючи можливості самостійно відстояти свої права.

На рівні країни не існує державних офіційних даних щодо насильства над жінками з інвалідністю, й це викликає стурбованість громадських організацій, що захищають права людей з інвалідністю. Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» [3] не передбачає спеціальних процедур щодо врахування особливостей жінок з інвалідністю. При створенні кризових центрів (вони створюються державними адміністраціями за поданням спеціального уповноваженого органу

виконавчої влади) не враховуються потреби цієї групи населення. Не проводиться просвітницька робота з цих питань.

Існує недостатня поінформованість жінок з інвалідністю щодо питань репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, статі та інвалідності. Існуюча державна політика у цій сфері не розглядає цю групу як цільову. Так, Національна Асамблея Інвалідів України відзначає, що для жінок з різними формами інвалідності відсутні професійні психологічні та медичні консультації. Архітектурна недоступність лікарень, неякісні медичні послуги не дають можливості жінкам з інвалідністю користуватися послугами охорони здоров'я на рівні з іншими жінками, реалізувати своє право мати сім'ю, бути матір'ю. Існує недостатня поінформованість медичного персоналу щодо потреб жінок з інвалідністю.

За даними моніторингу, проведеного у 2011 р. громадською організацією «Берегиня», жінки з інвалідністю стикаються зі значними складнощами у сфері охорони здоров'я. 65% жінок з інвалідністю відвідують поліклініку менш ніж один раз на рік; 11% займаються самолікуванням; 13,3% жінок з інвалідністю відзначали некоректну поведінку і висловлювання лікаря на свою адресу; 18,9% лікарів зазначили, що огляд таких жінок викликає у них складнощі, 76% жінок відзначили відсутність ліфту і знаходження кабінету гінеколога вище першого поверху; 100% жінок з інвалідністю не задоволені доступністю медичного обслуговування у своєму районі, місті [5]. Варто зазначити, що в Україні дійсно порушуються права жінок з інвалідністю на охорону здоров'я. Архітектурна недоступність лікарень, неякісні медичні послуги не дають можливості жінкам з інвалідністю користуватися послугами охорони здоров'я на рівні з іншими жінками, реалізувати своє право мати сім'ю, бути матір'ю. Крім того, за даними ЛОМГО «АМІ-СХІД», жінки з втратою зору не мають можливості орієнтуватися у лікарнях без супроводжуючого – не існує елементів доступності для незрячих людей; для жінок з втратою слуху існує велика проблема спілкування з лікарями. Пологові будинки є тотально недоступними – входи, палати, санвузли, відсутність ліфтів [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні відсутня державна політика щодо забезпечення та реалізації прав жінок з інвалідністю, їх включення в життя суспільства. Жінки з інвалідністю зазнають дискримінації на підставі інвалідності та статі, що потребує

посилення їх соціального захисту в забезпечення нормальних умов життєдіяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 93 с.
2. Мельник В. П. Державний соціальний захист осіб з інвалідністю: науково-теоретичний контекст. Соціальне право. 2017. № 1. С. 152-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sopr_2017_1_19
3. Малюга Л.Ю. Соціальний захист в Україні інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС. Навчальний посібник. К.: «Алерта», 2016. 326 с.
4. Мельник В.П. Соціальний захист осіб з інвалідністю: теоретико-правові проблеми: монографія. Навч.-наук. ін-т права ім. І. Малиновського, Нац.ун-т «Остроз. акад.». Київ : Людмила [вид.], 2018. 419 с.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
6. Малюга Л.Ю. Юридична природа поняття «соціальний захист дітей-інвалідів». Юридичний вісник. 2014. № 1. С. 49-54.
7. Організація Об'єднаних Націй, Конвенція про права осіб з інвалідністю, стаття 4, пункт 1. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/optional-protocol-to-the-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Колодій Є.М.

студентка,

Науковий керівник: Омарова А.А.

кандидат юридичних наук, асистент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВІД МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА ДО СУЧАСНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Проблема децентралізації влади в Україні завжди займала важливе місце, починаючи з моменту проголошення незалежності. Але особливо ця проблема актуалізувалась у 2014 році у зв'язку з реформою місцевого

самоврядування. Питання децентралізації влади – передача повноважень та ресурсів на більш низькі рівні публічного управління, поставало перед населенням набагато раніше, ще за часів Галицько-Волинської держави, коли на українських територіях з'явилося Магдебурзьке право.

Магдебурзьке право надавало права міському населенню, зокрема купцям і ремісникам, регламентувало роботу органів місцевого самоврядування, порядок їх обрання, впливало на торгівлю, спадкове право, а також визначало міру покарання за окремі види злочинів. Хартія на самоврядування міста Магдебург стала зразком для інших міст. Першими українськими містами, які одержали Магдебурзьке право, були: Сянок (1339), Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374) та Луцьк (1432). Вони виводилися з-під компетентності державних чиновників і переходили до в'їта, тобто голови міської влади. Спочатку широкими повноваженнями користувався призначений державною владою в'їт, але згодом самі міста викупляли ці повноваження. В'їт був всевладною структурою, а магістрат, який складався з лави та радців був лише допоміжною, тому посада голови міської влади була спокусливою для шляхти. М. Довнар-Запольський вважав, що Магдебурзьке право впливало на більш швидке економічне зростання міст, та сприяло їх розвитку [6, с. 467]. Протягом XV століття таким правом користувалось близько 150 міст та містечок. Але все ж в Україні Магдебурзьке право не було таким поширеним явищем, як в європейських країнах. Самоврядування в містах, що започатковано й діяло на засадах Магдебурзького права, утвердилося як суспільно-політична традиція, що існує багато років.

Продовжилась ця традиція лише у 1990 році, прийняттям закону «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», відповідно до якого «Ради народних депутатів у межах своєї компетенції самостійно вирішують питання місцевого значення виходячи з інтересів громадян, які проживають на їх території» (стаття 18) [4]. Після отримання Україною незалежності у 1991 році держава і надалі вживала деякі кроки для розвитку місцевого самоврядування та надання великих повноважень регіонам. Таким чином, Україна у 1997 році ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, а через декілька років були прийняті нормативно-правові акти, які надавали повноваження окремим регіонам країни. Такими актами стали Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Конституція Автономної Республіки Крим, а також Закон

України «Про місцеве самоврядування в Україні». Але всі заходи, які стосуються зміни системи публічної влади в державі в цілому завжди стосувались перерозподілу повноважень на національному рівні: Президент – Парламент – Уряд або передачі повноважень від органів місцевого самоврядування на рівень районних державних адміністрацій. Це обґрунтовувалось нездатністю органів місцевого самоврядування ефективно виконувати надані їм повноваження [1, с. 5]. Наступним кроком було прийняття 1 квітня 2014 року «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», метою якої є визначення механізмів, напрямів та строків вибрання ефективного міського самоврядування для створення кращого життєвого середовища для громадян, надання якісних послуг тощо [5]. «Децентралізація є складним комплексним процесом, що має на меті формування нової якості державної влади, створення нових інститутів влади, більш повне залучення громадян до управління територіями свого проживання, розвиток приватної ініціативи та, як наслідок, удосконалення життєвого простору громадян» [7].

Сучасна українська децентралізація та українські міста, яким було надане Магдебурзьке право мають декілька спільних рис. По-перше, завдяки Магдебурзькому праву місцева влада знаходиться максимально близько до об'єктів управління. Через магістрати, тобто місцеві органи управління, городяни мали право приймати рішення, які не залежали від державної влади. На чолі магістрату стояв вїйт з бурмистрами, райцями і лавниками, які обиралися з повноправних городян. Вони могли розпоряджатися канцелярією на чолі з писарем, а для виконання своїх наказів магістрат мав «міських слуг», які обіймали різні посади, зокрема і посаду ката [4, с. 258]. На сучасному ж етапі вже з'явилася когорта управлінців на місцевому рівні, обраних громадою, які знаходяться у місцях, якими управляють і розуміють, що потрібно діяти, шукати ресурси, не очікувати, поки вони прийдуть «згори».

По-друге, фінансові рахунки органів місцевого самоврядування у містах з Магдебурзьким правом, як й при децентралізації публічної влади поповнювалась завдяки збору податків на користь певної адміністративно-територіальної одиниці. Українським містам, наділених Магдебурзьким правом надавалось право на пільгову торгівлю. Прибуток від ярмарок, які проводились щорічно та торгів, які були щотижня, надходив до місцевої казни. А економічну базу регіонального самоврядування з 1990 року, відповідно до статті 5 Закону України

«Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне законодавство» становлять: місцеве господарство, комунальна власність, яка служить джерелом доходів регіонального самоврядування і задоволення соціально-економічних потреб населення відповідної території та фінансові ресурси, що складаються з бюджетних і позабюджетних коштів, валютних фондів [4].

Отже, з виникнення Магдебурзького права на українських землях постало питання децентралізації влади та започаткувалась суспільно-політична традиція самостійності місцевого самоврядування. Згодом ця традиція продовжилась у 1990 році, а з моменту проголошення незалежності проблема децентралізації влади зайняла важливе місце у внутрішній політиці держави, що стало причиною реформ 2014 року. Україна вже має досвід реформування місцевого самоврядування і навіть сучасне проведення децентралізації 2014 року, задля більшої успішності, потребує врахування власного досвіду України.

Список використаних джерел:

1. Ткачук Анатолій. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль) (укр.). – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. – С. 80.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування, м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Ровинська К.І. Магдебурзьке право як підґрунтя формування місцевого самоврядування на території України / К.І. Ровинська // Теорія та практика державного управління. – 2013. – № 2. – С. 257–263.
4. Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
6. Владимирский-Буданов М. Немецкое право в Польше и Литве / М. Владимирский-Буданов // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1868. – Ч. СXXXIX. – С. 467.
7. Магновський І.Й. Децентралізація державної влади – запорука демократичного розвитку України: конституційно-правовий аспект «[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/469/469>

Магда Б.В.

курсант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЙОГО РОЗУМІННЯ

Хочу почати з того, що злочин – правопорушення (суспільно небезпечне діяння), вчинення якого тягне застосування до особи заходів кримінальної відповідальності [2, с. 182]. Злочини можуть виділятися з загальної маси правопорушень за формальною ознакою (встановлення за них кримінального покарання, заборонених кримінальним законом), а також за матеріальною ознакою (висока ступінь небезпеки їх для суспільства, істотність заподіюваних ними порушень правопорядку).

На мою думку, підшукування засобів чи знарядь вчинення злочину – це будь-які дії з придбання, отримання тимчасового запозичення, покупки, пошуку засобів чи знарядь для вчинення злочину тощо. І це є також готуванням до злочину [1].

Хочу навести види готування до злочину та як їх виділяють в загальному значенні та за деяких аспектів об'єктивної сторони:

- підшукування засобів чи знарядь вчинення злочин;
- пристосування засобів або знарядь для вчинення злочину;
- підшукування співучасників;
- змова на вчинення злочину;
- усунення перешкод.

Готування слід розглядати у двох аспектах: як стадію вчинення прямо умисного злочину та як самостійний вид злочину. При цьому готування вважається стадією злочину тоді, коли особа вчинила після нього замах на злочин або закінчений злочин [1, с. 36-41].

Також, хочу навести класифікацію за ступенем тяжкості. Від ступеня тяжкості приготування злочини діляться на приготування до прямо умисних злочинів невеликої тяжкості, приготування до прямо умисних злочинів середньої тяжкості, приготування до прямо умисних тяжких та особливо тяжких злочинів.

За характером дії готування злочину можна поділити на: інтелектуальне готування (інформаційні дії) та фізичне готування (енергетичні дії).

Якщо говорити про аспекти розуміння готування до злочину, то тут можна навести таку схему. Я виділяю саме процеси готування:

- підшукування зброї або другого знаряддя;
- пошук співучасників (будь-які дії з притягнення, залучення до вчинення злочину інших осіб);
- змова (визначаю цей етап як домовленість сторін або учасників);
- усунення перешкод та інші заходи щодо покращення ефективності готування до злочину.

Як нам боротися зі злочинами? Як покращити заходи щодо кримінальної відповідальності?

По-перше, нам потрібно брати приклад з-за кордону [3]. Наприклад, в англо-американському кримінальному праві, існують специфічні інститути (підбурювання, змова), за допомогою яких встановлюється відповідальність за готування і навіть за ще більш ранні етапи попередньої злочинної діяльності.

По-друге, сьогодні потрібні радикальні реформи правоохоронних органів, зміна продовження кримінальної відповідальності [4, с. 199-200].

Отже, на сьогодні покращення ефективності кримінальної відповідальності можна досягти, якщо розглянути систему правоохоронних органів та здійснити реформи.

Список використаних джерел:

1. Вартилицька І.А., Плугатир В.С. Кримінальне право України. Альбом схем: навч. посібник / За заг. ред. В.Я. Горбачовського. – К.: Атіка, 2003. – С. 36–41.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переобл. і допов. – Х.: Право, 2010. – С. 182–205.
3. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву. Киев: Наук. думка, 1969. – 216 с.
4. Горностай А. В. Відмежування замаху на злочин від готування до злочину // Сучасні проблеми юридичної науки та практики: Тези доп. та наук. повідомл. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 199–200.

Пушкарьова Є.В.

студентка,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОВОЇ НОРМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Механізм правового регулювання покликаний впорядковувати суспільні відносини та забезпечувати правопорядок у суспільстві. Не останнє місце у ньому займає правова норма. Роль правової норми в механізмі правового регулювання найповніше розкриває її соціологічна структура. Вона визначається такими поняттями, як зміст, мета, призначення норми і розкривається при тлумаченні правових норм та в процесі їх реалізації [2, с. 157].

Зауважимо, що дослідженням соціологічної структури норми права через визначення понять «потреби», «інтереси» займалися такі вчені, як С.С. Рашидов, Л.В. Вакарюк, І.І. Подік, О.М. Куракін, О.І. Левченков та інші.

Нашим завданням є розкрити значення соціологічної структури правової норми для забезпечення ефективності правового регулювання.

Норма права є особливим видом соціальної норми, що являє собою правило поведінки загального характеру, що встановлені, визнані чи санкціоновані компетентним органом держави або в іншому, передбаченому нею порядку, які мають загально обов'язкову силу, регулюють суспільні відносини в інтересах громадян і суспільства, виражаються публічно у формально-визначених приписах, як правило, в письмовій формі, та передбачають можливість застосування державно-примусових заходів, включаючи відповідальність перед державою в разі порушення цих норм з метою їх підтримання та неухильного виконання [1, с. 172].

Центральне місце в соціологічній структурі правової норми займає її зміст. Важливість змісту норми права для механізму правового регулювання служить підставою прийняття як одного з критеріїв її якості правову цінність. Більшість авторів вважають, що ефективність механізму правового регулювання, ефективність правової норми визначаються тим, наскільки її реалізація сприяє досягненню цілей, поставлених перед правовим регулюванням.

Зміст правової норми повинен враховувати те, що сьогодні у суспільстві центральною є концепція персоналізму або людиноцентризму, в якій критерієм цінності права виступає людська особистість. Тому регулюючи поведінку особи, нормотворець повинен враховувати такі внутрішні механізми особи – мотиваційний, диспозиційний і пам'ять, що дозволяють зрозуміти і описати суб'єктивну детермінацію її поведінки. Сама поведінка є системою вчинків особи, в яких відбиваються (з різною мірою адекватності) елементи всіх механізмів, – потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви, стимул-реакції, установки, диспозиції, знання, оперативна інформація тощо. Робота цих механізмів визначає спосіб життя особи. Але особа не автономна, вона залежить від зовнішнього світу, тому її внутрішній світ відображає об'єктивні обставини, потреби, що обумовлюють її інтереси. Всі внутрішні елементи структури особи тісно пов'язані з соціальними умовами, з суспільством в цілому.

Обґрунтованим в науці є той факт, що людина, її спрямованість передусім визначаються її потребами. Потреби визначають діяльність людини, її вчинки, пояснюють мотиви, інтереси і цінності. Потреби – це динамічна система, що знаходиться в розвитку і під час чого відбувається їх трансформація, перехід одних потреб в інші, їх зміна. При наявності багатьох класифікацій потреб, усі вони зводяться до виділення природних (біологічних) і соціальних (культурних) потреб [6, с. 117, 119].

Суттєвий вплив на процес матеріалізації правових норм здійснює громадська свідомість, під якою розуміється виражене у вигляді конкретних понять, суджень та висновків відношення соціальних груп до тих чи інших явищ та процесів суспільного життя, які торкаються загальних інтересів. Духовна ж складова норми права є запорукою створення ефективного та справедливого регулятора. Духовність – це персоналізований компонент в структурі особистих мотивів двох ключових потреб: ціннісної потреби пізнання і соціальної необхідності жити, діяти для суспільства. Вона синхронізує природне та позитивне право, втілене в законі, робить його мобільним, гнучким і пристосованим до законів природи та здорового глузду; розвиває правотворчу сутність людини та людинотворчу сутність права [3, с. 40].

Оскільки норма права є одним з елементів механізму правового регулювання, то саме її адекватність за змістом і за формою є важливим критерієм ефективності механізму правового регулювання. Адекватність за змістом означає відповідність норми права існуючим суспільним

відносинам, її своєчасність. Даний критерій сприяє корисності норми і запобігає її шкідливості [4, с. 68].

Ефективність правових норм тісно пов'язана з їх соціальною цінністю. Якщо норма ефективна, вона має і соціальну цінність. Ефективність правової норми закладена в її змісті, структурі й безпосередніх цілях. Ціннісні орієнтири, закладені в змісті норми права, правового інституту, підгалузі права, галузі права виокремлюються безпосередньо з цілей цих структурних складових права. Ціннісна спрямованість норми права повинна збігатися з цінностями в праві взагалі. Несуперечливість цінностей норм права цінностям права взагалі і є правовою цінністю норми права. Якщо зміст норми права не збігається з ціннісними уявленнями про право, правове регулювання суспільних відносин автоматично позбавляється ознаки ефективності [5, с. 8].

Одним із критеріїв якості норми права є адекватність норми права наявним суспільним відносинам, об'єктивним тенденціям суспільного розвитку. Інтереси суспільства, його пріоритети відбиваються також і в інших соціальних регуляторах, відмінних від права, таких, як норми моралі, звичаю тощо. Відповідність змісту норм права іншим соціальним нормам – це одна зі складових критерію адекватності змісту норми права наявним суспільним відносинам. Норма права, яка не відповідає часу, – це «мертва норма». Її існування в нормативно-правовій базі не тільки не сприяє рухові правового регулювання вперед, воно дезорганізує правове регулювання, створює додаткові проблеми в розвитку норм права, згубно позначається на правосвідомості громадян, тим самим знижуючи загальний рівень ефективності правового регулювання [5, с. 12-13].

Таким чином, правові норми регулюють поведінку людей, враховуючи їх потреби. Потреби визначають діяльність людини, її вчинки, пояснюють мотиви, інтереси і цінності. Сьогодні центральне місце посідає концепція персоналізму або людиноцентризму, в якій критерієм цінності права виступає людська особистість. Правова норма є різновидом соціального нормотворення як підтримання певного порядку в суспільстві, способом запобігання дисгармонії в стосунках із людьми та суспільством. Суттєвий вплив на процес матеріалізації правових норм здійснює громадська свідомість, під якою розуміється виражене у вигляді конкретних понять, суджень та висновків відношення соціальних груп до тих чи інших явищ та процесів суспільного життя, які торкаються загальних інтересів. Духовна ж складова норми права є запорукою створення ефективного та справедливого регулятора. Якщо

зміст норми права не збігається з ціннісними уявленнями про право, правове регулювання суспільних відносин автоматично позбавляється ознаки ефективності.

Список використаних джерел:

1. Вакарюк Л. Норма права та правовий режим: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 171-176.

2. Качур В.О. Теорія держави і права. Київ: КОМПРИНТ, 2014. 327 с.

3. Козенко Ю. О. Норма права та її реалізація – модель і матерія правової поведінки. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 33-42.

4. Куракін О. М. Якість норми права як спеціальний критерій ефективності механізму правового регулювання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 64-71.

5. Левченков О. І. Норма як спеціальний критерій виміру ефективності правового регулювання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Вип. 2. С. 5-14.

6. Рашидова С. С. Визначення феномену і поняття «потреба». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 5. С. 106-121.

Розвадовська А.О.

студентка,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НОВИЙ ДЛЯ УКРАЇНИ СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Верховною Радою України 20 вересня 2019 року прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких актів щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» (надалі – Закон). Цей законодавчий акт ввів у правову систему України новий вид забезпечення виконання зобов'язання – право довірчої власності.

Навколо інституту права забезпечувальної довірчої власності вже давно точаться дискусії як серед науковців, так і практикуючих юристів, незважаючи на те, що походить він ще з римського права.

Введення в Україні такого виду забезпечення виконання зобов'язання як право довірчої власності повинно, на думку законодавця, стати першим кроком у стабілізації відносин на кредитному ринку, забезпечити ефективний захист прав кредиторів. Саме тому важливим та надзвичайно актуальним є дослідження нового для України інституту права забезпечувальної довірчої власності та розкриття основних підходів до його запровадження відповідно до положень чинного Цивільного кодексу України [1].

Передача права власності у якості забезпечення зобов'язань передбачена у Директиві Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу про механізми фінансового забезпечення від 06.06.2002 № 2002/47 [2]. Імплементация цієї директиви є одним із зобов'язань України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом.

Новий Закон передбачає, що за договором про встановлення довірчої власності довірчий засновник (боржник за основним зобов'язанням або інша особа) передає майно довірчому власнику (кредитору) на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики [3].

Слід звернути увагу, що межі застосування цього інституту чітко окреслені – забезпечення за кредитним договором та договором позики. Оскільки однією із головних проблем, які має вирішити цей новий вид забезпечення зобов'язання є те, що існуючі на сьогоднішній день механізми – неустойка, порука, гарантія, застава, притримання та завдаток – є досить застарілими і на практиці вони не дозволяють забезпечити ефективний захист прав кредиторів.

Водночас, право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань є різновидом права власності на майно, за яким кредитор, який отримав майно у довірчу власність (довірчий власник), не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку встановленому законом.

Тобто, первісний власник передає своє майно у довірчу власність новому власнику, проте для останнього встановлюються обмеження розпорядження та користування.

Зрозумівши основну суть забезпечувальної довірчої власності, зупинимося більш детально на перевагах та можливих недоліках запровадження даного інституту в Україні та спробуємо проаналізувати з якими проблемами можна зіштовхнутись при використанні права довірчої власності як забезпечення зобов'язання на практиці.

Основною перевагою є те, що відбувається мінімізація ризику кредиторів, пов'язаних з поверненням проблемної заборгованості. Механізм звернення стягнення на майно, що перебуває у довірчій власності, набагато простіший та реалізується у більш короткі строки, ніж реалізація механізму застави чи іпотеки, звернення стягнення не може бути зупинене процедурою банкрутства боржника, оскільки таке майно не включатиметься до ліквідаційної маси майна боржника.

Також довірчому власнику не треба йти до суду для звернення стягнення на майно передане в довірчу власність, адже що довірчий засновник перестає бути юридичним власником цього майна з моменту передачі його у довірчу власність.

Простіша процедура звернення стягнення на об'єкт довірчої власності має стимулювати до зниження кредитних ставок на комерційне чи споживче кредитування. Таким чином створюються передумови для зростання обсягів кредитування бізнесу активізувати інвестиційну діяльність, що має у майбутньому позитивно відобразитись на стані економіки.

Г. Буяджи підкреслює у своєму дослідженні, що переваги фідучіарного закладу для позикодавця не викликають сумнівів, оскільки він надає максимальний захист його правам та інтересам від потенційної недобросовісності боржника, проте для позичальника цей вид забезпечення є більш обтяжливим [4].

Особливої уваги заслуговує необхідність визначення на етапі складання договору мінімальної оціночної вартості майна. В іншому випадку потрібно буде користуватись нормами Цивільного кодексу України, який не містить положень про порядок проведення оцінки об'єкта забезпечувальної довірчої власності крім того, що «ціна продажу об'єкта довірчої власності встановлюється довірчим власником одноособово». Можна припустити, що така норма може призвести до широких зловживань та грубого порушення прав боржника.

Наступним недоліком є обставини обов'язкового звернення стягнення на об'єкт довірчої власності, які закріплені у частині першій статті 5977 Цивільного кодексу України. Такими обставинами також

визначаються державна реєстрація рішення про припинення юридичної особи довірчого власника та прийняття судом постанови про визнання довірчого власника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Такі положення не відповідають самій природі інституту забезпечення виконання зобов'язання, оскільки він передбачає в першу чергу право, а не обов'язок кредитора, звернути стягнення на об'єкт довірчої власності у разі припинення чи визнання кредитора банкрутом. Не відповідає вказана норма й загальним засадам цивільного права, адже фактично довірчий засновник може втратити майно, при цьому не порушуючи умов договору та виконуючи всі зобов'язання, через підстави, що не залежать від нього.

Цікавим з точки зору застосування на практиці є також положення частини четвертої статті 597¹ Цивільного кодексу України, яке передбачає обов'язок кредитора до надання кредиту або позики, що забезпечується переданням нерухомого майна у довірчу власність, запропонувати боржнику надання такого кредиту, позики, можливість забезпечити виконання цих зобов'язань іншим способом.

Дана норма у майбутньому може стати підставою щодо оскарження договору та визнання його недійсним, оскільки законодавчо не встановлено в якій формі має бути зроблена така пропозиція. Тому для того аби не допустити виникнення такої ситуації необхідно у письмовому вигляді зафіксувати те, що боржник був проінформований, що може обрати інший спосіб забезпечення виконання зобов'язання.

Підводячи підсумки, вважаємо, що впровадження конструкції забезпечувальної довірчої власності в Україні є логічним та послідовним кроком на шляху до євроінтеграції.

Серед основних переваг запровадження даного інституту можна виділити такі: захищеність прав кредиторів; спрощення механізму звернення стягнення на майно; можливе зменшення кредитних ставок; ймовірно збільшення обсягу кредитування та інвестування, що має призвести до економічного зростання.

У свою чергу серед головних недоліків, які можуть ускладнити використання забезпечувальної довірчої власності на практиці, варто зазначити: відсутність норми щодо порядку проведення оцінки об'єкта довірчої власності; наявність обставин обов'язкового звернення стягнення, які порушують права довірчого засновника; не уточнена форма, якою має бути здійснена пропозиція обрати інший вид забезпечення виконання зобов'язання.

Тому подальше вивчення цієї теми та удосконалення законодавства мають стати послідовним кроком для забезпечення більш ефективного використання інституту довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язання на практиці.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Directive 2002/47/EC of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002 on financial collateral arrangements. URL: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0047>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких актів щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20>
4. Буяджи Г. Фідучіарний заклад як вид забезпечення зобов'язань: поняття, особливості, доцільність. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 21-27.
5. Довірча власність: чи є у неї майбутнє в Україні? URL: <https://vkr.ua/publication/dovircha-vlasnist-chi-ie-u-neyi-maybutnie-v-ukrayini>
6. Довірча власність як новий спосіб забезпечення виконання зобов'язань. URL: <https://femida.ua/advice/dovircha-vlasnist-yak-noviyj-sposib/>

Ярошенко О.О.

студентка,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПОВЕДІНКУ ТА ЇЇ ВИДИ

До успішних держав, як правило належать держави, які характеризуються високим рівнем розвитку правової системи. Адже успішність демократичних перетворень у цих суспільствах напряму залежить від того, наскільки їх населення підтримує і поважає право, володіє високим рівнем правосвідомості та правової культури. Саме правова культура та правосвідомість визначатимуть правомірність чи неправомірність правової поведінки суб'єктів права. Тому сьогодні в

теорії держави і права неабияке значення займає така категорія як «правова поведінка».

Серед дослідників правової поведінки можна назвати С.В. Бобровник, Н.М. Онищенко, В.В. Оксамитного, О.Ф. Скакун, Т.І. Тарахонича та ін.

При цьому правова поведінка виступає інструментальною складовою багатьох понять в теорії права, таких як правопорядок, реалізація права, правовідносини, правова свідомість, правова діяльність, залишаючись одночасно найважливішою складовою соціальної характеристики особистості, що виражається в законодавстві [4, с. 350].

Правова поведінка є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості, моральної саморегуляції поведінки в системі «людина і право – людина і закон», що в подальшому надасть змогу для побудови дійсно демократичної України [3, с. 42].

Правову поведінку науковці визначають як соціально-значущу, усвідомлену поведінку індивідуальних чи колективних суб'єктів, що передбачена нормами права й породжує певні юридичні наслідки [1, с. 30]. Хоча М.М. Яценко пропонує розрізняти правова поведінка у вузькому розумінні як сукупність вчинків у вигляді дій чи бездіяльності, які мають соціальне значення, регламентуються нормами права і зумовлюють правові наслідки, а також у широкому трактуванні – як дії людей, які регулюються суспільними і правовими нормами, і за порушення яких настає відповідальність у вигляді негативних наслідків [7, с. 246].

Серед ознак правової поведінки можна виокремити такі:

1) регламентується правовими нормами. Межі поведінки, що зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами;

2) має юридичні наслідки. Будь-яка правова поведінка, виконуючи роль юридичного факту у механізмі правового регулювання, впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, у яких здійснюються права і обов'язки, реалізуються заходи відповідальності. Однією з найважливіших форм правових наслідків є реакція держави на результати правової поведінки у вигляді заохочення, стимулювання, охорони соціально корисних вчинків чи застосування заходів юридичної відповідальності за шкідливі дії. Держава виступає гарантом правової поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію

апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку. Певні прояви правової поведінки можуть бути юридичними фактами, тобто такими життєвими обставинами, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення правових відносин. У цьому разі правова поведінка розглядається як підстава зміни стану правовідносин, як конкретні життєві обставини, виникнення яких залежить від волі людей і які описані в гіпотезах правових норм [5];

3) правова поведінка виражається у формі діяння суб'єкта, тобто його дії чи бездіяльності. Думки та емоції людини не можуть регулюватися правом. Намір, бажання вчинити юридичне діяння самі по собі наслідків не викликають: вони залишаються поза межами правового впливу;

4) поведінка має значення для суспільства, державою може оцінюватися як соціально корисна чи соціально шкідлива. Соціально корисний характер правової поведінки проявляється у здатності підтримувати конструктивні відносини у всіх сферах життя суспільства; вона сприяє нормальному процесу взаємодії між людьми. Соціально шкідлива поведінка гальмує розвиток їх позитивного потенціалу, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки [5].

Правова поведінка, на думку А. Гончарука, складається з суб'єкта, об'єкта, об'єктивної сторони та суб'єктивної сторони, а характер конкретної моделі правової поведінки буде залежати від оцінки поведінки в залежності від суспільних стандартів, відповідності правовим нормам, особливим умовам, що визначені у законодавстві, а також нормативно-правових установок самої особи, правових стимулів та мотивації [2, с. 4-5].

З урахуванням змісту вчинку правова поведінка поділяється на два види: правомірну і неправомірну (правопорушення).

Правомірна поведінка – це поведінка, яка відповідає приписам правових норм. Правомірна поведінка завжди залишатиметься найважливішою соціальною характеристикою особистості, оскільки одним із визначальних чинників, які визначають місце та статус особи в суспільстві, є її ставлення до права та правової дійсності в цілому. При цьому характер поведінки людини в контексті відповідних правовідносин оцінюється насамперед за допомогою її співставлення зі змістом правових норм, а якщо поведінка має місце поза правовідносинами або поза сферою правового регулювання, то їх оцінка вже здійснюватиметься за допомогою інших пануючих у суспільстві соціальних регуляторів, насамперед моральних норм та принципів [6, с. 63].

Протилежністю правомірної поведінки є поведінка неправомірною. Сьогодні під неправомірною поведінкою, зазвичай розуміють правопорушення – суспільно небезпечне чи шкідливе, винне протиправне діяння деліктоздатного суб'єкта, яке суперечить вимогам правових норм. Видами правопорушень є злочини та проступки.

Цікавою є позиція А. Гончарука, який вважає, що неправомірною поведінкою є складаним, комплексним та багатоетапним процесом, до якого залучено соціальні, правові, психологічні чинники та фактори, що містять негативний зміст, формуючи в свідомості індивіда відповідну модель поведінки [2, с. 5].

Таким чином, правова поведінка є соціальною поведінкою суб'єктів права, що передбачена у правових нормах та має на меті спричинити позитивні (правомірні) чи негативні (неправомірні) правові наслідки. Правомірність чи неправомірність правової поведінки суб'єктів права залежить від правових (об'єктивних та суб'єктивних) та соціальних факторів.

Список використаних джерел:

1. Волошенюк О.В. Удавана правова поведінка. *Форум права*. 2017. № 2. С. 30–35.
2. Гончарук А.П. Механізм правової поведінки (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 15 с.
3. Захаркевич Т.С. Формування правової поведінки в контексті побудови в Україні правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 41–44.
4. Лещенко А.В. Семантичний аналіз правової поведінки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 349–357.
5. Молдован В.В. Правознавство : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : ЦУЛ, 2013. 182 с.
6. Свириденко Г.В. Правомірною поведінкою: теоретико-прикладні засади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 215 с.
7. Яценко М.М. Детермінанти правової поведінки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 245–249.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Лазаренко К.О.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В СОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ (НА ПРИКЛАДІ КУБИ ТА КНР)

Одним з найважливіших елементів державного механізму є глава держави – особа, яка займає формально вище місце в структурі державних інститутів і водночас здійснює функцію представництва самої держави в цілому. З іншого боку, глава держави розглядається як один із вищих органів держави [1, с. 223].

Перш за все зазначимо, що інститут глави держави у соціалістичних державах має ряд особливостей, що ми і розглянемо на прикладі Куби та КНР. Так історично склалось, що Конституція Куби 1976 року ввела замість посади Президента колективного главу держави, а саме Державну раду Куби, проте нині після прийняття Конституції 2019 року дана посада була відновлена.

Спочатку визначимо порядок обрання глав держав у даних країнах. У обох державах їхні глави обираються законодавчими органами влади (у Кубі – Національною асамблеєю народної влади та Всекитайським зібранням народних представників у Китаї). Причому відповідно до ч. 1 ст. 126 Конституції Куби 2019 року та ч. 3 ст. 79 Конституції КНР (редакція 2018 року) обираються у Кубі Президент, а в Китаї Голова КНР на такий самий строк, що й законодавчий орган, і в обох державах даний строк дорівнює 5-ти рокам. Щодо вимог до кандидата на пост глави держави, то у конституціях обох держав вони чітко визначені, проте відрізняються. У Конституції Куби вищезгадані вимоги більш жорсткі: «Щоб бути президентом республіки, треба досягти тридцятип'ятирічного віку, мати повні громадянські та політичні права, бути громадянином Куби за народженням і не мати жодного іншого громадянства, крім цього, вік особи, яка прагне бути обраною на перший строк, повинен не досягати 60 років» (ст. 127) [2]. В той час як у

Конституції КНР у ч. 2 ст. 79 містяться наступні вимоги: «Громадяни Китайської Народної Республіки, які мають право обирати та бути обраними, які досягли 45-річного віку, мають право бути обраним на посаду Голови Народної Республіки Китай» [3].

Хочемо звернути увагу також на обмеження строку обрання главою держав у вищезгаданих соціалістичних країнах двома строками підряд. У Конституції Китаю таке обмеження передбачалось до 2018 року, проте у 2018 році було внесено зміни у зв'язку з проголошенням «нової епохи» в побудові китайської соціалістичної держави, керуючись ідеями нинішнього лідера КНР Сі Цзіньпіна [4]. Такі зміни та можливість «довічного президентства» викликали різку критику як всередині країни, так і за її межами. Щодо Куби, то положення ч. 3 ст. 126 Конституції Куби досі передбачає таке обмеження.

Цікавою особливістю є і той факт, що поряд з главою держави у Кубі та КНР обирають також віце-президента та віце-голову відповідно, до яких ставляться такі ж вимоги, як до глави держави та який в подальшому виконує ту частину повноважень, яку йому доручає глава, а при звільненні з посади останнього виконує тимчасово функції, віднесені до його компетенції Конституцією та законами (ст. 129, 130 Конституції Куби та ст. 82-84 Конституції КНР).

Особливий інтерес становить і обсяг повноважень глав держав у даних соціалістичних країнах. Системно проаналізувавши повноваження органів законодавчої влади та повноваження глав держави, можемо дійти висновку, що органи законодавчої влади на перший погляд відіграють провідну роль. На підтвердження даної тези зазначимо повноваження Голови КНР, вичерпний перелік яких перелічується у ст. 80, 81 Конституції КНР: «...на основі рішень Всекитайського зібрання народних представників і його Постійного комітету публікує закони (як бачимо право вето не передбачено); призначає і звільняє Прем'єра, віце-прем'єра Державної ради, членів Державної ради, міністрів, головного ревізора; нагороджує державними орденами і присвоює державні почесні звання; публікує укази про помилування та введення воєнного стану; оголошує стан війни і публікує укази про мобілізацію; а також приймає представників інших держав; на основі рішень Всекитайського зібрання народних представників направляє та відзиває уповноважених представників у інші держави, ратифікує і денонсує договори». В той час як законодавчий орган відповідно до 62, 63 Конституції КНР окрім законотворення, обирають голову Верховного

народного суду, Генерального прокурора, голову та інших членів Центральної військової ради; приймає рішення про загальну/часткову мобілізацію, про помилування, вирішує питання війни та миру, тощо. Щодо повноважень Президента Куби, то, окрім вищезазначених повноважень Голови КНР, він також може прийняти рішення про надання кубинського громадянства, видавати накази щодо його втрати, створювати комісії або тимчасові робочі групи для реалізації конкретних проєктів, головувати на засіданнях Ради міністрів, та ін.

Проте важливо наголосити на ще одній особливості даних соціалістичних країн, а саме на ролі Комуністичної партії Китаю та Комуністичної партії Куби, котрим належить реальна влада в державах. На підтвердження даної тези можемо навести положення ст. 1 Конституції КНР, що передбачає наступне: «керівна роль Комуністичної партії Китаю є визначальною характеристикою соціалізму з китайською специфікою». Оскільки Мігель Діас-Канель Бермудес, Президент Куби, є членом Комуністичної партії Куби, а Сі Цзіньпін, Голова КНР, є також Генеральним секретарем ЦК Комуністичної партії Китаю, то говорити про їх «другорядну» роль в державі було б недоречно.

Отож інститут глави держави у соціалістичних державах має ряд особливостей, зокрема щодо порядку призначення, вимог до кандидатів, обмежень, компетенції, а головне їх партійної приналежності до провідної партії, яка фактично здійснює владу у даних державах.

Список використаних джерел:

1. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн / В. М. Шаповал. – Київ: АртЕк, 2001. – 264 с. – (4-е стереотипне видання).
2. Конституція Куби [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.constituteproject.org/constitution/Cuba_2019.pdf?lang=en
3. Конституція КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://npcobserver.files.wordpress.com/2018/12/PRC-Constitution-2018.pdf>
4. Коваль О. А. Навіщо китайський парламент змінив Конституцію країни [Електронний ресурс] / О. А. Коваль. – 2018. – Режим доступу: <http://sinologist.com.ua/partiya-v-zakoni/>

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Воляник В.І.

студентка,

Національний авіаційний університет

ПЕРЕДАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА ЇХ ОБМЕЖЕННЯ ЗГІДНО ПРАВИЛ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА

Розбудова інформаційного суспільства у будь-якій країні пов'язана, як з розвитком комп'ютерних технологій, так і з розширенням прав людини. Одним із проявів цього є розробка системи захисту персональних даних при їх автоматизованій обробці. Слід зазначити, що за останні 30 років більш ніж у 20 країнах світу були прийняті нормативно-правові акти із захисту персональних даних, у котрих закріплені реальні механізми правого регулювання обігу такої інформації.

У криміналістиці принцип Локарда стверджує, що «кожен контакт залишає слід». Те саме стосується кожної інформації в Інтернеті: SMS, додатки для обміну повідомленнями, програми передачі готівки – генерують постійний потік інформації на високому рівні відстеження [1]. Тим самим викликаючи належним чином обґрунтовані занепокоєння щодо конфіденційності даних. *Це становить небезпеку* для таких організацій, як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який з перших рук працює на полі бою для проведення ефективних гуманітарних дій. МКЧХ пропонує допомогу людям з усіх сторін конфлікту.

В останні пару років МКЧХ невпинно збільшував зусилля для забезпечення вищого рівня захисту даних від третіх сторін [4]. Одним з конкретних прикладів сучасного підходу МКЧХ до стратегій безпеки даних є його нова «Політика щодо обробки біометричних даних», прийнята в серпні 2019 року. Згідно цього були сформовані основні вимоги щодо передання даних та їх обмеження.

Дані можуть передаватися суб'єктам, які перебувають за межами Міжнародного комітету Червоного Хреста, лише за умови виконання наступних умов:

- згода суб'єкта даних;
- життєвий інтерес суб'єкта даних або іншої особи;
- суспільний інтерес, зокрема на основі мандата МКЧХ;
- законні інтереси МКЧХ за умови, що ці інтереси не перекриваються правами і свободами суб'єктів даних;
- виконання договору та дотримання юридичного зобов'язання.

Проводиться оцінка ризику та вживаються відповідні заходи щодо пом'якшення наслідків згідно зі статтею 23. Обсяг та тип персональних даних, які потрібно передавати, суворо обмежуються потребою одержувача в конкретних цілях або для подальшої обробки. Засоби передачі та застосовані методи безпеки повинні бути пропорційними характеру та терміновістю гуманітарних дій, щодо цього має зберігатися запис про передачу.

Для систематичних або великих масштабів передачі даних або коли дані для передачі є особливо чутливими – необхідна офіційна угода між одержувачем та суб'єктами даних [2]. Це може бути зроблено за допомогою спеціальних договірних положень про захист даних, партнерському договорі або в меморандумі про взаєморозуміння або у формі спеціальної угоди про передачу даних. Для передачі даних, що не підпадають під дію таких угод, необхідно здійснити такі заходи:

- письмове зобов'язання одержувача, що вони оброблять особисті дані лише для конкретних цілей, для яких вони були передані, і не передаватимуть їх третій стороні;
- визначення відповідальною державою, що одержувач здійснює технічні та організаційні заходи, які забезпечать належний захист переданих персональних даних.

Нерозголошення інформації МКЧХ повинно дотримуватися постійно, і будь-яка відповідь на запит влади про доступ до персональних даних, що зберігається МКЧХ, повинна бути заздалегідь узгоджена з Правовим відділом МКЧХ. Дані повинні бути надані сторонам збройного конфлікту, або суб'єктам, які беруть участь в інших ситуаціях насильства, лише після конфірмації.

Будь-який керівник МКЧХ, який бажає створити або змінити базу даних, повинен, коли це передбачає обробку персональних даних, подати пропозицію, лише тоді будуть внесені зміни. Оцінка впливу на

захист даних повинна використовувати стандартизовані форми та вказівки.

Будь-яке співробітництво з національними або регіональними органами захисту даних не зачіпає привілеїв та імунітетів МКЧХ відповідно до внутрішнього та міжнародного права. З метою повного захисту персональних даних, МКЧХ повинен забезпечити визнання його специфічного статусу та усвідомлення всіма зацікавленими сторонами, що МКЧХ не може бути змушений розкривати будь-яку інформацію, отриману під час виконання своєї роботи [3].

Про будь-яке порушення безпеки, що призводить до випадкового чи незаконного знищення, втрати чи зміни або до несанкціонованого розголошення чи доступу до персональних даних, що передаються, зберігаються чи обробляються іншим чином – завжди слід повідомляти про захист даних МКЧХ.

Персональні дані повинні оброблятися таким чином, щоб був забезпечений належний ступінь безпеки. Для цього повинно бути враховано ряд факторів, а саме: характер даних та ризик як для суб'єктів даних, так і для повноважень МКЧХ. Це включає запобігання несанкціонованому доступу до персональних даних або використання обладнання, яке використовується для обробки даних. Це стосується, зокрема, прав доступу до баз даних, фізичної безпеки, комп'ютерної безпеки чи кібербезпеки.

Якщо збереження персональних даних більше не потрібно, усі записи та резервні копії повинні бути надійно знищені або анонімізовані

Загалом, Міжнародний комітет Червоного Хреста володіє та передає важливі дані. Захист персональних даних – це вміння балансувати між інформаційною відкритістю та закритістю, між двома прагненнями: максимально розширити доступ громадян до невтаємниченої публічної інформації (державної, наукової, освітньої, персональної тощо) і водночас максимально захистити інформацію приватного змісту. Вирішення стратегічних завдань, пов'язаних із удосконаленням інформації про особу полягає у розвитку нових програм, створенні вітчизняних систем захисту та розв'язання протиріч, що виникають у сучасному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Data security in humanitarian action (December 05, 2019) [Electronic resource]. – Access mode: <https://leidenlawblog.nl/articles/data-security-in-humanitarian-action> (date of appeal 04.05.2020).
2. Enhancing Protection for civilians in armed conflict and other situation of violence [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.icrc.org/en/publication/0956-enhancing-protection-civilians-armed-conflict-and-other-situations-violence> (date of appeal 04.05.2020).
3. Handbook on data protection humanitarian action [Electronic resource]. – Access mode: file:///Users/viky_vegas/Documents/Vlasyaslava's%20documents/4305_002_Data_protection_and_humanitarian_action_low.pdf (date of appeal 04.05.2020).
4. ICRC: Protection of victims of armed conflict through respect of International Humanitarian Law [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jpn.htm> (date of appeal 04.05.2020).

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Клименко П.В.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ)

Ми живемо в епоху комп'ютерних технологій та діджиталізації, і тому питання захисту персональних даних в сучасному світі є дуже важливим. Раніше наші батьки навіть не могли подумати, що сьогодні зможуть, не виходячи з дому, оплатити комунальні послуги, отримати продукти та ліки, побачити на екрані комп'ютера своїх рідних, які знаходяться в іншому місті та багато іншого. Ми залишаємо свої персональні дані просто всюди: коли отримуємо паспорт, влаштовуємось на роботу, відправляємо посилки, реєструємось на різних веб-сайтах в Інтернеті. Користуючись всіма перевагами сучасного інформаційного суспільства, ми разом з тим залишаємо в різноманітних базах даних інформацію про себе (ПІБ, адресу проживання, місце роботи, сімейний стан, стан здоров'я, відбитки пальців та ін.). Але ми навіть не замислюємось, що всі ці дані можуть бути використані проти нас та на шкоду нашим інтересам. Тому ми повинні думати зараз не лише про особисті, соціальні, політичні та економічні права людини, але й про права нового покоління – інформаційні права. Отож, спробуємо на прикладі країн Європейського Союзу, а саме Франції розкрити питання захисту персональних даних в Європі. Адже, світ не стоїть на місці і ми повинні в будь-якому разі мати змогу захистити свої права.

Питанням захисту персональних даних присвячено багато різнопланових праць як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Так, серед вітчизняних варто виділити праці: А. Анісимова, І. Арістової, О. Баранова, Ю. Батурина, І. Бачила, З. Богатиренко, І. Бочкарьова, В. Брижка, О. Жуковської, Є. Захарова, В. Іванського, В. Ліпкана, А. Левенчука, А. Лушнікова, А. Минькова, Є. Муньє, А. Пазюка,

О. Сосніна, В. Степанова, Ю. Тихомирова, В. Цимбалюка, А. Чернобай, М. Швеця й ін. Окремі аспекти проблеми захисту персональних даних досліджували зарубіжні науковці: К. Беннетт, Д. Боркінг Л. Брендейс, С. Дейвіс, Р. Кларк, В. Котші, М. Кьорбі й ін.

Законодавство європейських країн у сфері захисту персональних даних починає формуватися з 80-х рр. минулого століття. Якщо ми говоримо про європейську спільноту загалом, то право на захист персональних даних є частиною прав, що захищаються статтею 8 ЄКПЛ, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції, а також визначає умови, за яких дозволяється обмежувати це право. Крім того Європейський Союз прийняв велику кількість директив, конвенцій, які регулюють питання, що стосуються персональних даних в країнах Європи. Це і **Конвенція** про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108) 1981 року, **Директива 95/46/ЄС** Європейського парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних», **Директива 97/66/ЄС** Європейського Парламенту і Ради «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» 1997 року, **Хартія** основних прав Європейського Союзу 2000 року (стаття 8). До цих документів приєдналась та на їх основі розробила свої національні законодавчі акти величезна кількість європейських країн, серед яких і Франція. **Зокрема у Франції був прийнятий Закон «Про інформатику, картотеку та свободи» в 1978 року.**

Отож, для початку спробуємо з'ясувати, що являють собою персональні дані. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р. визначає **персональні дані як**: «будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною» [1]. Тобто це інформація про особу, ідентичність якої відкрито встановлена або ж може бути встановлена за допомогою отримання додаткової інформації. Особа, персональні дані якої обробляються, визначається як «суб'єкт персональних даних». Ще окремо варто зазначити, що згідно Конвенції 108 захист персональних даних стосується, насамперед, захисту фізичних осіб. Попри це Договірні Сторони можуть розширювати у своєму національному законодавстві дію захисту

персональних даних на юридичних осіб, таких, як бізнес-компанії та об'єднання.

Якщо говорити про Францію, то головним актом щодо захисту персональних даних тут є **Закон «Про інформатику, картотеки та свободи» від 6 листопада 1978 р.** Вказаний Закон поширюється на процеси автоматизованого збирання, обробки, зберігання і поширення персональних даних, передбачає створення Національної комісії з інформатики (Глава II Закону 1978 р.), під контроль якої підпадає близько 120 тисяч електронних баз даних. Особи, які винні у порушенні Закону про інформатику можуть бути притягнуті до адміністративної (Декрет від 23 грудня 1981 р. № 81-1142) та кримінальної (Розділ VI Закону 1978 р.) відповідальності. **Головними елементами в системі захисту персональних даних у Франції є:**

– видача дозволу на доступ до Національного реєстру і обробку персональних даних (ст. ст. 18, 19 Закону 1978 р.), на передачу даних за кордон (ст. 24 Закону 1978 р.);

– нагляд і контроль (перевірка заяв, скарг тощо) за дотриманням вимог із захисту даних (Розділ II Закону 1978 р.), перевірка документів (ст. 21 Закону 1978 р.);

– видання розпорядження про порушення, попередження і звернення до прокуратури, оскарження неправомірних дій у суді (ст. ст. 21, 35 Закону 1978 р.);

– ведення Національного реєстру ідентифікації фізичних осіб (Декрет від 22 січня 1981 р. № 82-103), що здійснює Національний інститут статистики і економічних досліджень. До Реєстру вносять такі відомості: прізвище, ім'я, стать, дата і місце народження, дата й місце смерті, номери свідоцтв про народження та смерть, прізвище найближчого родича по чоловічій лінії для ідентифікації людей з одним прізвищем. Крім того, до Реєстру вносять номер, що надається кожній особі, позначки про зміну в цивільному стані особи, показники, що необхідні для пошуку даних [3, с. 78].

Говорячи про практику ЄСПЛ щодо Франції, здебільшого суд визнає необґрунтованими скарги осіб щодо порушення ст. 8 ЄКПЛ (в частині, що стосується персональних даних). Це наприклад, такі справи як: «Б.Б. проти Франції», «Мішо проти Франції», «Даля проти Франції». Але є такі випадки, коли права осіб щодо їх персональних даних та їх приватного життя порушуються. У справі «**Веттер проти Франції**» анонімні свідки звинуватили заявника у вбивстві. Оскільки

заявник регулярно навідувався до будинку свого друга, з дозволу слідчого судді поліція встановила там пристрої для прослуховування. На підставі записаних розмов заявника було заарештовано і притягнуто до відповідальності за вбивство. Він подав клопотання про визнання запису неприйнятним у якості доказу, стверджуючи, зокрема, що він не був передбачений законом. Для ЄСПЛ предметом спору було те, чи «відповідало закону» використання пристроїв для прослуховування. Встановлення у приватному приміщенні апаратури для таємного прослуховування явно не підпадало під дію статті 100 і наступних статей Кримінально-процесуального кодексу, оскільки ці положення стосувалися прослуховування телефонних ліній. Стаття 81 Кодексу не зазначала з розумною чіткістю обсяг чи спосіб здійснення органами влади свободи розсуду у наданні дозволу на підслуховування приватних розмов. Відповідно, заявник не скористався мінімальним ступенем захисту, право на який громадянам у демократичному суспільстві надає верховенство права. Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 8 ЄКПЛ [2].

Отож, загалом законодавство Франції ефективно захищає персональні дані своїх громадян. Про це навіть свідчить одна резонансна справа, що мала місце у Франції. Це ситуація довкола заборони французьким агентством із захисту персональних даних передачі інформації, що стосувалася французьких працівників відомого автомобільного концерну, до головного офісу концерну в Італії. Але, разом з тим громадяни, дуже часто не розуміючи що таке персональні дані, де і в яких базах вони знаходяться та навіщо використовуються, подають безпідставні позови до суду. Тому, особисто я вважаю, що головним питанням у захисті персональних даних є освіченість осіб, щодо цього поняття. Адже далеко не кожен зараз розуміє де, як та навіщо використовуються їх персональні дані.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326
2. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16805966a8>

3. Теремецький В. І. Застосування зарубіжного досвіду правового захисту персональних даних в Україні / В. І. Теремецький, Д. В. Цвірюк // Часопис Академії адвокатури України. Том 7. – 2014. – № 2. – С. 73–82.

4. Волосецький В. О. Іноземний досвід правового регулювання захисту персональних даних / Володимир Олегович Волосецький. // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2016. – № 12. – С. 148–151.

Расвська В.П.

студентка,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ CASE LAW ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У березні 2020 року було ухвалено новий закон, який вже у липні 2021 року відкриває ринок земель сільськогосподарського призначення. Цей крок є дуже важливим і у економічному, і у політичному аспектах для України, а також є однією з вимог МВФ для отримання підтримки економіки нашої країни.

Перші кроки на шляху до ухвалення такого закону були зроблені ще у 2011 році, коли було ухвалено законопроект «Про ринок земель», який передбачав створення Державного банку землі у 2013 році, а також містив обмеження у площі землі, яка могла передаватися у власність одній особі. Подальшого руху даного законопроекту так і не відбулось, дія мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення продовжилась далі.

У ніч з 30 на 31 березня Верховна Рада України з численними поправками все ж таки ухвалила даний законопроект, який наразі знаходиться на підписі у Президента України. Шлях до цього був дуже складним та довгим, мораторій існував з 1992 року. Прогнози щодо наслідків ухвалення такого закону є неоднозначними, часто навіть суперечливими, проте його було ухвалено.

Враховуючи підвищений рівень актуальності таких новел земельного законодавства України, вважаємо за необхідне дослідити судову

практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з цього питання.

У 2018 році з огляду на відсутність існування ринку землі сільськогосподарського призначення, ЄСПЛ розглянув справу за позовом громадян України. Це була справа Зеленчук і Цицюра проти України /Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine/ заяви № 846/16 та № 1075/16 рішення від 22.05.2018 [1], основним обґрунтуванням заявників було те, що існуючий мораторій для них, як для власників земель сільськогосподарського призначення, які вони отримали у порядку спадкування, спричиняє значні обтяження, постійне продовження строку мораторію порушує принцип правової визначеності, та в цілому порушуються їхні права, що закріплені у статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ.

Суд, перш за все, оцінював пропорційність та суворість тягарю, створеного для заявників неодноразовим продовженням мораторію. При оцінці суворості тягаря, який було створено для заявників, ЄСПЛ вважає такими, що стосуються справи та впливають на саму суворість тягарю такі фактори:

1) тривалість строку, протягом якого для заявників діяли обмеження. Наразі він досяг в цілому 17-ти років, при цьому такі обмеження справляють вплив саме на першу заявницю та другого заявника більше ніж дванадцять та десять років відповідно. Подібне питання розглядалось у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції», пункт 72, в яких обмеження щодо здійснення майнових прав у повному обсязі тривало дванадцять та більше ніж десять років відповідно);

2) широкий спектр обмежень, які заважають заявникам практично будь-яким чином відчувувати свою землю та використовувати її для будь-яких цілей, крім сільського господарства, та

3) загальний та негнучкий характер обмежень, які не підлягають жодному індивідуальному перегляду чи виключенню. Щодо даного питання ЄСПЛ вже зазначав в ухвалі щодо прийнятності у справі «П. Плазье Б.В.» та інші проти Нідерландів» (P. Plaisier B.V. and Others v. the Netherlands), заяви № 46184/16, 47789/16 та 19958/17, пункт 91, від 14 листопада 2017 року, в якій не була виключена індивідуальна оцінка суворості тягаря, покладеного на заявника національними судами.

Аналізуючи висновки Суду, можна сказати, що рішенням було встановлено, що невизначеність, яка створюється неодноразовим продовженням мораторію, посилює тягар для заявників. На практиці їх майнові права виявились ненадійними та перестали відчувуватися. Це

потрібно розглядати з урахуванням чітко встановленого принципу судової практики про те, що Конвенцію слід тлумачити та застосовувати таким чином, щоб її гарантії були практичними та ефективними, а не теоретичними та ілюзорними. Суд приходить до висновку, що заявники були переповнені нездатністю влади досягнути своїх цілей, які існували протягом усієї дії мораторію. Зважаючи на переконання причин вибору найбільш обмежувальної альтернативи, доступної владі, та не менш обмежувальних заходів. Суд вважає, що тягар, який покладається на заявників, є надмірним (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Папошвілі проти Бельгії» [ВП] (*Paposhvili v. Belgium*) [GC], заява № 41738/10, пункт 182, ЄСПЛ 2016, з подальшими посиланнями).

Зважаючи на вищезазначені міркування та той факт, що уряд не надав достатніх аргументів для підтримки заходів, застосованих до земель заявників, Суд приходить до висновку, що держава-відповідач вийшла за межі свого широкого розсуду у цій галузі та не досягла справедливого балансу між загальним інтересом громадськості та майновими правами заявників. Отже, це призвело до порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції [2].

Таким чином, ЄСПЛ визнав за заявниками право на справедливую сатисфакцію шляхом встановлення Урядом України порушення їхніх прав, а також вказав на те, що якщо Уряд буде і далі затягувати прийняття відповідного закону, який скасує мораторій та надасть громадянам право розпоряджатися вільно та на свій розсуд належним їм майном, з часом це може призвести до ситуації, коли компенсація за статтею 41 може стати виправданою, особливо для певної категорії власників землі сільськогосподарського призначення, які зазнали подібних обтяжень.

На сьогодні маємо вже підписаний Президентом України Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Його основні положення полягають у такому, що з липня 2021 року скасовується мораторій, та до 1 січня 2024 року купляти землі сільськогосподарського призначення зможуть тільки фізичні особи-громадяни України з обмеженням 100 га в одні руки, з 2024 року – 10 000 га; можливість існування права іноземців набувати у власність землі сільськогосподарського призначення визначається тільки всеукраїнським референдумом; юридичним особам дозволено купляти землі сільськогосподарського призначення тільки з 2024 року, до цього

моменту – тільки фізичним особам. При цьому встановлюється заборона для юридичних осіб, власниками яких є громадяни країни-агресора, що входять до терористичних організацій; передбачається переважне право орендарів на купівлю таких земель, якщо вони набули право користування ними не пізніше 2010 року. Їм надається право викупу землі за нормативною грошовою оцінкою з розстрочкою на 10 років та без проведення торгів; банки зможуть мати у власності такі землі тільки у разі отримання їх на умовах застави та лише протягом 2 років, після чого передбачається обов'язковий їх продаж; встановлено державне регулювання мінімальної ціни землі, яка повинна бути не менше нормативної грошової оцінки [3].

Саме такою є головна суть закону, що вступить в силу з липня 2021 року. А наслідки такої реформи будуть спостерігатися пізніше. Наразі головною тезою опозиції його ухвалення є те, що ми не повинні допустити встановлення контролю одного крупного землевласника або іноземців над усією або більшою частиною українських земель. Для цього у законопроекті передбачені кількісні та якісні ліміти та обмеження, забезпечення цієї мети є головним завданням держави.

Країни Європи вже пройшли цю стадію запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. Ринок сільськогосподарських земель у країнах Західної Європи переважно відкритий та лібералізований, а сільськогосподарське виробництво – високотехнологічне, продуктивне та ефективне. Сьогодні значна увага приділяється збереженню навколишнього середовища та екологічним стандартам. У деяких країнах (Франція, Бельгія, Австрія) ринок контролюється місцевими агенціями, існують непрямі обмеження та складні процедури транзакцій. Це негативно впливає на динаміку ринку та ціну сільськогосподарських земель. У той же час, приклад Нідерландів, Великобританії та Ірландії, які є найбільш відкритими та лібералізованими ринками, підтверджує, що дерегуляція ринку землі має позитивний ефект (ціна за 1 га земель сільськогосподарського призначення у Нідерландах сягає 63 700 доларів, у Ірландії – 39 300 доларів, у Великобританії – 31 400 доларів) [4].

Таким чином, якщо йти за сценарієм цих країн, на перший час, існування обмежень та лімітів необхідне, з метою стабілізації та впорядкування відносин на ринку землі. З часом можливе їх поступове зниження або взагалі повне скасування. Як показує практика, більш

ліберальний ринок означає більш вищу ціну землі, що позитивно впливає на економіку країни.

За прогнозами Світового банку та Міністерства аграрної політики України, запровадження ринку землі неодмінно спричинить значні зміни у економіці, а також у агросекторі держави. Для того, щоб такі зміни були позитивними, країна повинна дотримуватися сценарію країн Західної Європи, що вже підтвердив свою дієвість та ефективність на практиці.

Список використаних джерел:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 22.05.2018 р. у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16).
2. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. І. В. Яковюка. – Харків : Право, 2019. – 360 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 № 552-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2020.
4. Земельна реформа старих країн-членів ЄС – досвід Німеччини [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/288-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--dosvid-nimechchini>

Сівак І.В.

студентка,

Науковий керівник: Саракуца М.О.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

СУТЬ ПОНЯТТЯ «ACQUIS COMMUNAUTAIRE» ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Унікальність правової системи ЄС проявляється не лише у верховенстві її норм над усіма державами-учасницями, а й у наявності великого правового доробку, що застосовується у Союзі та є обов'язковим для держав-претендентів на участь в ньому, – «acquis

communautaire». Від самого початку європейської інтеграції поняття «acquis communautaire» широко використовується серед держав-членів та інститутів Європейського союзу та символізує собою всі його політичні та правові досягнення.

Вчені досі не дійшли єдиної точки зору щодо визначення цього терміну та змісту, який він охоплює. Серед науковців, що досліджували дане питання, хотілось би назвати Р.А. Петрова, І.В. Суходубову, Ю.В. Мовчан, В.І. Муравйова тощо. Однак, оскільки Україна планує стати повноцінним членом ЄС, то й процеси такої інтеграції вимагають детального наукового вивчення та огляду із різних сторін. Метою нашого дослідження є з'ясування терміну «acquis communautaire» та аналіз його імплементації в законодавство нашої країни.

Варто зазначити, що офіційні документи ЄС не дають точного визначення змісту та об'єму цього поняття, але при цьому, безперечно, відносять його до правової категорії. Посилання на *acquis communautaire* містяться у Договорі про ЄС, Договорі про заснування ЄС, міжнародних угодах, документах ухвалених ЄС та в інших нормативно-правових актах. Таким чином, до *acquis* входять норми договорів, постанови, резолюції, декларації. Ми хочемо звернути увагу на те, що практика суду ЄС також входить у поняття *acquis communautaire*, хоча вона не вважається джерелом права об'єднання, а має лише рекомендаційний характер.

В.І. Муравйов у своїх працях зауважує, що «зміст *acquis communautaire* є значно вужчим права ЄС і більше відповідає визначенню «правова система ЄС», підкреслюючи цим динамічність та постійний процес розширення даного поняття» [1, с. 312]. Хотілось би відзначити, що цей термін можна розуміти у двох значеннях: внутрішньому і зовнішньому. Внутрішній *acquis* – це велика сукупність правових норм, що регулюють спільну діяльність держав усередині союзу, принципи, що забезпечують таке регулювання, цілі та методи, міжнародне право, а також, навіть, «м'яке» право. Зовнішній *acquis* – це усі нормативно-правові акти, видані Європейським союзом по відношенню до третіх держав, що поширюють цінності Союзу та його вплив. Ми є прихильниками думки Р.А. Петрова, який зазначає, що «відмінності в обсязі та змісті *acquis communautaire*» спричинені різною метою його застосування. У внутрішній сфері метою застосування *acquis communautaire* є охорона всієї правової спадщини ЄС, яку було накопичено за шістьдесят років європейської інтеграції. У зовнішній сфері мета застосування *acquis communautaire* – це транспозиція демократичних

цінностей і сучасних політичних, економічних та правових стандартів у правові та політичні системи третіх країн» [2, с. 19].

Уперше в Україні термін *acquis communautaire* було використано на офіційному рівні у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000 р., де визначалось, що це правові і нормативні стандарти Європейського Союзу [3]. Сьогодні ж Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» визначає термін «*acquis communautaire (acquis)*» як «правову систему Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [4]. Досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС, є метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Відомо, що повна імплементація *acquis communautaire* являється обов'язковою перед вступом країни кандидата. Але, як ми вважаємо, досягти такої стовідсоткової ідентичності неможливо, адже передусім потрібно зауважити те, що такий процес вимагає врахування також і чинного законодавства країни та його особливостей. Для прикладу, важливу роль відіграють уже укладені міжнародні угоди країни-претендента та перевірка їх на непорушність норм ЄС.

Що стосується України, то варто зазначити, що певна частина положень права ЄС вже давно є частиною національного законодавства, оскільки членство в ЄС є метою, яку наша країна реалізовує ще від її утворення. Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» містить комплекс завдань, що стосуються адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: всі завдання спрямовані на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів розвитку правової системи України із удосконалення діяльності органів державної влади [4]. Як правильно зазначає Ю. Мовчан, «в основі процесу адаптації лежить одна головна проблема – це правильне розуміння самого змісту» [5, с. 640].

Важливість імплементації *acquis communautaire* полягає не лише у потребі виконати Положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, а й через необхідність удосконалення та

реформування головних інститутів держави, запровадження європейських стандартів у життя українців. Також, на нашу думку, важливо зрозуміти, що при імплементації європейських норм важливим є не тільки процес, але й кінцевий результат, якого ми прагнемо досягнути. Тому введення так званого доробку Союзу повинно бути поступовим та зваженим, аби в кінці отримати дійсно таке законодавство, що приносить користь для суспільства.

Отже, імплементація *acquis communautaire* є складним процесом та потребує врахування особливостей національної правової системи існуючих інституційних механізмів а також виділення достатніх фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (Теорія і практика). – Київ, 2002. – 426 с.
2. Петров Р.А. Транспозиція «*acquis*» Європейського Союзу у правовій системі третіх країн: Монографія. – Київ, 2012. – С. 19.
3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу № 1072/2000 від 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00> (дата звернення: 02.05.2020).
4. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 18. 03. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 02.05.2020).
5. Суходубова І. В. Особливості адаптації законодавства України у контексті її інтеграції у Європейський Союз // Форум права. 2013 р. № 3. С. 640.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Кубарсва Т.С.

студент,

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ПРИ ВЧИНЕННІ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Нерухоме майно протягом усієї історії людства, незалежно від економічної формації суспільства, було одним з центральних інститутів господарських відносин. До сьогодні нерухоме майно залишається одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Саме ця соціально-економічна значимість нерухомості викликає необхідність установлення спеціального режиму правового регулювання відносин, пов'язаних з її обігом. Однією з особливостей правового режиму нерухомого майна є необхідність державної реєстрації переходу права власності на нерухомість і державної реєстрації правочинів з нерухомістю.

Вивчення проблеми державної реєстрації прав на нерухоме майно займались Ч.Н. Азімов, Д.В. Боброва, М.К. Галянич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, І.В. Жилінкова, В.М. Коссаєв, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, О.Д. Крупчан, В.В. Луць, Р.А. Майданик, Є.О. Мічурін, Н.М. Мироненко, О.А. Пушкін, О.А. Підпригора, З.В. Ромовська, І.В. Спасиво-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко [8].

1 січня 2013 року набрали чинності зміни до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», які, в тому числі, полягають у тому, що на нотаріуса покладені функції державного реєстратора речових прав та їх обтяжень на нерухоме майно [2].

Підстави виконання повноважень державного реєстратора нотаріусами відрізняється від підстав виконання повноважень загальних суб'єктів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. У науково-практичних джерелах, за цими підставами

прийнято класифікувати державну реєстрацію речових прав на первинну та похідну, або вторинну [7]. Первинною визнається державна реєстрація речових прав щодо новозбудованих об'єктів нерухомості, новостворених земельних ділянок тощо. Вторинною – реєстрація, яка здійснюється щодо речових прав на об'єкти нерухомого майна, які виникають, змінюються або припиняються внаслідок правочинів [5].

Нотаріус при оформленні документів ще на першій стадії посвідчення правочину чи видачі свідоцтва ретельно перевіряє юридичну силу всіх поданих документів, попереджує порушення прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечує вірне внесення даних. Тому оформивши правочин чи видаючи свідоцтво, нотаріус вже ознайомлений зі справою і може, не повторюючи процедуру перевірки документів на дійсність, внести дані до Державного реєстру прав на нерухоме майно, тим самим зареєструвавши його [5].

Це призводить до мінімізації проходження громадянами інстанцій при оформленні та реєстрації прав на нерухоме майно, що спрощує процес та дозволяє уникнути порушення прав та інтересів.

02 листопада 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» № 159-IX від 3 жовтня 2019 року, яким Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» доповнено статтею 31² «Особливості державної реєстрації прав у результаті вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва» [2].

Законодавчо стало закріплено принцип одночасності вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва та державної реєстрації прав. Відповідну норму додано до загальних засад державної реєстрації речових прав та їх обтяжень.

Державна реєстрація речових прав та їх обтяжень у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, що має наслідком набуття, зміну чи припинення речових прав, їх обтяжень одночасно із вчиненням такої нотаріальної дії, проводиться нотаріусом, яким вчинено відповідну нотаріальну дію, крім випадків, визначених Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Нотаріус у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, що має наслідком набуття, зміну чи припинення речових прав, їх обтяжень одночасно зі вчиненням такої

нотаріальної дії, самостійно формує та реєструє заяву про державну реєстрацію прав та проводить державну реєстрацію прав у порядку, передбаченому цим Законом. При процедурі державної реєстрації речових прав та їх обтяжень заявником виступає сам нотаріус та проводить державну реєстрацію одночасно із вчиненням нотаріальної дії.

Але законодавцем встановлено виняток.

Так, у разі нотаріального посвідчення правочину, правовий наслідок якого пов'язується з настанням певної обставини (наприклад, правочину з відкладальною умовою), а також у разі, якщо у результаті вчинення нотаріальної дії утворюються нові об'єкти нерухомого майна, що потребує здійснення власником дій, спрямованих на формування (створення) нерухомого майна, державна реєстрація прав проводиться після настання потрібної обставини, формування (створення) нерухомого майна будь-яким державним реєстратором.

Окрім того, заява про проведення державної реєстрації прав після вчинення одним нотаріусом нотаріальної дії може бути передана іншому нотаріусу для здійснення реєстраційних дій через Державний реєстр прав територіальним органом Міністерства юстиції України за наявності поважних причин (смерті нотаріуса, оголошення його померлим чи безвісно відсутнім, якщо нотаріус за станом здоров'я не може вчинити реєстраційні дії, припинення або зупинення діяльності нотаріуса тощо) [3].

Отже, дивлячись на такі нововведення, можна зробити висновок, що за умови правильного їх практичного використання, одночасність державної реєстрації та нотаріального посвідчення виникнення (переходу, припинення) речових прав та їх обтяжень, можуть забезпечити непорушність інститут права власності та інститут забезпечення виконання зобов'язань перед третіми особами в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.02.2020).
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення: 24.02.2020).
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 21.02.2020).

4. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотаріат в Україні : підручник. Харків : Право, 2011. 384 с.

5. Кочергіна Н. Нова система реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. URL: Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-886/> (дата звернення: 21.02.2020).

6. Курило В.І. Сучасний стан інституту державної реєстрації нерухомого майна: соціальна та правова характеристика. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2010. № 1. С. 39-46.

7. Ледяев С. Реєстрація нерухомості без БПІ. *Незалежний аудитор*. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/306?view=material (дата звернення: 21.02.2020).

8. Слободянюк С.О. Цивільно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 180 с.

Фончикова І.Ю.

студентка,

Науковий керівник: Клименко С.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Академія адвокатури України

ТЕПЕРІШНЄ ТА МАЙБУТНЄ ІНСТИТУТУ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ У РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Україна перебуває на етапі змін та впровадження нових правових інститутів, що неодмінно започаткують позитивні трансформації та вдосконалення вітчизняної правової системи з урахуванням якісних правових засад у процесі реалізації власниками як учасниками майнових відносин законодавчо наданих можливостей.

Право довірчої власності закріплено у ч. 2 ст. 316 ЦК України як особливий вид права власності, яке виникає внаслідок закону або договору управління майном. Відповідно до цього положення у ч. 1 ст. 1029 визначено, що за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за

плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) [1].

Ми переконані, що довірча власність своїм виразом через договір управління майном базується на такій соціологічній та психологічній категорії як довіра, з боку особи, що є власником майна, яке вона передає довірчому власнику. Відповідні відносини будуються на позитивній взаємодії та доброзичливості сторін, що доцільно закріпити у окремій частині ст. 316 ЦК України прямим визначенням характеру встановленого правового зв'язку. Така регламентація забезпечить стимулювання обох сторін до виконання обов'язків за умовами укладеного договору належним чином і з більшим інтересом для задоволення потреб власника майна (установника управління) з метою отримання вигоди довірчим власником.

Речово-правова конструкція «довірчої власності», апробована досвідом правових систем багатьох зарубіжних країн, оскільки відбулась як надійний гарант стрімкого розвитку ринкової економіки. Вона походить з англо-американського права, тим не менш, як зазначає Р.О. Майданик, вона не є аналогом англо-американського трасту, а «особливість договору довічного управління майном полягає у виключній передачі вигод від управителя таким майном визначеним договором особам – вигодонабувачам» [2, с. 115].

Інститут «довірчої власності» з моменту його законодавчого закріплення дав право на життя відповідним науковим концепціям, які стали наслідком аргументованих доводів науковців та практиків. Тим не менш, переважна більшість проблемних питань застосування окремих положень інституту довірчої власності тривалий час знаходилась поза межами предмету самостійних досліджень, що актуалізує цивільно-правовий аналіз, оскільки законодавче закріплення довірчого управління майном не було відомим вітчизняному законодавству попередніх кодифікацій.

Науково-теоретичну основу щодо окремих концептуальних аспектів довірчої власності досліджували такі видатні науковці, як: І.В. Венедіктова, О.В. Дзера, Р.А. Майданик, К.Г. Некіт, К.П. Победоносцев, І.Г. Чалий, Л.Г. Михальчишина, Д.С. Січко, М.І. Науменко, А.А. Гончарук та інші. При цьому, незважаючи на досить широку теоретичну базу досліджень окремі питання правового регулювання довірчої власності продовжують знаходитись у дискусійній площині.

Довірчі відносини ще з моменту їх зародження на теренах пострадянського українського суспільства, формувались як такі відносини, що виникають на підставі специфічного договору довірчого управління майном, що у свою чергу, поєднує у собі загальні принципи, притаманні для більшості різновидів договорів та характеризується специфічними рисами: по-перше, вони мають фідучіарний характер; по-друге, визначаються спеціальні вимоги до їх суб'єктного складу та об'єктів.

При довірчому управлінні майном право власності на довірене майно переходить від установника управління до довірчого власника, що обмежує його змістовно за рахунок обтяження довірчого власника зобов'язаннями діяти лише для досягнення мети управління майном, що визначена установником управління.

А.А. Гончарук справедливо акцентує увагу на тому, що в результаті довірчого управління майном здійснюється ніби «розщеплення» права власності, коли певна частина правомочностей (управляти, розпоряджатися майном) належить одній особі, а інша частина – використання вигод, доходів від цього майна – іншому учасникові відносин, адже за своєю юридичною природою довірча власність є речовим правом, яке належить довірчому власнику, що обтяжене зобов'язанням діяти в чужому інтересі [3, с. 97-101].

Довірчий власнику у відносинах щодо довірчого управління майном виступає суб'єктом речового права на передане йому майно, а установник управління та третя особа (вигодонабувач) фактично мають лише зобов'язальне право відносно переданого в управління майна. На підставі викладеного, можна розглядати «інститут довірчого управління майном» та «інститут довірчої власності» як такі правові конструкції, що є тісно пов'язаними між собою та доповнюють один одного.

Г.В. Буяджи вважає, що довірча власність в Україні – це трастоподібна конструкція, яка передбачає виникнення речових прав на майно у довірчого власника внаслідок передачі йому майна з певною метою, зокрема для управління ним в інтересах наперед визначених осіб (самого установника або вигодонабувачів). На її думку відносини з управління майном і довірча власність виникають з єдиної підстави – договору управління майном (що неодноразово піддавалося аргументованому запереченням) – і передбачають вчинення юридичних і фактичних дій щодо переданого майна на користь бенефіціара. Обидва зазначені інститути є дією в чужому інтересі, при цьому основна

відмінність між інститутом управління майном і довірчою власністю полягає у правовій природі прав управителя (довірчого власника) на передане майно. Довірчий власник є єдиним носієм речових прав на передане майно [4, с. 22-27].

Довірча власність, яка є різновидом «цільового» речового права, на сьогоднішній день вважається «новим» видом забезпечення зобов'язання, що визначено у прийнятому у 2019 році Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [5].

Раніше довірча власність була лише речовим правом, похідним від права власності, і могла виникнути лише на підставі укладеного договору управління майном або на підставі закону, а після нормативної трансформації довірча власність отримала «другу форму» як спосіб забезпечення зобов'язань. Ю. Колос та Д. Деркач розглядають довірчу власність як спосіб забезпечення зобов'язань (додаткове зобов'язання) та довірчу власність як самостійну конструкцію, яка виникає у відносинах управління майном, за своєю суттю залишається обмеженим речовим правом (обмеженим правом власності). Ключова різниця між вказаними конструкціями полягає у тому, що установник управління (власник майна) не втрачає право власності, передаючи майно управителю (довірчому власнику), в той час, як передання майна у довірчу власність у якості забезпечення зобов'язання має наслідком припинення права власності у довірчого засновника [6].

Л.Г. Михальчишина пропонує Главу 70 ЦК України перейменувати з «Управління майном» на «Довірче управління майном» з внесенням відповідних змін у понятійний апарат, оскільки така зміна сприятиме більш повному розкриттю юридичної суті поняття та подальшому економічному обґрунтуванню [7, с. 233–239], що видається доцільним з огляду на зазначені зміни у правовому регулюванні.

Таким чином, правовому інституту довірчої власності притаманна змішана правова природа, адже він має ознаки різних груп прав – речових та зобов'язальних. Отже, видається, не дарма відбулось запозичення цієї правової конструкції та її втілення у нормативну матерію вітчизняної правової системи приватно-правового регулювання, оскільки відкриваються нові можливості як для власників майна, так і по відношенню щодо управителів (довірчих власників).

Слід визнати, що «Довірча власність» – це мінімізація ризиків у сучасному суспільстві і у неї є майбутнє у правовій системі України.

Досліджена правова концепція спрямовує прагнення до подальшого вдосконалення правового інституту довірчої власності, з метою застосування змінених норм чинного законодавства для розв'язання проблемних питань, що висуває теоретичні засади та практика його застосування.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Майданик Р. Право бенефіціарної власності: теорія і практика застосування. *Юридичний журнал*. 2016. № 7-8 (145-146). С. 106–120.
3. Гончарук А.А. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 2. С. 97–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_2_46
4. Буяджи Г.В. Співвідношення довірчої власності та інституту управління майном в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. С. 22–27.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20 вересня 2019 року (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 46, ст. 299.
6. Колос Юрій, Деркач Дмитро. Довірча власність: чи є у неї майбутнє в Україні? 06.12.2019. URL: <https://vkr.ua/publication/dovircha-vlasnist-chi-ie-u-neyi-maybutnie-v-ukrayini>
7. Михальчишина Л.Г. Правові засади регулювання операцій з довірчого управління майном. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2013. Том 15 № 2(26). С. 233–239.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Антонишина Н.В.

аспірант,

Інститут економіко-правових досліджень

Національної академії наук України

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРИВАТИВ»

Ринок похідних фінансових інструментів на сьогоднішній день залишається законодавчо неврегульованим. Однією з перешкод на шляху нормативно-правового забезпечення функціонування даного сегменту фінансового ринку України стають розбіжності у трактуванні понять та визначень. Це призводить до викривлення сутності похідних фінансових інструментів. Неузгодженість та суперечливість понять не сприяють створенню ефективної законодавчої бази, що регулює ринок похідних фінансових інструментів. Необхідність теоретичного аналізу та систематизації існуючих в літературі дефініцій похідних фінансових інструментів обумовлюють актуальність даного дослідження.

Над розробкою теоретичних підходів щодо формування поняття «дериватив», «похідні фінансові інструменти» займались зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких на основну увагу заслуговують праці: Райнер Г., Фельдман А.Б., Яворська О.С., Вавженчук С.Я., Базилович В.Д., Бурденко І.М., Солодкий М.О.

Метою статті є дослідження походження основних понять, застосування їх в нормативно-правових актах українського законодавства, а також аналіз праць зарубіжних та вітчизняних авторів щодо теоретичних підходів трактування похідних фінансових інструментів та визначення їх правової природи.

На сучасному етапі розвитку фінансової системи застосування похідних фінансових інструментів здатне прогнозувати кризові явища, сприяти розширенню фінансових можливостей українського товаровиробника та захистити його від ринкових ризиків. Слід зазначити, що в Україні триває робота з реформування законодавства у сфері обігу похідних фінансових інструментів, яка спрямована на

створення функціонального ринку деривативів. Проте в чинному законодавстві існують колізії, які перешкоджають формуванню та розвитку ринку похідних фінансових інструментів. Однією з причин невідповідностей є відсутність в науковій літературі чіткого формулювання понять, що спричиняє суперечливість прийнятих нормативно-правових актів та розбіжностей у їх застосуванні різними державними органами. Тому очевидною є необхідність з'ясувати правову природу похідних фінансових інструментів шляхом аналізу та систематизації наукових підходів визначення таких термінів, як «дериватив», «похідний фінансовий інструмент», «похідний цінний папір». Варто зазначити, що в економічній та юридичній літературі зарубіжних, в тому числі вітчизняних, дослідників відсутній єдиний підхід до тлумачення згаданих понять. Теж саме стосується українського законодавства, в нормативно-правових актах якого вживаються поняття «похідний цінний папір» [1], «дериватив» [2; 3; 4], «похідний фінансовий інструмент» [5; 6].

Існують різні концепції тлумачення сутності поняття «дериватив» в зарубіжному законодавстві. У США та Великобританії, де немає законодавчого визначення цінних паперів, строкові інструменти пов'язують з терміном «securiti», виділяючи їх в літературі та на практиці терміном «derivatives». У країнах Євросоюзу біржові опціони та біржові строкові контракти визначаються як угоди з особливою технологією появи і здійснення, і до цінних паперів не відносяться [7]. У Законі Швейцарії «Про фондові біржі та торгівлю цінними паперами» деривативи розглядаються як цінні папери. У Законі Німеччини «Про торгівлю цінними паперами» деривативами називаються права, біржова чи ринкова ціна яких прямо чи побічно залежить від ціни на цінні папери.

Стосовно українського законодавства, то в Податковому кодексі України викладено визначення деривативу як стандартного документу, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому. Таке ж визначення було покладено в основу постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів», Правилах випуску та обігу фондових деривативів, Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України».

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі деривативи називають похідними, посилаючись на науково-природниче та граматичне походження терміну «дериватив» (з англ. «derivative» – похідний). Проте з фінансово-економічної точки зору визначення поняття дериватив як похідного інструменту є загальноприйнятним, оскільки похідність виступає характерною рисою деривативу. Хоча в даному випадку, як вважає науковець Солодкий М.О., посилатись лише на переклад терміну «derivative» замало. Автор вважає помилковим введенням у практику поняття «похідний фінансовий інструмент» через невдалий переклад з англійської мови трактування деривативу. Науковець зазначає, що найпоширенішим в зарубіжній літературі є визначення деривативу як фінансового продукту або фінансового інструменту [8, с. 20]. Також Базилевич В.Д. дає визначення деривативам як похідним фінансовим інструментам, механізм обігу та випуску яких пов'язаний з випуском та обігом інших фінансових інструментів чи купівлею-продажем фінансових та матеріальних активів [9]. Аналогічної думки притримується Яворська В.О., пропонуючи виразити економічну сутність «фінансового інструменту» через призму терміну «дериватив», або «строковий фінансовий інструмент» [10].

Також підставою використання терміну «похідний фінансовий інструмент» є визначення його у міжнародних нормативно-правових актах. В Директиві 2014/65/EU Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів поняття деривативу ідентифікується з поняттям похідного фінансового інструменту. Наказом Міністерства фінансів України Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» визначено поняття «похідний фінансовий інструмент». Аналогічне визначення міститься в постанові правління Національного банку України.

Крім того, є група дослідників, які визначають деривативи як похідні цінні папери. В тому ж таки Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» зазначено також, що похідні цінні папери – це цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором.

Є ряд науковців, які ототожнюють ці два поняття. Наприклад, Джон. К. Халл називає дериватив похідним цінним папером, ототожнюючи дане поняття з поняттям похідного фінансового інструменту. Князь С.В. та Лучко Г.Й. в результаті аналізу низки

наукових праць і нормативно-правових актів, а також власних досліджень розглядають деривативи як похідні цінні папери, які мають форму строкових контрактів [11].

Проте Здреник В.С., Ярошук О.В. в своїй монографії наголошують на відмінностях понять «похідний цінний папір» та «похідний фінансовий інструмент». Автори зазначають, що похідні цінні папери визначають право власності на майно або капітал, що дається у позику, натомість похідні фінансові інструменти визначають зобов'язання, що закріплюють право або зобов'язання реалізувати або придбати в майбутньому базовий актив [12]. Макаренко І.О. в своєму дослідженні також відкидає твердження про визначення деривативів похідними цінними паперами, наголошуючи на стандартизованій формі цінних паперів, похідні яких відповідно також вважатимуться стандартизованими [13]. З цією думкою важко не погодитись, оскільки не всі деривативи є стандартизованими. Відповідно до Рішення Правління Національного банку України «Про затвердження Порядку оцінки справедливої вартості похідних фінансових інструментів, операції з якими здійснює Національний банк України» № 437-рш від 13.07. 2017 року, до деривативів зі стандартизованими характеристиками належать усі біржові деривативи, а також окремі позабіржові деривативи (наприклад, державний дериватив). Однак також зазначено, що позабіржовий дериватив – нестандартизований контракт.

Дослідження походження поняття «дериватив» є важливим, оскільки це допоможе зникненню суперечностей та невідповідностей при застосуванні їх в нормативно-правових актах українського законодавства. Гостра полеміка, яка ведеться у вітчизняних наукових колах навколо використання цих понять, ґрунтується на відсутності фундаментальних підвалів теоретичних досліджень зазначеного сегменту і потребує належної уваги до даної проблеми.

Отож вивчення зарубіжного досвіду і зіставлення його зі специфікою вітчизняних досліджень викликає багато спірних питань, що зумовлює подальшу роботу над дослідженням теоретичних підходів щодо деривативів.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок», поточна редакція від 01.07.2018р. // ВВР, 2006, № 31, ст. 268.

2. ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства». Поточна редакція від 15.08.2018 р. // ВВР, 2004, № 49, ст. 527.
3. Ст. 14 Визначення понять, підпункт 14.1.45 ПК України.
4. Постанова КМ України від 19 квітня 1999 р. № 632.
5. Наказ МФ України «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13»Фінансові інструменти» від 19.12.2001 р.
6. Постанова правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361.
7. Яворська О.С. Правове регулювання обігу цінних паперів: навчальний посібник. – Львів, 2015. – С. 240.
8. О. Солодкий Товарні деривативи: теорія і практика // НУБПУ «Науковий погляд». – № 7(26) липень 2014 року. – С. 20.
9. Базилевич В.Д. Цінні папери. Підручник. – Київ, 2011. – С. 726.
10. Яворська В.О. Тенденції біржової торгівлі фінансовими інструментами // Випуск 16. 2018.
11. Князь С.В., Лучко Г.Й. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку деривативів в Україні // Актуальні проблеми економіки. 2015. № 6(168).
12. Здреник В.С., Ярошук О.В. Бухгалтерський облік і контроль операцій з похідними фінансовими інструментами: організація та методика: монографія // Тернопіль: Крок, 2011. – 7 с.
13. Макаренко І.О. Стійкий розвиток ринку похідних фінансових інструментів України. / Автореф. дисертації на здоб. к.е.н. – Суми, 2011. – С. 14.

Іщук А.О.

студент,

Київський університет права

Національної академії наук України

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРБИТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Однією з основ незалежності кожної держави є успішна та здорова економіка, яка формує благополуччя громадян країни. Важливим елементом розвитку економіки є розвиток процедури банкрутства, тому що механізми процедури банкрутства роблять вітчизняний ринок конкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси, а права кредиторів (інвесторів) захищеними.

Реформу системи банкрутства визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні.

Абсолютною новелою для України є запровадження інституту банкрутства фізичних осіб. Прийнятий Верховною Радою Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) вперше за всю історію незалежності України дає можливість стати незалежним від боргів громадянам – фізичним особам шляхом реструктуризації їх боргів, а в разі неможливості у майбутньому погасити борги – їх списання [4, с. 175].

У Книзі четвертій КУЗПБ не розмежовано процедуру відновлення платоспроможності фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців. Натомість передбачено дві процедури для інституту банкрутства фізичних осіб: процедура реструктуризації; процедура погашення боргів боржника разом із визнанням банкрутом (ч. 2 ст. 6 КУЗПБ).

Для фізичної особи банкрутство є добровільною процедурою, тому із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність до суду може звернутися лише сам боржник. Положеннями КУЗПБ (ст. 115) визначено основні умови, за яких боржник може звернутись із заявою про власне банкрутство [2].

У разі відкриття провадження господарський суд призначає керуючого реструктуризацією боргу боржника з числа арбітражних керуючих.

Відповідно до ст. 114 КУЗПБ, арбітражний керуючий у справі про неплатоспроможність фізичної особи користується всіма правами арбітражного керуючого відповідно до законодавства (ст. 12 КУЗПБ), у тому числі має право: 1) запитувати та отримувати документи або їх копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їхньою згодою щодо майна боржника – фізичної особи, у тому числі які містять конфіденційну інформацію та/або банківську таємницю; 2) отримувати інформацію з державних реєстрів, у тому числі з бюро кредитних історій, у порядку, передбаченому законодавством; 3) здійснювати огляд майна боржника; 4) отримувати інформацію про рух коштів на рахунках боржника відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Арбітражний керуючий у справі про неплатоспроможність фізичної особи зобов'язаний: 1) організувати виявлення та складання опису майна боржника (проведення інвентаризації), визначити його вартість; 2) брати участь у розробленні плану реструктуризації боргів боржника,

забезпечити його розгляд зборами кредиторів та подання на затвердження до господарського суду; 3) відкрити спеціальний рахунок для розрахунків з кредиторами; 4) погашати вимоги кредиторів згідно з черговістю у процедурі погашення боргів боржника, а якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника – відповідно до плану реструктуризації за рахунок коштів, отриманих від продажу такого майна; 5) якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника, звітувати перед господарським судом та зборами кредиторів про результати продажу майна боржника протягом трьох робочих днів з дати такого продажу; 6) виконувати функції з управління та розпорядження майном боржника; 7) здійснювати інші повноваження відповідно до законодавства.

У разі відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень установи банків, в яких відкрито спеціальний рахунок для розрахунків з кредиторами, зобов'язані переказати кошти з такого рахунку на рахунок нового арбітражного керуючого, призначеного господарським судом для виконання повноважень керуючого реструктуризацією або керуючого реалізацією майна боржника.

Банк переказує кошти на спеціальний рахунок для розрахунків з кредиторами, відкритий новим арбітражним керуючим на підставі платіжної вимоги такого арбітражного керуючого.

Кредитори мають право за рахунок власних коштів встановити арбітражному керуючому додаткову винагороду.

Для забезпечення виконання повноважень керуючого реструктуризацією та/або керуючого реалізацією майна боржника арбітражний керуючий може залучати на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їхньої діяльності за рахунок боржника, а за відсутності коштів у боржника – на підставі рішення зборів кредиторів за рахунок кредиторів. Дозвіл на залучення таких осіб надає господарський суд на підставі мотивованої заяви арбітражного керуючого про необхідність їх участі у справі, в якій зазначається розмір оплати їх послуг [1].

Останній етап банкрутства – це перехід до процедури погашення боржником боргів. У цій процедурі призначається керуючий реалізацією майна боржника, який проводить інвентаризацію майна боржника та складає ліквідаційну масу. Керуючий реалізацією призначається господарським судом з числа арбітражних керуючих.

Процедура банкрутства фізичних осіб виконує функцію на кшталт рятувального круга, основною метою якої є допомогти боржнику розрахуватися з вимогами кредиторів і відновити платоспроможність. При цьому вона має тенденцію до посилення соціально-реабілітаційної функції інституту банкрутства фізичних осіб, яка полягає у списанні непосильних боргів, запровадженні заходів проти недобросовісних боржників [3].

Це питання насправді дуже важливе, а процедура банкрутства фізичної особи – необхідна для нашого суспільства.

Разом з тим, проаналізувавши основні новели в галузі банкрутства громадян – фізичних осіб, нами виявлені окремі проблеми, які можуть завадити розкриттю у повній мірі новелі українського законодавства, зокрема, наступне.

Вимога КУзПБ про авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень начебто звучить гарно, але не відповідає реальній дійсності сьогодення. Арбітражні керуючі розуміють, що процедура реструктуризації або продажу майна буде тривати більше ніж три місяці, але відповіді, чи будуть після збігу цього терміну кошти у боржника на здійснення оплати послуг арбітражного керуючого, немає. Слід враховувати, що вартість процедури банкрутства залежить від багатьох факторів. У разі наявності майна (нерухомості тощо), в разі наявності угод, які потрібно спростовувати, складність процедури стає вищою і тягне за собою додаткові витрати. Таким чином, КУзПБ не дає гарантій арбітражним керуючим на отримання оплати за їх послуги та відшкодування витрат. Це може призвести до того, що арбітражні керуючі будуть відмовлятися від супроводу справ.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 1197 (редакція від 01.02.2020 р.).

2. Григоренко Ю. Банкрутство фізичних осіб: кому і для чого воно потрібно URL: <https://unba.org.ua/publications/4319-bankrutstvo-fizichnih-osib-komu-i-dlyachogo-vono-potribno.html>.

3. Забарна Ю. Кодекс України з процедур банкрутства – відновлення платоспроможності не тільки для бізнесу: чого чекати та перші кроки. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013108

4. Лукашук М. Правове регулювання банкрутства фізичних осіб на підставі Кодексу України з процедур банкрутства / М. Лукашук. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей*. С. 174-181. К.: Алерта, 2019. 216 с.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Грицай А.В.

студентка,

Науковий керівник: Дараганова Н.В.

доктор юридичних наук, професор,

Київський національний торговельно-економічний університет

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Якщо проаналізувати історичне минуле, то можна зробити висновок, що жінка тривалий час боролась за право на працю, за рівноправ'я в трудових відносинах. Хоча нині ми живемо в демократичному суспільстві, проте все ж таки маємо чимало проблем. Однією із таких проблем є те, що чоловіки займають непропорційну кількість державних та адміністративних посад і одержують більшу заробітну плату ніж жінки на тих самих посадах. Тому у жінок немає іншого вибору, як погодитися на низькооплачувану роботу. Одним із найважливіших стандартів демократичної держави є гендерна рівність. Забезпечення гендерної рівності правового статусу жінок і чоловіків надає можливість на справедливую реалізацію своїх можливостей.

Рівність у трудових правах та заборона дискримінації у сфері праці за ознакою статі гарантує та захищає держава, а саме через такі законодавчі акти: Конституція України, Кодекс законів про працю України. А також низкою законів: Закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про зайнятість населення» тощо.

Варто зауважити, що принцип гендерної рівності закріплений і в багатьох міжнародно-правових актах, які, згідно із статтею 9 Конституції України, є частиною національного законодавства, якщо згода на їх обов'язковість надана Верховною радою України. Наприклад, Загальна декларація прав людини (від 10 грудня 1948 року), Конвенції Міжнародної організації праці.

Однак у реальному житті ситуація з гендерною рівністю у трудових відносинах далека від ідеалу. Жінки порівняно з чоловіками мають менше можливостей у працевлаштуванні на високооплачувану роботу, у професійному просуванні. Більшість роботодавців продовжують віддавати перевагу чоловікам, оскільки ймовірність переривання жінками часу роботи й втрати кваліфікації через народження дітей або догляд за ними у разі хвороби досить висока. Жінки першими підпадають під звільнення при скороченні штатів та змушені шукати роботу у тіньовому секторі економіки, виконувати непрестижну, низькооплачувану роботу без дотримання їхніх соціальних гарантій, визначених законодавством держави, або ж шукати роботу за кордоном, наражаючись на небезпеку і приниження й позбавляючи при цьому уваги і виховання своїх дітей [1].

Також, необхідно зазначити, що гендерна дискримінація щодо оплати праці негативно впливає на економічні і соціальні права жінок.

Серед, явищ які спостерігаються на ринку праці в Україні, є такі, як: праця жінок в низькооплачуваній сфері; відсоток жінок, які займають керівні посади є досить малим (близько 23%); середньомісячна оплата праці жінок у 2019 році на 23% була нижче ніж у чоловіків; серед безробітних у 2019 році було зареєстровано 52,4% жінок.

Станом на IV квартал 2019 року серед найбільших гендерних розривів можемо спостерігати гендерні розриви в сферах діяльності, не пов'язаних зі шкідливими умовами праці. А за даними Державної служби статистики ми спостерігаємо розрив в оплаті праці між жінками та чоловіками (у 2018 році цей розрив становив 21%, а в 2019 році – 23% [2].

Проаналізувавши Кодекс законів про працю України [3] (далі – КЗпП), можна відзначити, що рівна оплата праці чоловіків та жінок у ньому не закріплена.

Стаття 2 КЗпП закріплює лише право на працю як право на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи. Ефективним кроком на шляху до подолання дискримінації у сфері трудових прав жінки є прийняття Закону № 198-ІХ від 17.10.2019, який передбачав зміни до ст. 2-1 КЗпП, задля подолання трудової дискримінації, стаття передбачає дотримання всіх засад рівності та забороняє дискримінацію залежно від статі працівників. Однак, не зважаючи на зміни до законодавства на практиці все ж важко

подолати дану проблему. Глава VII КЗпП «Оплата праці» не враховує гендерного аспекту.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 229-р від 5 квітня 2017 р. було схвалено Концепцію Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [4].

І в якості позитивного прикладу слід вказати постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 30.09.2015 р. у справі № 875/36/15. Позов стосувався дотримання принципу рівного виборчого права. Насамперед, це надання рівних прав та можливостей жінці та чоловіку брати участь у виборах, що передбачена у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про місцеві вибори». Колегія звернула увагу, що відповідно до ст. 7 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів щодо ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному і суспільному житті країни та, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками, реалізовувати своє активне і пасивне виборче право [5].

У Преамбулі Закону України від 08.09.2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» наголошується, що його метою є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [6].

Згідно із частиною 5 статті 16 цього Закону, для досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців дозволяється застосування позитивних дій. А частиною 4 статті 17 цього Закону передбачено, що роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.

Сьогодні зміни національного законодавства є вагомим кроком на шляху до подолання та усунення до невідповідності між жінкою та чоловіком у їхніх трудових правах. Зазначимо, що реформування

законодавства у цьому напрямку забезпечило б повноцінну реалізацію жінкою свого водночас і конституційно закріпленого права.

Список використаних джерел:

1. Круглий стіл. Гендерну рівність у сфері праці – під профспілковий контроль! [Опубліковано: 23 травня 2017]. URL: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/80-gumanitarna-robota-genderni-pitannya/12320-kruglij-stil-gendernu-rivnist-usferi-pratsi-pid-profspilkovij-kontrol>

2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

4. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 229-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 31. Ст. 951.

5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51659827>

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40. Ст. 2536.

Заболотня Ю.В.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА НЕДОЛІКИ

Чорнобильська катастрофа створила на значній території України небезпечну для здоров'я людей і навколишнього середовища радіаційну обстановку. З метою зменшення дії радіаційного опромінення на здоров'я людини та на екологічні системи законодавство закріплює та гарантує забезпечення режиму використання та охорони вказаних територій. Катастрофа на Чорнобильській АЕС призвела до унікальної багатоаспектної екологічної катастрофи, що за своїм масштабом

визначена як планетарна. Винятковість її виявилась спричинених численних та багатомірних негативних соціальних явищах. Виник великий комплекс екологічних, медичних, інформаційних, соціальних, наукових, правових, управлінських, економічних, виробничо-технічних, а також і повсякденних побутово-практичних проблем, що сформували її еколого-соціальний феномен, який дістав в офіційному, науковому, мовному вжитку назву наслідків Чорнобильської катастрофи.

Масштабні екологічні зрушення навколо аварійної станції поставили проблему відповідного переформування життєдіяльності людей. Цій проблемі були підпорядковані зміни соціальної політики та управління: запроваджені нові норми, форми діяльності, скорочені традиційні виробництва тощо. У мешканців уражених територій виникла необхідність пристосування і до дії радіологічного фактора, і до змін у соціумі: до нових управлінських підходів у регулюванні життєдіяльності регіону, до змінених правових норм, до дефіциту медичної допомоги в умовах ризику захворювання. Великою проблемою для людей стала також необхідність адаптування до особистісних змін у самопочутті та здоров'ї. Зазначене вище потребувало посиленого соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, під яким вчені розуміють сукупність гарантованих та реалізованих державою економічних, соціальних, екологічних та правових заходів, які спрямовані на попередження та пом'якшення негативних наслідків Чорнобильської катастрофи з метою забезпечення нормальної життєдіяльності громадян та відшкодування завданої їм шкоди [1, с. 55].

Надання соціального захисту громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи регулюється соціальним законодавством України, зокрема, Конституцією України, Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та інші нормативно-правові акти [2]. Чинне вітчизняне соціальне законодавство виступає основою правового регулювання соціального захисту даної категорії, так як «за допомогою правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів та ін.) здійснюється результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку у відповідності з вимогами економічного базису та суспільними потребами».

Виходячи зі змісту статті 16 Конституції України, яка зазначає, що обов'язок держави щодо подолання наслідків Чорнобильської

катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу зумовлює надання особливого статусу громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Так, особами, які постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС є учасники ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та потерпілі. Для встановлення пільг і компенсацій для осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, визначаються чотири категорії постраждалих. Всі особи, відповідно до встановлених категорій, мають право в залежності від категорії, на різні пільги та компенсації, а саме: безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів; безоплатне позачергове зубопротезування (за винятком зубопротезування із дорогоцінних металів та прирівняних по вартості до них); позачергове щорічне надання пільгових санаторно-курортних путівок; переважне право залишення на роботі при реорганізації виробництва; знижка плати за житло в розмірі 50% (для I та II категорій); безкоштовне користування всіма видами міського та міжміського транспорту (крім таксі, в якому менше 9 посадочних місць) (ліквідатори I та II категорій); пільгове встановлення та користування телефоном (для I категорії, для сімей, які мають дитину-інваліда, якщо інвалідність пов'язана з Чорнобильською катастрофою); вступ поза конкурсом до вищих навчальних закладів, професійних навчально-виховних закладів з обов'язковим наданням гуртожитку на час навчання для тих, хто не має житла; позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення та ін.

Сьогодні Чорнобильське законодавство із прийнятими змінами та підзаконними актами регулює економічне та соціальне життя на території близько 60 тис. км², на якій у 2293 населених пунктах проживає 2,2 млн громадян. Однак, аналізуючи наукову літературу, вчені приходять до висновку, що на жаль, сучасний стан законодавства, яке регулює соціальний захист інвалідів та громадян, що постраждали від катастрофи на ЧАЕС, характеризується як складний внаслідок його безсистемності, наявності численних підзаконних нормативно-правових актів, які часто всупереч принципу законності в державі, не тільки не відповідають базовим законодавчим актам, але й звужують обсяг та зміст прав постраждалого населення [3, с. 243].

Так, підтвердженням вищезазначеного висновку є ухвалення Рішення Конституційним Судом України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2–7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону

України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–III [4]. У Рішенні КСУ зазначається, що пільги, компенсації і гарантії, встановлені у Законі № 796, є особливою формою відшкодування завданої шкоди таким особам за втрачене здоров'я, моральні і фізичні страждання, обмеження в реалізації своїх здібностей та можливостей забезпечити собі гідний життєвий рівень [5]. На переконання Суду, виконання державою обов'язку щодо збереження генофонду Українського народу потребує, зокрема, належного обсягу державних видатків, зокрема, у сферу охорони здоров'я, соціального забезпечення та їх ефективного використання.

Постає питання щодо недостатності фінансування системи соціальних виплат та компенсацій. Відсутність реєстру осіб, що потребують соціальної допомоги призводить до відсутності розуміння загальної суми коштів, яку потрібно в подальшому закладати в бюджет, що наразі планується залежно від існуючих можливостей держави, що є безумовно актуальною проблемою. Сучасні напрямки скорочення об'єму соціальних гарантій, що визнані неконституційними, можуть трактуватися як невідповідність державної політики України конституційним принципам і нормам міжнародного права. Постійний перегляд Закону, що регулює статус осіб, що мають право на певні пільги, лише призводить до погіршення становища. Щороку не виконуються в повному обсязі норми Державного бюджету щодо фінансового забезпечення пільг та компенсацій. Як наслідок, у зв'язку з невідповідністю розмірів компенсаційних виплат, доплат та допомоги, встановлених відповідно до Основного закону, розмірам, які встановлені постановами Кабінету Міністрів України, продовжує зростати кількість позовів постраждалих громадян до судових органів, які в процесі розгляду задовольняються лише частково.

Серед позитивних аспектів забезпечення прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, слід відмітити прийняття Урядом 16 січня 2019 року постанову Кабінету Міністрів України «Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2019 році», якою передбачено грошову допомогу для компенсації вартості путівок через безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам, закладам оздоровлення та відпочинку у 2019 році. Прийняттям цього нормативного акту забезпечено виконання

Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та надано можливість громадянам самостійно вибирати заклади для санаторно-курортного лікування.

Враховуючи все вищенаведене, можна дійти висновку, що існуюча система соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, яка базується на державній соціальній політиці, потребує реформування, що відповідало б меті соціального законодавства та сучасним вимогам. На разі виокремлюється низка проблем щодо реалізації соціального захисту вказаних осіб, тому потрібно модернізувати законодавство, закріпити зв'язок пільг із фактичними потребами особи, знайти шляхи вирішення проблеми фінансування даної категорії населення, враховуючи реальну ситуацію сьогодення в Україні та світі.

Список використаних джерел:

1. Малуґа Л. Ю. Юридична природа соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2010 р. № 4(56). К.: Сталь, 2010. С. 51-56.

2. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від 28.02.1991 року № 796-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>

3. Малуґа Л. Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні: навч. посіб. К.: Алерта, 2016. 326 с.

4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України. Закон України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-19#n29>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2-7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 17 липня 2018 року № 6-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-18>

Мадей А.С.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Сучасні перетворення українського суспільства, системна криза його основних сфер, невизначеність державної ідеології, антитерористична операція на Сході України та інші проблеми суспільного розвитку прямо позначилися на молодому поколінні. Сьогодні відбувається погіршення найважливіших характеристик молоді: здоров'я, освіти, матеріального забезпечення, зниження її соціального статусу. Глибокі зміни у суспільства привели до розшарування молоді з соціально-економічними характеристиками, змінюється роль і місце молодих людей у становленні нового суспільства. В цих умовах особливої актуальності набуває питання права на соціальний захист молоді. Саме тому, в умовах соціального розшарування українського суспільства та різкого зниження рівня забезпеченості як економічно неактивної частини населення, так і економічно активної, проблеми соціальної захищеності громадян є одними з першочергових для дослідження та актуальними для теоретичного переосмислення їх юридичного змісту.

Соціальне законодавство охоплює весь спектр правовідносин, які стосуються надання соціальних допомог різним верствам населення, в тому числі молоді, їх соціально-економічної підтримки та створення належних умов для їх життєдіяльності. Усе це загалом спрямоване на формування їх соціальної безпеки кожної особи [1, с. 96], захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, реалізацію прав і свобод особистості. Молодь є важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу [2]. Відповідно до чинного законодавства ця категорія населення України складають особи віком від 14 до 35 років. У цьому віці молодь набуває професійно-трудового та соціального статусу в суспільстві [3, с. 325]. Слід констатувати, що молодь сьогодні опинилася у скрутному становищі через світову економічну кризу, недостатнім матеріальним забезпеченням, відсутністю належного

фінансування у сфері освіти, що вимагає від держави забезпечення соціального захисту, що являє собою систему гарантованих державою економічних, соціальних, правових заходів, що забезпечують молоді соціальний, культурний, духовний та фізичний розвиток і створюють умови для достатнього життєзабезпечення.

Беззаперечним є факт, що важливе місце серед молоді посідає студентство. Саме у студентські роки особа починає розвиток своєї особистості, визначає коло своїх інтересів, обирає майбутню професію, а згодом і перше робоче місце. Студенти як складовий елемент молоді є невід'ємною у розвитку освіти і науки в Україні, носієм її інтелектуального потенціалу, а також джерелом поповнення економічно активного населення. У цьому віці студенти лише стають на стежину дорослого життя і ще є дуже вразливими до різних зовнішньоекономічних, політичних і соціальних факторів. Саме тому роль держави у формуванні ефективної соціально політики студентів через соціально-економічну підтримку, соціальну безпеку, забезпечення достатнього рівня соціальної захищеності як населення в цілому, так і кожного громадянина окремо. Наразі студенти опинилися у скрутному становищі через недосконалість системи соціального захисту студентської молоді, яка існує в Україні. В першу чергу, це зумовлено недостатнім матеріальним забезпеченням, відсутністю належного фінансування у сфері освіти. Також не всі студенти в нашій країні, на жаль, забезпечені житлом на період навчання, а ті хто його має, скаржаться на його невідповідність жодним стандартам. Якщо говорити про правове регулювання, то сучасне законодавство щодо молодіжної політики і студентства є застарілим, вже давно не відповідає сучасним реаліям і потребує негайного реформування(оновлення). Оскільки Україна у 2005 році приєдналася до Болонського процесу у сфері освіти, важливим є також вирішення проблем ефективного соціального захисту студентів [4, с. 201], основними завданнями якого є організація системи збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я молодих людей, допомога в складних ситуаціях, налагодження відносин в соціумі, аналіз конкретних соціальних ситуацій, що забезпечують саморозвиток особистості студента, реалізацію його творчого потенціалу.

В цілому соціальний захист молоді ми визначаємо як планомірне створення умов для цілеспрямованого розвитку людини в процесі його соціалізації і подальшого професійного становлення. Вагоме місце серед напрямків соціального захисту посідає стипендіальне забезпечення

студентів. Так, виплата стипендій студентам є основою соціальної підтримки та захисту студентів, які навчаються за державним замовленням, а також є заохоченням до підвищення рівня своїх знань. Дане питання регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Постанова Кабінету Міністрів України «Про розміри стипендій у державних та комунальних навчальних закладах, наукових установах», Постановою Кабінету Міністрів України «Про питання стипендіального забезпечення». На сьогодні розмір мінімальної ординарної академічної стипендії для закладів III-IV рівня акредитації складає лише 1300 грн. Варто звернути увагу, що Постанова була прийнята востаннє редагована у 2017 році і фактично розмір стипендії не змінюється вже три роки. Ще саме стосується і підвищеної стипендії, яка складає лише 1660 грн і виплачується за особливі успіхи у навчанні. Відповідно до ЗУ «Про державний бюджет», прожитковий мінімум на одну особу встановлений у розмірі 2027 грн [5]. Це означає, що розміру стипендії не вистачить навіть на задоволення якихось мінімальних потреб студента. Цікавим є положення у ЗУ «Про прожитковий мінімум», в якому зазначено, що «прожитковий мінімум застосовується для встановлення розмірів мінімальної стипендії» [6]. Проте у реальному житті, ми можемо побачити, що це зовсім не відповідає дійсності. Таким чином, мінімальний розмір стипендій повинен бути збільшений і змінюватися щороку, оскільки це неабияк впливає на економічне становище студентів.

Соціальний захист молоді повинен включати не тільки діяльність органів державної влади, але і реалізацію комплексу заходів, які сприяють самостійному захисту соціально-економічних прав молоді. Комплекс заходів, що включає соціальний захист повинен також обов'язково створювати гарантії щодо безперешкодної реалізації права на освіту для соціально незахищених громадян. Це, в першу чергу, стосується студентської молоді, що має обмежені фізичні можливості. Держава як гарант конституційних прав повинна пристосувати всі заклади освіти до архітектурних особливостей будівель, забезпечити кваліфікованими кадрами по роботі з такою категорією студентів, а також технічними пристроями та відповідною апаратурою тощо. Варто звернути увагу на необхідність існування ефективного соціального захисту такої соціально незахищеної категорії студентської молоді як дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Політика соціального захисту із числа цих студентів – це не тільки матеріальне

забезпечення та грошова допомога їм, а й підтримка у соціалізації та пристосуванні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до проживання в суспільстві. Зокрема, на законодавчому рівні закріплено право таких осіб на здобуття безкоштовної вищої освіти на конкурсній основі під час вступу, отримання соціальних стипендій, безкоштовне проживання на період навчання тощо. Це свідчить про той факт, що соціальний захист студентської молоді є досить багатоаспектним і спрямований на захист різних категорій із їх числа. Що є правильним, оскільки Україна є соціальною державою і повинна захищати права та інтереси кожного громадянина.

Особливе значення має молодіжна зайнятість, оскільки впливає на розвиток ринку праці та економіки держави взагалі. Специфіка молодіжних ресурсів праці, які визначаються високим рівнем фізичної енергії, бажанням до найскорішої самореалізації, самоствердження, самовизначення в житті, полягає в тому, що молодь у той же час є однією з найбільш вразливих соціальних груп. Дослідження показують, що проблеми молоді на ринку праці зумовлені особливостями її соціального стану та трудової поведінки: рівень освіти, наявність професії або кваліфікації; підвищені вимоги щодо працевлаштування (престижу, заробітку), змісту, характеру та умов праці тощо.

Наразі, науковці зазначають, що одними із причин демографічної кризи в Україні є зміни життєвих ціннісних орієнтаціях громадян (перевага малодітних сімей, збільшення кількості позашлюбних дітей, поширення добровільної бездітності), зниження рівня доходів значної частини населення, відсутність необхідності народження дітей, як основи благополуччя та гаранта забезпечення батьків у старості. Усе це породжує низку негативних явищ та вимагає від держави і суспільства спільної роботи з підвищення соціальної підтримки молоді та розроблення нових форм державної політики, які базуються на дотриманні загальноєвропейських принципів.

Підводячи підсумки доцільно зазначити, що ключовим напрямом державної соціальної політики України повинно бути створення ефективних змін удосконалення системи соціального захисту молоді, механізм реалізації якої неналежно врегульований нормами національного законодавства, тому потребує вдосконалення та подальшого дослідження. Особливу увагу потрібно звернути саме на реформування законодавства у сфері забезпечення права студентської молоді на працю, адже рівень безробіття, на жаль, є дуже високим.

Список використаних джерел:

1. Мальяга Л.Ю. Юридична природа соціального законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 4. Том 1. С. 96-98.
2. Молодь: її права та її становлення в сучасній Україні: Роз'яснення Міністерства Юстиції України № 0032323-12 від 13.09.2012.
3. Россохатський П.М. Основні напрями державного управління у сфері соціального захисту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 324-329.
4. Плахтій Ю.В. Основи соціально-правового захисту студентів у європейському просторі вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2014. Вип. 25. С. 200-205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_25_314
5. Про розміри стипендій у державних та комунальних навчальних закладах, наукових установах. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-2016-%D0%BF>
6. Про державний бюджет на 2020 рік. Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX>
7. Мальяга Л.Ю. Теоретико-правові питання соціального захисту багатодітних сімей в Україні в контексті євроінтеграційного спрямування. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 1. С. 89-96.

Петренко В.А.

студент,

Науковий керівник: Грекова М.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

Полтавський юридичний інститут

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ШТРАФУ ЯК ВИДУ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТЯГНЕННЯ

Наявність дисциплінарної відповідальності працівників виступає для роботодавця необхідним фактором, який дозволяє врахувати його інтереси у високій продуктивності праці, ефективності виробництва, оптимізації організації і управління кадровими ресурсами. У той же час, регламентація підстав та умов стягнень, законність і обґрунтованість їх

застосування, зняття та оскарження – суттєві обставини, покликані гарантувати додержання і захист трудових прав та законних інтересів працівника. Сучасні правові реалії регламентації трудових відносин не повною мірою задовольняють як працівників, так і роботодавців. У юридичній науці актуалізується питання щодо необхідності розширення переліку дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до працівників, доповнивши його таким видом як штраф.

Проблематика штрафу як виду дисциплінарного стягнення досліджувалася такими ученими, як: О.М. Лук'янчиков, Н.О. Мельничук, О.Т. Панасюк та іншими.

У відповідності до ст. 147 Кодексу законів про працю України (надалі – КЗпП України) визначено вичерпний перелік стягнень, які можуть бути застосовані до працівника за порушення трудової дисципліни, а саме: догана і звільнення. Законодавством, статутами й положеннями про дисципліну для окремих категорій працівників можуть бути передбачені й інші дисциплінарні стягнення [1, ст. 375]. При цьому, вказана норма підлягає застосуванню лише щодо окремих категорій працівників, праця яких регламентується спеціальними законами. Із викладеного слідує, що роботодавець не має права за власною ініціативою розширювати перелік діючих дисциплінарних стягнень, застосовувати нові або додаткові стягнення, крім передбачених законом.

28.12.2019 року Кабінет Міністрів України зареєстрував на сайті парламенту **проект Закону України № 2708 «Про працю»** [2], покликаний замінити КЗпП України. Даним законопроектом не передбачено також можливість застосування штрафу як виду дисциплінарного стягнення до працівників. У ст. 98 даного проекту передбачається можливість лише застосування штрафів за порушення трудового законодавства роботодавцями.

Таким чином, як діюче законодавство про працю, так і перспективне не передбачають можливості застосування штрафів до працівників, лише щодо роботодавців, які, в свою чергу, є фінансовими санкціями.

Аналіз юридичної літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до запровадження штрафів як заходів дисциплінарного стягнення до працівників. Так, Н.О. Мельник під штрафом розуміє дисциплінарне стягнення, яке застосовується до порушників трудової дисципліни за неналежне виконання чи невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на останнього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, який

накладається на працівника шляхом вирахування певних сум із його заробітної плати [3, с. 180].

О.Т. Панасюк виокремлює наступні ознаки штрафу: 1) є дисциплінарним заходом до порушників трудової дисципліни; 2) застосовується з метою здійснення виховного впливу на порушників, який переважає над метою компенсації майнової шкоди; 3) спосіб стягнення штрафу – вирахування роботодавцем певної частини грошових коштів із належної працівникові заробітної плати; 4) підставою застосування штрафів виступають найбільш істотні порушення трудової дисципліни; 5) величина штрафу обмежена певною частиною заробітної плати; 6) суми, які стягуються з порушників трудової дисципліни не є власністю роботодавця й використовуються на задоволення потреб працівників [4, с. 46]. Вказані науковці вважають за необхідне запровадити штраф як засіб дисциплінарного стягнення у вітчизняне законодавство.

При цьому, є й противники штрафу як засобу дисциплінарного стягнення. Зокрема, О.М. Лук'яничков зауважує, що існуючий рівень заробітної плати в Україні, на сьогоднішній день, є досить низьким, тому запровадження штрафу є недоцільним та негуманним і не буде сприяти реалізації соціальної функції трудового права, яка спрямована на захист інтересів працівника як слабшої сторони трудових правовідносин [5, с. 142].

Отже, в юридичній літературі думки щодо доцільності запровадження штрафу як виду дисциплінарного стягнення до працівників, розділилися. До аргументів на користь запровадження штрафу можна віднести: формування законного та дієвого засобу забезпечення трудової дисципліни; працівники будуть більш відповідально ставитися до виконання роботи під страхом грошових стягнень за порушення; ліквідується практика застосування незаконних свавільних санкцій матеріального характеру. Стосовно аргументів проти запровадження в трудове законодавство штрафу як заходу дисциплінарного стягнення, то можна зазначити можливе свавілля з боку роботодавця в застосуванні такого заходу.

Враховуючи викладене, доцільним є забезпечення диференційованого правового регулювання застосування дисциплінарних штрафів та застосовувати дане стягнення відносно працівників, заробітну плату яких неможна вважати низькою. З метою виключення можливості суб'єктивного підходу під час визначення розміру заробітної плати, яка вважається низькою, доцільно використати таку категорію як мінімальний прожитковий мінімум.

У разі запровадження даного виду дисциплінарного стягнення необхідно взяти за основу ряд правил, додержання яких забезпечить реалізацію соціальної функції трудового законодавства: 1) при визначенні можливості застосування дисциплінарного штрафу до працівника врахуванню підлягає офіційна заробітна плата; 2) у розмір заробітної плати працівника, величина якої дозволить роботодавцю застосовувати дисциплінарний штраф, не повинні враховуватися доплати і надбавки, премії та інші заохочувальні виплати; 3) важливо встановити верхню межу штрафу як виду дисциплінарного стягнення [5, с. 143]; 4) дане дисциплінарне стягнення може бути застосоване лише в чітко визначених випадках, перелік яких необхідно закріпити на законодавчому рівні; 5) розпорядження сумами, отриманими від дисциплінарних штрафів необхідно здійснювати не на розсуд роботодавця, а суворо за цільовим призначенням – в інтересах працівників: надання матеріальної допомоги, премій тощо працівника, які успішно виконують трудові обов'язки.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу, необхідно відмітити, що більшість науковців виступають прихильниками запровадження штрафу як виду дисциплінарного стягнення до працівника. Під час аргументації необхідності законодавчого закріплення дисциплінарного штрафу важливе значення має відводитися соціальній функції трудового права. Вказана функція повинна набути нового змісту шляхом створення реальних правових умов, які виключають застосування штрафів стосовно соціально незахищених верств населення, осіб із низькими трудовими доходами.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
2. Про працю: проект Закону України від 28.12.2019 № 2807. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833
3. Мельничук Н.О. Пропозиції щодо правового регулювання штрафів до працівників. *Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис*. 2012. № 4. С. 179–182.
4. Панасюк О.Т. Правове регулювання застосування штрафів до працівників. *Право України*. 2016. № 8. С. 44–47.
5. Лук'янчиков О.М. Про недоцільність розширення переліку дисциплінарних стягнень. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 3. Т. 1. С. 141-144.

Романенко М.В.

старший викладач,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ДОДАТКОВА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПУСТКА ЯК ЧАСТИНА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА

Відпустка є одним з мотиваційних факторів найманих працівників, що має безпосередній вплив на діяльність будь-якого підприємства.

Право на відпустку є частиною правового статусу працівника. Його має кожний працівник, який працює за трудовим договором. Водночас, право на відпустку закріплено Конституцією України та міжнародними правовими актами.

Разом з тим, досить часто найманий працівник стикається з ситуацією, коли роботодавець перешкоджає використанню передбаченого законом права на відпустку у повному обсязі, або й взагалі не надає можливості реалізувати право працівника на відпустку.

Саме тому визначення основних особливостей, характерних і класифікаційних ознак відпусток надасть можливість удосконалити їх організації і контроль.

Право на відпочинок для кожного, хто працює гарантується законодавством України. Зокрема, у статті 45 Конституції України визначено право громадянина на отримання оплачуваної щорічної відпустки [1]. Кодекс законів про працю України статтею 2 відносить право працівника на відпочинок і щорічні оплачувані відпустки до основних трудових прав працівника [2]. Закон України «Про відпустки» у статті 2 визначає, що право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особи [3]. Конвенція МОП № 132 про оплачувані відпустки, ратифікована Україною відповідно до Закону України від 29.05.2001 р. № 2481-III, у статті 1 передбачає, що кожна особа, має право на щорічну оплачувану відпустку встановленої мінімальної тривалості [7].

Відповідно до чинного законодавства України під відпусткою слід розуміти встановлену законом, трудовим контрактом, чи колективним договором певну кількість календарних днів безперервного відпочинку,

які були надані роботодавцем працівникові у календарному році з оплатою або без оплати їх із збереженням місця роботи (посади) за працівником на цей час [2].

Законодавець забезпечує право особи на відпустки гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених законом, а також заборону заміни відпустки грошовою компенсацією.

Окрім основної щорічної відпустки законодавством закріплено і інші види відпусток. Виключний їх перелік надано у статті 4 Закону України «Про відпустки». Таким чином до основних видів відпусток належать:

- основна або щорічна відпустка (п. 1 ст. 4);
- додаткова відпустка (даний вид відпустки має місце коли робітник працює на підприємстві зі шкідливими, важкими або іншими особливими умовами праці) (п. 1 ст. 4);
- відпустка у зв'язку із навчанням (п. 2 ст. 4);
- відпустка творча (для завершення дослідження дисертаційного, або наприклад, відпустка для підготовки спортсмена до участі у змаганні) (п. 3 ст. 4);
- соціальні відпустки (відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами; відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; відпустка у зв'язку з усиновленням дитини; додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – інваліда з дитинства підгрупи А І групи та інші) (п. 4 ст. 4);
- відпустки без збереження заробітної плати (п. 5 ст. 4) [3].

Тривалість додаткової відпустки може складати до 35 днів, дана норма стосується додаткової відпустки, щодо працівників, які працюють на підприємстві з важкими умовами праці. Що стосується відпустки для людей які навчаються, то відпустка надається на термін навчання, який має бути підтверджений документально та, в залежності від навчального закладу (середній навчальний заклад, професійно-технічний навчальний заклад, вищий навчальний заклад), рівня акредитації навчального закладу, форми навчання (денна або заочна) та періоду навчання (період настановних занять, період складання державних іспитів, період підготовки та захисту дипломного проекту тощо).

До соціальних відпусток належить відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, яка обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів, а у разі народження двох і більше дітей або у випадку ускладнення пологів

її термін може збільшуватися до 140 календарних днів. Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Особа, яка усиновила дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, має право скористатися одноразовою оплачуваною відпусткою у зв'язку з усиновленням дитини тривалістю 56 календарних днів або 70 календарних днів – при усиновленні двох і більше дітей.

Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або яка усиновила дитину, матері особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьки дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, чи одному із прийомних батьків надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів. А за наявності декількох підстав для надання цієї відпустки її загальна тривалість може збільшуватися, але не може перевищувати 17 календарних днів. Згідно до законодавства України всі перелічені види відпусток мають бути оплачені [2].

Обов'язком роботодавця є надання працівникам часу для відпочинку, відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних потреб та інтересів. А ненадання щорічних та додаткових відпусток у терміни, визначені Законом України «Про відпустки» та Кодексом законів про працю України, є грубим порушенням законодавства про працю, за що роботодавець може бути притягнений до відповідальності згідно з законом [9]. Законодавець передбачає, що за порушення законодавства про працю, роботодавець може бути притягнутий до адміністративної (ч. 1 ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та навіть кримінальної відповідальності (ст. 172 Кримінального Кодексу України).

Право на відпустки забезпечується гарантованим наданням відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених законодавством. Дотримання порядку надання щорічних відпусток у терміни, визначені

Законом України «Про відпустки» та Кодексом законів про працю України є безпосереднім обов'язком роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року № 742-VII). – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>

2. Кодекс законів про працю України : закон України від 10 грудня 1971 р. № 322–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

3. Про відпустки : закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/504/96-вр

4. Авескулов В. Д. Щодо визначення поняття «щорічна відпустка» [Електронний ресурс] / В. Д. Авескулов // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 362-367. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arpr_2012_63_54

5. Коваленко О. І. Відпустка як різновид часу відпочинку в міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актах [Електронний ресурс] / О. І. Коваленко, О. Є. Крисюк // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2013. – Вип. 15. – С. 102-108.

6. Про затвердження умов, тривалості, порядку надання та оплати творчих відпусток [Електронний ресурс] Постанова Кабінету Міністрів від 19 січня 1998 № 45 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45-98-%D0%BF>

7. Про затвердження порядку надання та оплати відпусток для підготовки участі у всеукраїнських і міжнародних спортивних змаганнях [Електронний ресурс] Постанова Кабінету Міністрів від 1 червня 2011 № 565 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2011-%D0%BF>

8. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці N 132 (переглянутої) 1970 року про оплачувані відпустки» від 29 травня 2001 № 2481-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 31, ст. 156. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2481-14>

9. Про грошову компенсацію за невикористану відпустку [Електронний ресурс] Лист Міністерства соціальної політики України від 21 червня 2012 № 207/13/116-12 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_207739-12

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Наумов І.Д.

студент,

Академія адвокатури України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Україна як правова держава вже давно відійшла від правового принципу, що вона функціонує лише як механізм забезпечення влади. Керуючись загальнодержавними пріоритетами, що склалися в позиціях лідируючих світових держав – Україна також трансформується та набирає ознак сучасної. На сьогодні основним пріоритетом виконавчої гілки влади є створення потрібних умов, щоб забезпечити гідний рівень життя для громадян, зокрема швидкий та якісний спосіб надання адміністративних послуг. Проблеми створення та формування електронної держави та надання адміністративних послуг висвітлено в наукових дослідженнях таких як: В. Авер'янова, А. Барікової, О. Буханевича, О. Музи, В. Тимощука та ін.

Адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [1]. Такі дії реалізуються лише за ініціативою громадян, тому що основною метою адміністративних послуг є задоволення їх інтересів, а держава виступає лише у ролі виконавця.

Технологічні зміни безперечно сильно повпливали на життя людства. Рівень сервісів, які існують в 2020 році був за межами уяви навіть десятиріччя тому. Порівняно із цим підвищився рівень публічного адміністрування: поява електронних пошт, подання заяв, онлайн оплата за комунальні послуги, Інтернет, телефонію, купівля через Інтернет квитків на потяги, літаки, автобуси не виходячи з дому і т.д. – це вже значне досягнення на шляху до електронної держави. Барікова А. у своїй

праці «Електронна держава: Нова ефективність урядування» пише: «Електронне урядування – це міжнародне явище, яке стосується всіх публічних органів – центральних, регіональних і місцевих. Зміни щодо запровадження цифрового суспільства впливатимуть і на потенціал національного та міжнародного економічного процвітання» [2].

Першим значним кроком було прийняття 6 вересня 2012 року Закону України «Про адміністративні послуги», в якому зазначено, що надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні [1]. Портал забезпечує:

1) доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги, суб'єктів їх надання та центри надання таких послуг;

2) доступність для завантаження і заповнення в електронній формі заяв та інших документів, необхідних для отримання адміністративних послуг;

3) можливість подання суб'єктами звернення заяв за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку;

4) можливість отримання суб'єктами звернення інформації про хід розгляду їх заяв;

5) можливість отримання суб'єктами звернення за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку результатів надання адміністративних послуг;

6) можливість здійснення суб'єктами звернення оплати надання адміністративної послуги дистанційно, в електронній формі [3].

Щоб перетворити Україну на справжню цифрову державу, потрібно оцифрувати ще багато послуг, оновити законодавчу базу, упорядкувати роботу держреєстрів, забезпечити технічні можливості й захист даних. Зміни торкнуться не тільки адміністративних послуг, а й галузей охорони здоров'я, бізнесу, освіти, транспорту, судів, питань демократії тощо [4]. Для цього було створено принципово новий концепт Міністерства цифрової трансформації – Єдиний державний веб-портал електронних послуг, який дістав назву «Дія». Він є саме принципово новим, оскільки це перший портал, який здійснює надання усіх адміністративних послуг, а також може бути у вигляді мобільного додатку.

Постає питання, чи можуть два різні органи та портали здійснювати одні й ті самі дії? Відповідь дав Кабінет Міністрів України: «Єдиний державний веб-портал електронних послуг виконує також функції Єдиного державного порталу адміністративних послуг» [5]. Це означає, що може, проте це є лише частковою метою створення додатку «Дія», він виконує більшу кількість функцій, такі як: мобільний застосунок з електронними документами та даними про особу з реєстрів, портал з онлайн-курсами для цифрової грамотності, портал з допомоги малому та середньому бізнесу та ін. [4].

Як висновок можна сказати, що надання адміністративних послуг відходить від пережитків пострадянських часів в Україні. Врешті решт з'являється реальна концепція «цифрової держави», що характеризує її як сучасну у плані публічного адміністрування. Головною метою переведення адміністративних послуг в електронний формат – зробити державне управління ефективнішим, адже переведення будь-якої адмінпослуги в онлайн-формат вимагає її оптимізації, перегляду процесів взаємодії між органами влади, налагодження електронної взаємодії державних реєстрів тощо. Це скорочує паперовий документообіг, вивільняє час чиновників на виконання інших робочих завдань та сприяє дебіюрократизації.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 32. – Ст. 409.
2. Барікова А. А. Електронна держава: нова ефективність урядування: [монографія]. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 117.
3. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 13.
4. Державні послуги онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diia.gov.ua/>
5. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 грудня 2019 р. № 1137.

Паночко В.М.

магістрант;

Сливка І.М.

*доктор філософії в галузі права, старший викладач;
ВУ ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»*

ПРАВА ВИКРИВАЧА У СФЕРІ КОРУПЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Запобігання та протидія корупції в сучасних умовах формування українського демократичного суспільства вимагає застосування міжнародних практик у цій сфері, зокрема використання інституту викривачів. ЗУ «Про запобігання корупції» [1] офіційно визначив їх правовий статус, права, обов'язки та захист у формуванні антикорупційної політики держави. Практика діяльності осіб, які розголошують інформацію про вчинення правопорушення в Україні, уже існувала до прийняття вище наведеного Закону. Однак з його прийняттям роль викривачів у сфері вчинення корупційних правопорушень значно посилилася. Саме з цим інститутом, на думку багатьох науковців, експертів та практиків, пов'язують ефективність дій держави у запобіганні та протидії корупції. Потрібно зазначити, що після прийняття ЗУ «Про запобігання корупції» велася гостра дискусія щодо можливості законодавчого забезпечення діяльності викривачів окремим нормативним актом. Зокрема, у 2016 році було подано «Проект Закону про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» № 4038а від 20.07.2016 [2], а у 2018 році Національним агентством з питань запобігання корупції розроблено проект ЗУ «Про захист викривачів корупції» [3], який зазнав нищівної критики у експертів, проте жоден з них не отримав підтримки. У 2019 році Президентом України було подано до Верховної Ради «Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» № 1010 від 29.08.2019 р. [4], а вже 17.10.2019 цей закон було прийнято [5]. Однак викривачі так і не отримали окремого нормативного акту, який би регулював та захистив їх у розголошенні важливої для суспільства інформації, в тому числі щодо

вчинення корупційних правопорушень особами, які займають публічні посади.

Аналіз ЗУ «Про запобігання корупції» у редакції від 17.10.2019 року вказує на позитивні зміни у визначені правового статусу викривачів у сфері корупції. Зокрема, у ст. 53-3 «Права та гарантії захисту викривача» знаходиться перелік прав та гарантій викривача корупції [1]. Отже, викривач має право: 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені Законом України «Про запобігання корупції»; 2) подавати докази на підтвердження своєї заяви; 3) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації; 4) давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати; 5) на безоплатну правову допомогу у зв'язку з захистом прав викривача; 6) на конфіденційність; 7) повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону без зазначення відомостей про себе (анонімно); 8) у разі загрози життю і здоров'ю – на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; 9) на відшкодування витрат у зв'язку з захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку з захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір; 10) на винагороду у визначених законом випадках; 11) на отримання психологічної допомоги; 12) на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках; 13) отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації [5]. Детально їх проаналізувавши зроблено висновок про те, що деякі з них, мають досить декларативний характер, а інші досить важко буде реалізувати за сьогоденних умов розвитку суспільства та законодавчого забезпечення. Наприклад, норма п. 1 ч. 2 ст. 53-3 ЗУ «Про запобігання корупції» щодо права викривача бути повідомленим про свої права та обов'язки є досить суперечливою і, на практиці, недосяжною, адже не зазначено, хто це його право повинен забезпечити. Сюди можемо додати і реалізацію права викривача на отримання психологічної допомоги (п. 11 ч. 2 ст. 53-3), однак не вказано, хто таку допомогу має йому забезпечити, в якому порядку тощо [6]. Тому ця норма на практиці також залишиться декларативною. Матиме декларативний характер і право викривача на збереження конфіденційності інформації щодо нього під час дачі пояснень по справі в суді (ч. 3 ст. 272 КУпАП). Адже незрозуміло як це право реально має бути забезпечене судом [6]. Крім того, у законі

належно не визначається, в яких межах викривачі можуть розкривати інформацію про стан досудового розслідування у кримінальному провадженні, яка відповідальність передбачена для викривача за неправомірне розголошення такої інформації тощо.

Серед фахівців та суспільства найбільшого розголосу набуло право викривача на винагороду. Вони вважають, що положення законодавства є досить суперечливим, адже вважається, що громадяни можуть стати більш зацікавленими у викриванні правопорушень, свідками чи учасниками яких вони стали, якщо стимулювати їх діяльність певними заохоченнями. Найбільшої критики зазнало положення, що стосується розміру суми корупційного правопорушення. На думку науковців та експертів, призначення винагороди лише тим викривачам, що повідомили про корупційне правопорушення з предметом чи збитками вартістю не менше 5000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, є хибним кроком, адже зазначений поріг у вітчизняних соціально-економічних умовах є зависоким: більшість корупційних правопорушень стосуються менших сум, які все одно є значними [7].

На практиці реалізація положення права на винагороду викривача корупціонера є досить сумнівною. Адже, визначити конкретну суму винагороди викривачу у сфері корупції має суд. Однак суд, ухвалюючи рішення про виплату суми винагороди викривачу корупції, повинен враховувати наступні умови: персональна інформація – інформація, повідомлена викривачем правоохоронному органу повинна походити від його особистої обізнаності, у тому числі інформація, отримана від третіх осіб, не міститься у публічних звітах, результатах перевірок, матеріалах досліджень, інформаційних повідомленнях тощо органів чи засобів масової інформації, крім випадку, якщо викривач є джерелом такої інформації, а також не бути відомою правоохоронному органу з інших джерел; важливість інформації – повідомлена викривачем інформація повинна містити фактичні дані, що можуть бути перевірені та сприяти доказуванню хоча б однієї з обставин вчинення корупційного злочину, передбачених пунктами 1-3, 6 і 7 частини першої ст. 91 КПК.

Ще однією проблемою є виплата винагород викривачеві у сфері корупції, що повідомили про корупцію без зазначення авторства (анонімно). Досить складно виплатити винагороду викривачеві, що здійснив анонімне повідомлення про корупцію. Законом не визначено, куди така особа має звертатися та яким чином має довести, що повідомлення здійснила саме вона. Повноваження органів державної

влади щодо пошуку такої особи чи здійснення буд-яких інших заходів для того щоб остання отримала винагороду законом також не передбачені [7]. Отже реалізувати своє право на винагороду такий викривач у сфері корупції не зможе, тому цю прогалину законодавства необхідно усунути.

Таким чином, незважаючи на позитивну динаміку зміни законотворчої ініціативи щодо закріплення прав викривачів, на сьогоднішній день існує досить багато прогалин у діючому законодавстві щодо їх реалізації. Критично важливо вже сьогодні розпочати законодавчі ініціативи з їх усунення, адже реалізація прав викривачів є основою їх ефективної діяльності та реалізації принципів антикорупційної політики держави, яка спрямована на ефективну боротьбу з корупцією у всіх сферах.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20200419#Text> (дата звернення: 01.05.2020).
2. Проект Закону про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам № 4038а від 20.07.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836
3. Про захист викривачів: НАЗК. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nazk-proponuye-diyevij-mehanizm-zahistu-vikrivachiv-korupciyi> (дата звернення: 01.05.2020).
4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції № 1010 від 29.08.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1010&skl=10
5. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17.10.2019 № 198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text> (дата звернення: 01.05.2020).
6. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції»: сайт ЦППР. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873912-visnovok-na-proekt-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-zapobi> (дата звернення: 01.05.2020).
7. Татаренко Г.В., Мезеря О.А., Татаренко І.В. Реформа інституту викривачів корупції в Україні: довгоочікувані зміни чи імітація прогресу.

Черевко В.В.

студент,

Академія адвокатури України

ВПЛИВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Розвиток економіки – на сьогодні це одне з головних питань, яке намагаються вирішити кращі світові науковці. І як доказ цього є те, що поняття постійно доповнюється та вдосконалюється. Вагомий внесок для розвитку цього терміну внесли і українські вчені: Кузьменко В.В., Радченко Я.Ю., Івахно А.Ю., Фоміна М.В., Даргачова К.О., Каминський П.Д., Корпінський Б.А. та інші.

Перед тим, як перейти до розгляду такого питання, як вплив публічного управління та адміністрування на розвиток економіки, потрібно з'ясувати значення наступних понять.

По-перше, що таке публічне адміністрування та публічне управління. Публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного управління, пов'язана з реалізацією управлінських функцій способами, визначеними в інструкціях, регламентах і процедурах, яка концентрується в провадженні в життя директив, розпоряджень, наказів, тощо. Публічне управління – це владний вплив на життєздатність людей з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, та громадських організацій, шляхом застосування сукупності методів, з метою досягнення цілей суспільного розвитку.

Термін «публічне адміністрування» сьогодні застосовується переважно на теоретичному рівні. У текстах вітчизняних нормативних актів він не вживається. Його синонімом є категорія «управління». Необхідність заміни терміна «управління» категорією «адміністрування» пов'язана зі зміною призначення адміністративного права, яке дедалі формується виходячи з так званої «людиноцентристської ідеології», яка власне і вимагає заміни поняття «управління» категорією «адміністрування» [1, с. 39].

По-друге, потрібно розглянути таке поняття, як «економіка». Економіка – це система взаємопов'язаних галузей та комплексів народного господарства, що містить ланки взаємозв'язані і

взаємозалежні ланки, по-перше, суспільного виробництва, по-друге, розподілу і, по-третє, обміну виробленого продукту в масштабах усієї держави, з метою задоволення потреб суспільства [2, с. 458].

Стан економіки, рівень її розвитку, ефективність безпосередньо залежать від спроможності державної влади управляти виробництвом і обігом виробленої продукції. У публічному регулюванні економічних процесів задіяні майже всі представники публічної адміністрації, на що вказує глава 2 Господарського кодексу України «Основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання» [3].

Розібравшись з цими поняттями можна переходити і до основного.

Публічне управління має дуже вагомий вплив на розвиток економіки. Адже без розумної економічної політики та без реалізації публічної адміністрацією своїх регулятивних, правозастосовних та правоохоронних функцій – функціонування економіки просто не можливе. Державна економічна політика – це закріплені у відповідних економіко-правових документах (прогнозах, програмах, законодавчих актах) цілі і завдання, що ставить держава, забезпечуючи комплексне вирішення подвійного завдання: поєднання в економічному житті ринкових засад господарювання і соціальної спрямованості економіки. При цьому держава застосовує економічну стратегію та економічну тактику [4, с. 152].

Економічна стратегія – це обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення великомасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей народного господарства, засобів та способів їх реалізації, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденцій, що мають місце в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання [2, с. 460].

Економічна тактика – це – сукупності найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку народного господарства [2, с. 460].

Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері економіки здійснюється за наступними напрямами: 1) забезпечення стратегічних пріоритетів розвитку економіки: стимулювання розвитку окремих галузей і виробництв, сфер економічного розвитку; залучення іноземних інвестицій; ціноутворення тощо; 2) впорядкування відносин власності шляхом визначення тих сфер економіки, які можуть скластися щодо об'єктів недержавної власності та механізму їх набуття – наприклад, шляхом приватизації, а також антимонопольного регулювання, тобто створення конкурентного середовища, та чітке закріплення статусу суб'єктів державної власності; 3) адміністративно-правове регулювання зовнішньоекономічних відносин; 4) адміністративно-правові засоби державного впливу у сфері економіки: реєстрація, ліцензування, патентування, квотування, сертифікація, надання дозволів, реалізація адміністративно-юрисдикційних прав тощо. Проте ступінь її втручання в економічні процеси напряму залежить від характеру та моделі економічної організації суспільства.

Повноваження публічної адміністрації в сфері публічного адміністрування економіки ґрунтуються на конституційних основах правового господарського порядку в Україні, якими є: право кожного громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству; право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності; економічна багатоманітність, забезпечення державою екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України; забезпечення державою належних, безпечних і здорових умов праці, захист прав споживачів; взаємовигідне співробітництво з іншими країнами; визнання і дія в Україні принципу верховенства права [2, с. 464].

Верховна Рада України здійснює регулятивний вплив на економіку України за рахунок наданих їй повноважень. До таких повноважень належать: 1) прийняття законів у сфері економіки; 2) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; 3) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, частиною яких є економічна

політика держави; 4) затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку, охорони довкілля; 5) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; 6) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; 7) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати, Голови Національного банку України та половини складу Ради Національного банку України; 8) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України.

Президент України відповідно до покладених на нього обов'язків має такі повноваження в сфері економіки, а саме утворює, реорганізовує та ліквідує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, що діють в сфері економіки, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 116 Конституції забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність України, проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової (фіскальної) політики, рівні умови розвитку всіх форм власності, організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України тощо [5]. До основних завдань Кабінету Міністрів України у сфері економіки належать: 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, зокрема амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони

довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програми [6].

Виходячи з вище сказаного можна зробити наступні висновки. По-перше стан економіки, рівень її розвитку, ефективність безпосередньо залежать від спроможності державної влади здійснювати покладені на неї повноваження та обов'язки. Та по-друге, що ефективна національна економіка є гарантією незалежності держави.

Список використаних джерел:

1. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. – К.: Ваіте, 2014. – 376 с.
2. Курс адміністративного права України / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2013 – 872 с.
3. Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Бурбика М.М. Адміністративне право України: навчальний посібник / М.М. Бурбика, А.В. Солонар, К.Д. Янішевська. – Суми: Видавниче підприємство «Мрія», 2015 – 358 с.
5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Закон України Про Кабінет Міністрів України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 13, ст. 222. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

Шкабара Н.О.

студент,

Академія адвокатури України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Модернізація публічного управління в Україні на сьогодні є однією з головних проблем в процесі впровадження адміністративної реформи.

Для вдалої модернізації публічного управління потрібно враховувати суспільно-політичні та соціально-економічні проблеми в нашій державі.

Саме тому невідкладною стає проблема впровадження нової моделі публічного управління, адекватної суспільним очікуванням і реаліям сьогодення. Питання адаптації нових моделей публічного управління до вітчизняної практики знаходять відображення у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема, В. Бакуменка, В. Дзюндзюка, Д. Карамішева, В. Князева, В. Корженка, О. Крутій, В. Мартиненка, П. Надолішнього, Д. Олійника, О. Радченка, І. Розпутенка, В. Солових, Ю. Шарова та ін.

Вирішення цієї проблеми забезпечить демократичний, соціально орієнтований характер публічного управління, формування нової управлінської культури, яка базуватиметься на пріоритетності прав і свобод громадян над політичною доцільністю і економічною вигодою. Побудова реальної соціальної держави, на основі інтеграції держави і суспільства, співпраця різних суспільних груп в інтересах соціально-економічного та соціально-культурного розвитку, здатного реалізувати права українця на гідне життя є головним завданням модернізації системи публічного управління [1, с. 69].

Модель публічного управління, що була сформована в Україні протягом 25 років незалежності, залишається надмірно централізованою. Для зміни сформованої парадигми управління необхідна реалізація системних реформ, спрямованих на децентралізацію. Саме децентралізації притаманна передача владних повноважень на місцевий рівень з метою поліпшення якості надання публічних послуг громадянам. Така масштабна модернізація системи публічного управління вимагає виважених підходів та рішень [2, с. 240].

Сучасні геополітичні процеси та виклики, з якими стикається Україна в останні декілька років, вимагають нових науково обґрунтованих підходів щодо модернізації системи публічного управління [1, с. 65].

Істотною проблемою на шляху модернізації публічного управління стає протиріччя між творчим потенціалом особистості і його слабкою затребуваністю з боку суб'єктів управління. У зв'язку з цим ключовими питаннями модернізації управлінської діяльності стають проблеми сприйняття інновацій з боку управлінських кадрів, ставлення до творчої активності особистості, формування нового стилю мислення, що відповідає новим вимогам соціальної організації. Ключове значення набуває орієнтація управлінських кадрів не на думку вищого керівництва, а на чітке виконання своїх функціональних обов'язків, свою

громадянську позицію, на свою відповідальність за результати роботи перед громадянами [1, с. 67].

Для створення сучасної моделі публічного управління необхідно подолати застарілий стереотип державної бюрократії, в основі якого лежить недовіра до людини, неприйняття ініціативи, самостійності, самодіяльності, нестандартного підходу до вирішення завдань. Більш широке залучення громадян до реальної участі в управлінській діяльності дозволить сформувати нову модель державно-громадського управління. Саме в розвитку державно-громадського управління в роботі полягають головні ресурси модернізації всієї управлінської діяльності в сучасній Україні, основні умови вдосконалення соціальної організації і соціальних відносин у суспільстві. Побудова розгалуженої системи самоврядних організацій дозволить зміцнити демократичні засади управління, повніше розкрити творчий потенціал особистості, сприятиме розвитку самого громадянського суспільства, модернізації всієї системи публічного управління.

Модернізація публічного управління передбачає не тільки перерозподіл управлінських функцій між державою і суспільством, а й між владою і бізнесом, центром і регіонами. Децентралізація державного управління та передача частини економічних, соціальних та інших функцій, які зараз перебувають у віданні держави, некомерційним асоціаціям і партнерам дозволить значно оптимізувати всю систему управління, підняти її ефективність і якість на новий рівень [1, с. 68].

У світовій практиці широко використовується наступний алгоритм модернізації публічного управління: спочатку основна увага приділяється створенню нормативних засад діяльності та законодавству, потім формуються нові організаційні інститути управління, і тільки потім переходять до роботи над технологіями підвищення ефективності управлінської діяльності, базуючись на розробленій «ідеальній» моделі публічного управління [3, с. 180].

Рішення проблеми зміцнення законодавчої бази державного управління шляхом його модернізації вбачається, з одного боку, у створенні більш гнучких правових механізмів взаємодії різних суб'єктів управлінської діяльності, що дозволяють краще враховувати конкретні інтереси сторін та умови діяльності; з іншого – у встановленні більш жорсткої виконавської дисципліни та відповідальності за кінцеві результати управлінських дій. Така нормативна система управлінської діяльності дозволить вивільнити ініціативу і творчість під час вирішення

багатьох соціальних та економічних завдань державного управління на різних управлінських рівнях, поліпшити взаємодію влади, бізнесу і суспільства, скоротити зайві ланки управління, нейтралізувати корупцію і свавілля з боку правоохоронних структур [1, с. 69].

Виходячи з вище сказаного можна зробити такий висновок, що наразі авангардом модернізації повинні стати компетентні управлінці, в лавах яких задіяна професійна та підготовлена молодь з різних галузей, що буде здатна вирішувати поставлені державою завдання.

А також існує необхідність налагодження системи з прозорим державним управлінням. Для таких змін необхідно поєднати як удосконалення державної влади та управління, так і розвиток суспільства в соціально-економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Левченко С.О. Напрями модернізації системи публічного управління в Україні. – Київ, 2019. – 69 с.
2. Дзюндзюк В.Б. Публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. – Харків, 2011. – 306 с.
3. Левенець Ю.А. Держава у просторі громадянського суспільства. – Київ, 2006. – 272 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Кірпічов В.В.

курсант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ПОМИЛОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Рівень злочинності в нашій державі є дуже високим, про що свідчить щоденна кількість сотней різноманітних злочинів, що посягають на ті чи інші суспільні відносини. Одні з цих діянь мають явно протиправний характер (розбій, вбивство, зґвалтування), із приводу інших можна сказати, що вони протизаконні, тільки тоді, коли буде вивчено їхню суть, засоби, за допомогою яких злочинні задуми були виконані (шахрайство, розтрата). Одні з них містять простий склад злочину, у той же час інші містять кваліфікуючі обставини. Важливим моментом у процесі розкриття злочину є його правильна кваліфікація, тобто встановлення якій статті КК України або якій її частині відповідають фактичні ознаки злочину (у характері об'єкта чи предмета діяння, наслідків, причинного зв'язку) або має місце неправильна оцінка правової природи, юридичних властивостей правопорушення тощо.

Слід зауважити, що у Кримінальному кодексі України 2001 р. [1] спеціальних норм, присвячених проблемі кримінально-правових помилок немає. Поняття помилки, її види і значення визначаються наукою кримінального права і практикою на основі аналізу таких понять, як суб'єктивна сторона, вина, умисел, необережність, «випадок» («казус»). Зазначене що обумовлює важливість наукового розгляду зазначеної проблематики та її значення для правозастосування.

Найбільш відомими дослідниками зазначеного кримінально-правового інституту є: В. Кириченко, А. Нікітін, В. Якушин, М. Таганцев, О. Комаров, П. Дагель, М. Коржанський, Т. Март'янова, В. Тацій, С. Загороднюк та інші.

Взагалі, у кримінально-правовій літературі поняття помилки трактується по-різному. Так, під помилкою у кримінальному праві розуміється неправильне уявлення особи відносно суспільної небезпечності вчиненого нею діяння і відносно тих обставин, які мають значення для такого діяння, будучи елементами відповідного складу злочину [2, с. 243].

Є точка зору, що під кримінально-правовою помилкою розуміється неправильне уявлення особи про юридичні або фактичні властивості і наслідки вчинюваних нею протиправних діянь [3, с. 143; 4-5]. Окрім того, помилка визначається і як невірна оцінка особою, яка вчинила злочин, своєї поведінки, наслідків або фактичних обставин вчиненого [6, с. 54], що це помилка особи щодо характеру і ступеня суспільної небезпечності діяння та його протиправності.

Таким чином, традиційно помилка в кримінально-правовій літературі характеризується як «неправильне уявлення» або «невірна оцінка» особи щодо юридичних або фактичних обставин скоєного нею суспільно небезпечного діяння (або відносно суспільної небезпечності і протиправності діяння).

Щодо видів помилки у кримінальному праві, то згідно з теорією кримінального права традиційно прийнято поділяти за предметом кримінально-правову помилку на два види: юридичну, тобто помилку відносно юридичних обставин вчиненого діяння, і фактичну, тобто помилку відносно об'єктивних ознак складу скоєного злочину [2; 4-5]. Цей поділ – основний вид класифікації помилок. У свою чергу, зазначені види кримінально-правових помилок вчені поділяють на окремі різновиди, проводячи класифікацію і за іншими підставами.

Так, юридична помилка – це неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки [5, с. 82].

Доцільно виділити чотири види таких помилок, враховуючи, що помилка в злочинності діяння підрозділяється на два підвиди, які мають самостійне кримінально-правове значення: 1) Помилка особи у злочинності власного діяння та його можливих наслідків; 2) Помилка особи у незлочинності власного діяння та його можливих наслідків; 3) Помилка винної особи в кваліфікації вчиненого злочину; 4) Помилка у виді чи розміру покарання.

Тобто, юридична помилка – це неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки.

В свою чергу, види фактичної помилки в кримінальному праві України є наступні. По-перше, це помилка щодо об'єкта та предмета

посягання. По-друге, це помилка щодо засобів та знарядь вчинення злочину По-третє, помилка щодо причинного зв'язку [5, с. 87; 7, с. 82].

Тобто в цілому фактичну помилку слід розкривати як помилку відносно об'єктивних ознак складу скоєного злочину.

Отже, підсумовуючи, слід констатувати, що головним критерієм відмежування фактичної помилки від юридичної виступає зміст омані. Юридична помилка полягає в неусвідомленні особою протиправності свого діяння і похідних від цього показників: 1) правової оцінки (кваліфікації) вчиненого діяння; 2) кримінально-правових наслідків його вчинення (виду і розміру покарання); 3) наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання; 4) оцінки вчиненого діяння як закінченого чи незакінченого злочину; 5) виконуваної винним ролі у злочині, вчиненому у співучасті (виконавства, підбурювання, пособництва, організаторства). Фактична ж помилка стосується, в першу чергу, оцінки особою свого діяння як суспільно небезпечного та тих обставин, які визначають її характер і ступінь.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Нікітін А.О. Сутність та види помилок у кримінальному праві / А.О. Нікітін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – Вип. 8. – С. 242–245.
3. Мартянова Т. Юридичні помилки в кримінальному законодавстві: проблеми криміналізації та декриміналізації / Т. Мартянова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2018. – Вип. 18. – С. 142–147.
4. Сташис В.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів вищих навчальних закладів 4 вид. перероб. та доп. / В.В. Сташис, В.Я. Тацій. – Харків : Право, 2010. – 456 с.
5. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко. – К. : Алерта, 2012. – 316 с.
6. Вапсва Ю.А. Особливості кваліфікації злочинів при наявності помилки / Ю.А. Вапсва // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2000. – Вип. 10. – С. 50–55.
7. Загороднюк С.О. Поняття помилки та її значення для кримінальної відповідальності / С.О. Загороднюк // Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Одеса 24 лист. 2017 р.). – Одеса : ОДУВС, 2017. – С. 82–85.

Книжник К.В.

студентка,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ СУБ'ЄКТАМИ ПРОБАЦІЇ

На сьогоднішній час серед науковців не існує єдиної думки з приводу того, чи можна вважати засуджених до покарання у виді штрафу суб'єктами пробації. Не тільки в поглядах науковців існують розбіжності, але й в чинному законодавстві України.

Стаття 14 Кримінально-виконавчого Кодексу України взагалі не вказує на засуджених до штрафу як суб'єктів пробації. З приводу даного положення є різні погляди правників. Так, Степанюк А.Х. також вказує, що засуджених до покарання у виді штрафу не слід визнавати суб'єктами пробації відповідно до вищезазначеної норми [1, с. 158], а Васюк В.А., Залялова І.М. та Карандюк І.В. зазначають, що перелік суб'єктів пробації наданий у ст. 14 КВК України не є вичерпним, тому до них також можна віднести осіб, засуджених до покарання у виді штрафу [2, с. 74].

Необхідно зазначити, що виключно стаття 26 у Кримінально-виконавчому Кодексі України, яка закріплює порядок виконання покарання у виді штрафу, містить згадку про виключену з числа суб'єктів виконання покарань кримінально-виконавчу інспекцію відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», що набрав чинності 8 жовтня 2016 року [3]. Також ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» містить посилання про кримінально-виконавчу службу як складову Державної кримінально-виконавчої служби України. Тому можна констатувати, що законодавцю слід звернути увагу на дані розбіжності і привести у відповідність вищевказані норми законів України.

Слід зазначити, що хоча ст. 26 КВК України не передбачає, щоб уповноважений орган з питань пробації виконував штраф, Типове

положення про уповноважений орган з питань пробації (затверджено наказом Міністерства юстиції України 18 серпня 2017 року) вказує, що до основних завдань та функцій органу пробації належать поряд із виконанням кримінальних покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, також і виконання штрафу [1, с. 157].

Якщо проаналізувати низку клопотань, направлених до суду, начальників відділів з питань пробації щодо роз'яснення їм порядку та на підставі якого нормативного акту мають виконуватись вироки відповідно до яких особу засуджено до покарання у виді штрафу або здійснюватись контроль за виконанням цього рішення саме уповноваженим органом з питань пробації тощо, то можна дійти до висновку, що вони дотримувались думки, що уповноважені органи з питань пробації не є правонаступником кримінально-виконавчої інспекції.

Так, у клопотаннях зазначалось, що Постановою Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» № 348 від 18.05.2016 року були ліквідовані як юридичні особи публічного права територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворені як юридичні особи публічного права територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації. Міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції, утворені згідно з пунктом 2 цієї постанови, є правонаступниками територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби, які були ліквідовані [4]. При цьому до складу управлінь не входять і не входили ні кримінально-виконавчі інспекції, ні уповноважені органи пробації, бо останні виступали та є самостійним суб'єктом виконання кримінальних покарань з власною печаткою, штампом та найменуванням (ст. 13 Кримінально-виконавчого кодексу України). Ні кримінально-виконавча інспекція, ні уповноважені органи з питань пробації не були та не є структурними підрозділами міжрегіональних управлінь [5].

Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації у своїй відповіді на лист голови Слов'янського міськрайонного суду Донецької області Хаустової Т.А. зазначило, що

відповідно до положень про територіальні органи управління Державної пененціарної служби України підрозділи кримінально-виконавчої інспекції діяли у складі зазначених органів. У зв'язку з цим вважається, що зазначені органи з питань пробації забезпечують виконання нормативно-правових актів, які раніше забезпечувала кримінально-виконавча інспекція.

Вищезазначена відповідь на лист була надана 05.05.2017, а вже 27.04.2018 був виданий наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у виді штрафу» № 1301/5, у якому у повній невідповідності до редакції ст. 26 КВК України міститься наступне твердження: «відповідно до статті 26 Кримінально-виконавчого кодексу України затвердити Порядок виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у виді штрафу» [1, с. 158].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти до висновку, що порушено вимогу п. 14 ст. 92 Конституції України щодо того, щоб виключно законами України визначалась діяльність органів виконання покарань. Не накази Міністерства юстиції України замість законів мають регулювати діяльність органів і установ виконання покарань, а виключно законами України має визначатись діяльність органів виконання покарань, як це зазначено у п. 14 ст. 92 Конституції України [1, с. 158]. Для ефективної реалізації діяльності, що полягає у виконанні кримінальних покарань у виді штрафу, уповноваженими органами пробації необхідно внести зміни до законодавства для усунення неточностей та невідповідностей шляхом уніфікації правових норм.

Список використаних джерел:

1. Степанюк А. Х. Законність як принцип нормотворчості та діяльність центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань і пробації. Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали міжнародного круглого столу (16 квітня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 156–159.

2. Закон України «Про пробацію»: наук.-практ. коментар / К.А. Автухов, Є.Ю. Бараш, Ю.Ю. Бойко-Бузиль та ін.; за заг. ред. О. Л. Копиленка, Є. Ю. Бараша. Київ, 2019. 114 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України (із змінами і доповненнями) від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

4. Ухвала / Автозаводський районний суд м. Кременчука Полтавської області / від 07.08.2017, справа № 524/1103/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/68141546>

5. Ухвала / Держинський районний суд м. Харкова/ від 13.06.2018, справа № 638/1780/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/74654295/>

Кудрявцев Є.В.

аспірант,

Дніпропетровський національний університет

імені Олеса Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ СЛІДЧОГО СУДДІ ЗАРУБІЖНИМИ І ВІТЧИЗНЯНИМИ ФАХІВЦЯМИ

Як вважає І.В. Гловюк, аналіз чинного законодавства України не дозволяє зробити однозначний висновок, хто ж є суб'єктом реалізації судових повноважень у досудовому кримінально-процесуальному провадженні. У Конституції України термін «суд» вживається, коли йдеться про вирішення питань щодо арешту або тримання під вартою, проникнення в житло чи інше володіння особи, проведення в них огляду або обшуку, а також винятків стосовно таємниці листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції (статті 29-31). Стаття 55 Основного Закону передбачає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2, с. 49].

Для одностайного визначення процесуальної природи поняття «слідчий суддя» звернімо до історії права. Словосполучення «судовий слідчий» найбільшого поширення набуло після здійснення в Російській імперії судової реформи 1864 р. Проте аналіз розвитку судоустрою та процесуального законодавства свідчить, що за своїми функціональними обов'язками судовий слідчий тих часів нічим не відрізнявся від звичайного слідчого з кримінального процесу радянської доби, за тим лише винятком, що структурно він належав до окружного суду чи до

судової палати і всі його рішення підлягали судовому контролю, а скарги на його дії розглядалися цими судовими органами. Тим самим у цій моделі судочинства судовий слідчий, будучи під подвійним прокурорським і судовим контролем, реалізовував тільки функцію попереднього розслідування [1, с. 5].

У кримінально-процесуальному законодавстві європейських країн і країн СНД по-різному визначається суб'єкт уповноважений здійснювати контрольні функції на досудовому провадженні. Приміром, посада слідчого судді існує в КПК Латвії й Італії. У кримінальному процесі Франції функціонують і слідчі судді, й судді по свободах та ув'язненню. Суддя по кримінальному пере слідуванню передбачений за КПК Республіки Молдова. У КПК Литовської Республіки закріплено статус судді досудового провадження. У ФРН судові повноваження при проведенні дізнання покладаються на суддюдізнавача. Не припиняються дискусії щодо необхідності запровадження посади слідчого судді в кримінально-процесуальне законодавство Росії й Казахстану. У науковій кримінально-процесуальній літературі висловлені різноманітні пропозиції стосовно статусу слідчого судді [2, с. 50].

Наприклад, Ю.М. Грошевий наголошує на доцільності введення слідчого суддю, який розглядав би скарги на рішення слідчого, вирішував би питання обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і продовження строків тримання під вартою, санкціонував обшук житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, а також розв'язував би питання, що стосуються перевірки правомірності обмеження прав громадян під час досудового слідства [3, с. 696].

В.Д. Бринцев пропонує суддів по контролю за попереднім слідством наділити такими функціональними обов'язками, як-то:

- а) санкціонування оперативно-розшукових дій, що порушують конституційні права громадян;
 - б) прийняття рішень про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту;
 - в) звільнення з-під варту під заставу;
 - г) розгляд заяв про відвід слідчого і скарг на дії слідчих органів, які надходять від усіх без винятку учасників процесу;
 - д) ухвалення рішень про припинення кримінального переслідування
- [1, с. 7–8].

В.Т. Малярєнко і П.П. Пилипчук вважають, що слідчий суддя повинен здійснювати повноваження судового контролю за досудовим розслідуванням, покладені на нього Конституцією України, а також приймати рішення про застосування всіх заходів процесуального примусу, які суттєво обмежують конституційні права і свободи людини, вирішувати питання про відповідальність за невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків, розглядати скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття кримінальної справи, про усунення захисник від участі у справі [4, с. 14–15].

Слідчий суддя, на думку Г. Дроздова, має бути уповноважений:

- а) санкціонувати обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і продовжувати строк тримання під вартою;
- б) давати дозвіл на поміщення обвинуваченого (підозрюваного) до судово-психіатричної установи для проведення експертизи;
- в) розглядати скарги учасників процесу на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого і прокурора; розглядати заперечення слідчих на вказівки прокурорів з найбільш принципових питань розслідування [5, с. 13].

Наостанок маємо акцентувати увагу на тому, що нормативне забезпечення автономності функціонування слідчого судді та його процесуальної незалежності повинно бути пов'язано зі створенням ефективної системи перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді. Як варіант, можна передбачити право подання апеляції на рішення слідчого судді, яка розглядатиметься окремою палатою апеляційного суду (за аналогією з відповідною моделлю у Франції).

Список використаних джерел:

1. Бринцев В. Досудове слідство: судовий слідчий чи «следственный судья?» / В. Бринцев // Право України. – 1997. – № 7. – С. 5–12.
2. Гловюк И. В. К вопросу о субъекте реализации судебных функций в досудебном уголовно-процессуальном производстве Украины / Гловюк И. В. // Актуальные проблемы уголовно-процессуального права и практика его применения : матер. междунар. науч.-практ. конф. (30 апр. 2009 г.). – Караганда : КЮИ МВД РК, 2009. – С. 49–53.
3. Грошевий Ю. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінальнопроцесуальну діяльність / Грошевий Ю. // Вісн. Акад. правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 690–700.

4. Маляренко В. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України / В. Маляренко, П. Пилипчук // Право України. – 2000. – № 8. – С. 10–20.

5. Дроздов Г. Судебный контроль за расследованием преступлений / Дроздов Г. // Сов. юстиция. – 1992. – № 15–16. – С. 11–19.

Пазенко А.О.

студентка,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

«ЗГВАЛТУВАННЯ» У НОВІЙ РЕДАКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Згвалтування – злочин, який поширений не тільки в Україні, а й в усьому світі, де потерпіла особа позбавляється низки основоположних прав. Варто зазначити, що дане кримінально-каране діяння відрізняється від багатьох інших високим ступенем латентності, а отже, статистика правоохоронних органів не демонструє реального масштабу вчинюваних злочинів. Водночас, в Україні станом на 05 березня 2020 року винесено 70 обвинувальних вироків за ст. 152 у новій редакції Кримінального кодексу (далі КК) [1].

Аналіз даної проблематики пов'язаний з тим, що Верховною Радою України було прийнято Закон № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 (далі – Закон № 2227-VIII 06.12.2017), що набрав чинності 11.01.2019. Разом з тим, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), яка була підписана 07.11.2011, до цього часу не ратифікована Україною.

Слід зазначити, що набуття чинності ст. 152 КК України в редакції Закону № 2227-VIII від 06.12.2017, диспозиція якої виглядає як «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним,

анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи» супроводжувалося широким суспільним резонансом. У порівнянні з попередньою більш лаконічною і зрозумілою диспозицією ст. 152 (звалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи), нова редакція значно розширила межі об'єктивної сторони складу злочину.

Крім того, розглядаючи диспозицію чинної статті, відразу вбачається некоректність законодавчого формулювання «з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета» тому, що: а) використовувати можна певний предмет (знаряддя), відділений(-е) від цілого, а не частину тіла або людський орган; б) геніталії людини, які є частиною людського тіла, фактично визнано предметом навколишнього світу; в) здійснювати сексуальне проникнення в тіло іншої особи можна за допомогою не лише геніталій, а й іншої частини тіла людини [2, с. 109-110].

Аналізуючи деякі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину, слід виділити наступне:

– одночасно з включенням пункту 6-1 (вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах) до ч. 1 ст. 67 КК (обставини, які обтяжують покарання) законодавець додав дану ознаку і до ч. 2 ст. 152 КК. Разом з тим, згідно з ч. 4 ст. 67 КК «Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.».

– традиційно вчинення злочину «групою осіб» було і залишається особливо кваліфікуючою ознакою, зокрема і ч. 3 ст. 152 КК. Але у зв'язку з докорінною зміною об'єктивної сторони даного злочинного діяння, змінюються принципи усталеної судової практики, відповідно до якої: «Дії особи, яка не вчинила і не мала наміру вчинити статевий акт чи задоволення статевої пристрасті неприродним способом, але безпосередньо застосовувала фізичне насильство, погрожувала його застосуванням чи довела потерпілу особу до безпорадного стану шляхом уведення в її організм проти її волі наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин з метою звалтування її чи вчинення щодо неї насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним

способом іншою особою, повинні розглядатися як співвиконавство у цьому злочині. Дії таких співвиконавців визнаються вчиненими групою осіб і кваліфікуються без посилання на статтю 27 КК» [4]. Незалежно від прагнення багатьох правників зберегти вітчизняний досвід [2, с. 140], кваліфікація зґвалтування, вчиненого групою осіб у новій редакції КК, на нашу думку, можлива тільки тоді, коли кожен із співучасників безпосередньо виконував об'єктивну сторону складу злочину, тобто «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із... проникненням в тіло іншої особи».

– далі слід звернутися до ч. 5 ст. 152, де кримінальна відповідальність за зґвалтування обтягується такою ознакою як спричинення «тяжких наслідків». Формальна невизначеність змісту даного поняття полягає у тому, що на сьогодні нема ні законодавчого, ні судового роз'яснення поняття «тяжкі наслідки» (тому важко зрозуміти, які саме наслідки можуть підпадати під «тяжкі»). В свою чергу, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2005 р. № 5 розкриває зміст поняття «особливо тяжкі наслідки», яке використовувалося у попередній редакції КК України [4].

Враховуючи те, що відсутність згоди потерпілої особи є обов'язковим для притягнення до кримінальної відповідальності винної особи, особливої уваги заслуговує примітка до ст. 152 КК, яка розкриває поняття добровільної згоди: «Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, враховуючи супутні обставини». Далі виникають питання: «У якій формі повинно відбуватися вільне волевиявлення особи?», «Що конкретно законодавець мав на увазі під «супутніми обставинами?». Очевидним є оціночний характер даного положення, що, в свою чергу, може призвести до неоднозначного тлумачення на практиці. Перед правоохоронними органами постає складність або доведення вини особи, або її спростування.

Підсумовуючи викладене щодо аналізу нової редакції ст. 152 КК, можна побачити приклад того, як законодавець механічно імплементував положення Стамбульської конвенції до КК України без врахування вітчизняного досвіду та усталеної судової практики, яка була напрацьована впродовж багатьох років. Використовуючи некоректні та оціночні поняття, під загрозу підпадають однакове юридичне

тлумачення змісту ст. 152 КК та ефективне притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (дата звернення: 05.03.2020).
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваїте, 2019. – 288 с.
3. Пазенко А. О. Новації кримінального законодавства України у сфері протидії насильству щодо жінок [Текст] / А. О. Пазенко // Молодий вчений. – 2019. – № 11. С. 364.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2005 р. № 5. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>

Пономаренко В.В.

*викладач відділу підвищення кваліфікації прокурорів
з питань запобігання корупції,
Інститут підвищення кваліфікації прокурорів
Національної академії прокуратури України*

КЛАСИФІКАЦІЯ СИТУАЦІЙ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ: НАУКОВИЙ ПІДХІД

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а відповідно до ст. 49 Конституції України, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1].

За умови діючої на сьогодні в Україні системи нормативного регулювання сфери охорони здоров'я, ні за яких умов не припустимо вимагати від медичного працівника (лікаря, фельдшера, акушера, медичної сестри) будь-якого «відходу» від встановлених схем здійснення

професійної діяльності. Проте, на практиці можуть виникнути підстави, що зумовлюють доцільність недотримання або прямого порушення нормативно-визначених рекомендацій медичним працівником, який має об'єктивну можливість для їх виконання. Метою такого діяння є отримання можливості досягнення певного більш позитивного ефекту для хворого. Зрозуміло, що професійно компетентний лікар, який йде на це за власним вільним волевиявленням (із власної ініціативи чи ініціативи пацієнта), одночасно ставить себе в умови ризику, що при несприятливому результаті лікування, у свою чергу, може мати для нього негативні юридичні наслідки, пов'язані із відповідальністю за заподіяну життю чи здоров'ю хворого шкоду [4, с. 183].

Зважаючи на важливість наявності чи відсутності крайньої необхідності в медичній діяльності вбачаємо за доречне визначити ситуації крайньої необхідності, які виникають чи можуть виникнути в медичній діяльності.

Намагаючись класифікувати ситуації крайньої необхідності в медичній сфері, вчена Тарасевич Т.Ю. згрупувала їх у три групи:

1) ситуації, викликані зіткненням двох обов'язків, наприклад, коли лікаря викликають до двох хворих одночасно. У даному разі лікар зобов'язаний у першу чергу відвідати більш тяжкохворого. Запізнення лікаря до хворого, другого на черзі, зумовлене в подібній ситуації крайньою необхідністю;

2) ситуації, пов'язані з фізіологічними (або патологічними) процесами в організмі людини, наприклад, вищезгадані випадки проведення переривання вагітності (аборту) за медичними показаннями;

3) ситуації, викликані природними (стихійними) силами: екологічні катастрофи, землетруси, цунамі, під час яких необхідна медична допомога для врятування щонайбільшої кількості людей [6, с. 311].

На нашу думку, вказана класифікація є обґрунтованою, проте не повною. Зокрема, вважаємо за можливе класифікувати ситуації крайньої необхідності в медичній діяльності також і за критерієм наявності чи відсутності згоди пацієнта. Адже, у лікарській практиці непоодинокими є випадки, коли, попри отриману інформацію, пацієнт відмовляється від необхідного йому медичного втручання.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 284 ЦК України, повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування [2]. Разом з тим, згідно зі ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»,

якщо відсутність згоди на медичне втручання може призвести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження. Проте, у подібних випадках пацієнти нерідко відмовляються від підпису. Ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачає, що у разі неможливості одержання письмового підтвердження відмови пацієнта від необхідного йому медичного втручання лікар має право засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків. Якщо відмову дає законний представник пацієнта і вона може мати для пацієнта тяжкі наслідки, лікар повинен повідомити про це органи опіки і піклування [3].

З аналізу вітчизняного законодавства випливає, що некомпетентними давати відмову від медичного втручання (за загальним правилом) є:

1) особи віком до 18 років (якщо повна цивільна дієздатність не надана особі у встановленому законом порядку швидше, відповідно до ст. 34, 35 ЦК України);

2) недієздатні особи [7, с. 305-306].

З вище вказаного можемо зробити висновок про можливість класифікувати крайню необхідність в медичній діяльності за критерієм наявності чи відсутності згоди пацієнта на:

1) крайня необхідність без згоди пацієнта;

2) крайня необхідність на яку пацієнт дав згоду.

Наприклад, медичний працівник вирішив застосувати для лікування невиліковно хворого пацієнта методи, які мають певний ризик, але, на його думку, такий ризик є незначний, якщо порівняти з ризиком, який становить сама хвороба. У першому випадку – лікар застосовує такий метод без згоди пацієнта з різних на те причин. У другому – пацієнт надає згоду на застосування ризикового методу лікування.

Звернемося до положень КК України та спробуємо виокреми критерії класифікації ситуацій крайньої необхідності враховуючи норми ст. 39 КК України. Так, зокрема, ч. 3 ст. 39 встановлює, що «особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці». Як бачимо, класифікувати ситуації крайньої необхідності в загальному та в медичній діяльності, зокрема, можна й за критерієм наявності або відсутності стану сильного душевного хвилювання.

Окремі критерії класифікації ситуацій крайньої необхідності можна виокремити й з властивостей крайньої необхідності, з умов її правомірності.

Так, як вже раніше зазначалося, небезпека, яка виходить від різноманітних джерел, має:

- 1) загрожувати особі чи правам цієї особи або інших осіб, охоронваним законом інтересам суспільства або держави;
- 2) бути наявною – безпосередньо загрожувати заподіянням суттєвої шкоди особистим або суспільним інтересам;
- 3) бути реальною (дійсною), а не уявною;
- 4) бути такою, яку неможливо усунути за даних обставин іншими засобами, як тільки шляхом заподіяння шкоди інтересам третіх осіб [5, с. 45].

З вище вказаного можемо запропонувати класифікувати крайню необхідність у медичній діяльності за характером небезпеки:

1) крайня необхідність у випадку коли існує небезпека для здоров'я безпосередньо пацієнта – ампутація частин тіла з метою уникнення зараження;

2) крайня необхідність у випадку коли існує небезпека для здоров'я інших осіб – примусова госпіталізація та лікування особи, що є носієм інфекційних захворювань, які швидко поширюються серед інших та можуть спричинити епідемію.

Перший вид умовно можемо назвати крайньою необхідністю, що має індивідуальний характер, другий – крайньою необхідністю, що має колективний характер.

Якщо за основу класифікації візьмемо саму характеристику правомірності, то у даному випадку крайню необхідність можемо класифікувати на:

- 1) правомірна крайня необхідність за умови реальної небезпеки;
- 2) неправомірна крайня необхідність за умови уявної небезпеки.

Як бачимо, за основу класифікацій ситуацій крайньої необхідності у медичній діяльності можна брати як критерії загальні для стану крайньої необхідності, так і спеціальні критерії, тобто критерії, які впливають з характеру медичної діяльності.

Насамкінець, вважаємо за доречне зауважити, що наведені та розроблені нами класифікації ситуацій крайньої необхідності у медичній діяльності є допустимими.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
4. Глушков В.О. До питання кримінально-правового визначення меж виправданого ризику в сфері професійної діяльності медичних працівників / В.О. Глушков, С.А. Кузьмін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1. – С. 179-190.
5. Лісова Н. Крайня необхідність: особливості визначення поняття // Прокуратура, людина, держава. – 2005. – № 1. – С. 43-48.
6. Тарасевич Т.Ю. Крайня необхідність під час здійснення медичної діяльності / Т.Ю. Тарасевич // Часопис київського ун-ту права. – 2013. – № 3. – С. 310-315.
7. Шевченко А.С. Юридичні наслідки надання-ненадання пацієнтом згоди / А.С. Шевченко // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія «Право». – 2013. – № 21. – Том 1. – Ч.2. – С. 304-307.

Стогнєв М.М.

курсант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯВИЩА СПІВУЧАСТІ У СКОЄНОМУ ЗЛОЧИНІ

Проблематику встановлення та визначення співучасті у скоєному злочині вивчали та аналізували в своїх працях наступні вчені: А. Піонтковській, П. Тельнов, П. Гришаєв, Я. Мочкош, Г. Кригер, А. Закалюк, Ф. Бурчак, М. Шнайдер, Р. Галіакбаров, М. Ковальов та багато інших, що в зайвий раз підтверджує надзвичайну важливість та актуальність обраної нами теми.

Явище співучасті у злочині варто розглядати під призмою діяння, яке має власний зміст. А розкрити даний зміст можливо через використання та аналіз властивих йому ознак, елементів та форм. Вивчення та

розмежування форм співучасті є одним з найважливіших аспектів, який може повністю розкрити явище та поняття співучасті.

Кримінальне законодавство виокремлює форми співучасті у трьох окремих аспектах. Перший з них говорить про те, що співучасть являє собою конструктивну ознаку складу злочину (ст. 257, 260 Кримінального кодексу України). Другий аспект полягає в тому, що співучасть являється кваліфікуючою ознакою, тобто такою, що обтяжує кримінальну відповідальність всіх учасників (ч. 3 ст. 152, ч. 5 ст. 185 КК). І щодо останнього аспекту, то він передбачає, що співучасть є обставину, що обтяжує відповідно саме кримінальне покарання учасників (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК) [1].

Кримінальне законодавство України визначає, що найбільш небезпечною з усіх форм співучасті є злочинна організація. Відповідно до ч. 4 ст. 28 ККУ ми можемо визначити, що злочинна організація – це «стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (5 і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів» [1].

Вартим уваги є той факт, що при кваліфікації такого злочину повністю відсутня потреба посилання на чинну норму Загальної частини Кримінального кодексу, так як протиправні діяння співучасників цілком охоплені статтями Особливої частини ККУ.

Також важливим є те, що кваліфікуючі ознаки, якими відображена різна форма співучасті (група осіб, за попередньою змовою, організована група), диференціюють кримінальну відповідальність та відображають істотне підвищення суспільної небезпеки злочину та типову характеристику злочинного посягання [2, с. 85].

Під призмою третього аспекту можемо визначити той факт, що обставини, які обтяжують покарання, є засобами його індивідуального вираження та впливають на вид покарання та його міру. Також, в даному випадку важливим є те, що обтяжуватися може не лише індивідуально визначене покарання, яке отримають співучасники за порушення кримінального законодавства, а й ступінь вини та суспільна небезпека злочину. Так, вчинення злочину організованою групою завжди підвищує суспільну небезпеку протиправного діяння. Даний факт пов'язано з тим, що при об'єднанні зусиль значно підвищується ефективність та вірогідність вдалого вчинення злочину [3, с. 165].

Варто зауважити, що ролі співучасників у злочині зазвичай є різними. Саме тому їх покарання повинно бути індивідуалізовано згідно з виконуваною роллю у вчиненні злочину. Тому, відповідно до ч. 4 ст. 68 КК [1], суд при призначенні покарання за злочин, який вчинено у співучасті, повинен враховувати характер та ступінь участі кожного окремого співучасника.

Проаналізувавши всю проблематику визначення та виявлення явища співучасті у вчиненому злочині, можна зрозуміти, що законодавство в дані сфері потребує кардинальних змін. До основних напрямків подолання прогалин в кримінальному законодавстві можна віднести наступні:

- виправити термінологію, яка є розмитою. Яскравим прикладом є термін «декілька» у статті 26 ККУ України [1], де незрозуміла кількість учасників співучасті. В цьому випадку пропонуємо обмежити дане поняття числовим показником;

- підвищення міри кримінальної відповідальності пособника та підбурювача, задля подальшого запобігання вчинення ними злочину;

- зміна способів та стратегій виявлення організатора вчиненого злочину, адже в більшості злочинів вони знаходяться в тіні і не несуть кримінальну відповідальність.

У висновку варто сказати те, що вчинення злочину у співучасті визначається в чинномукримінальному законодавстві України як обставини, що підвищують суспільну небезпеку діяння майже для всіх умисних злочинів, які передбачені КК України. І також, в свою чергу, вони повністю індивідуалізують міру покарання для всіх співучасників. Зі сторони законодавця для повного правового врегулювання явища співучасті мають повністю реформувати та змінити правові та організаційні аспекти, які будуть спрямовані на повне усунення недоліків у кримінальному законодавстві, на модернізацію тактики та стратегії виявлення організатора злочину та на посилення кримінальної відповідальності для пособника та підбурювача. Дані заходи сприятимуть подальшому розвитку кримінального права саме в сфері регулювання явища співучасті у злочині та будуть гарантувати превентивну функцію щодо скоєння подальших правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001, редакція від 28.11.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Мельник М. Види співучасників за новим Кримінальним кодексом України // Право України. – 2005. – № 11.
3. Кубрак П., Мікулін В. Деякі загальні положення методики розслідування злочинів, вчинених при складних формах співучасті // Право України. – 2005. – № 3.

Тринів С.Л.

курсант,

Науковий керівник: Березняк В.С.

старший науковий співробітник,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗОВАНА ГРУПА І ЗЛОЧИННА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ФОРМА СПІВУЧАСТІ

Організовані групи та злочинні організації як найбільш небезпечні форми співучасті загрожують важливим суспільним відносинам, що перебувають під кримінально-правовою охороною, зокрема життю, здоров'ю, волі, честі, гідності, громадській безпеці, громадському порядку, а останніми роками – і національній безпеці держави. Злочини, учинені в складі організованих злочинних об'єднань, характеризуються високим ступенем кримінальної активності, професіоналізму й ефективності.

Кваліфікацією злочину є встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Дії винних можна кваліфікувати як злочин, вчинений організованою групою або злочинною організацією лише в тому випадку, якщо в них містяться всі ознаки даних видів спільного вчинення злочинів, що передбачені законом [3].

Кожний з цих проявів групового вчинення злочину характеризує сукупність обов'язкових, постійних ознак, які повинні бути встановлені

в будь-якому конкретному діянні, що кваліфікується як вчинене організованою групою або злочинною організацією.

Очевидно, що для кваліфікації співучасті в організованій групі, відповідно в злочинній організації, необхідно встановити саму наявність організованої злочинної групи в кримінально-правовому значенні, тобто визначити об'єднання осіб як співучасть. Таким чином, насамперед, необхідно встановити ознаки, загальні для всіх групових злочинів.

Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його підготовці або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього й іншого (інших) злочинів та об'єднані єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. При кваліфікації злочинів, вчинених особами, які входять до організованої групи, співвиконавцями злочину визнаються як особи, які частково або повністю виконують об'єктивно сторону складу злочину, тобто безпосередні виконавці, так і організатор, підбурювач, а також посібник [2].

Факт наявності групи вже сам по собі виступає як необхідна умова злочинної діяльності і досягнення результатів, що мають кримінально-правове значення. Тобто, саме існування групи є причиною настання суспільно небезпечних наслідків, оскільки її існування прямо пов'язано із вчиненням злочинної діяльності. Тому діяльність осіб, яка направлена винятково на забезпечення злочинної діяльності групи, знаходиться в причинному зв'язку з усіма результатами діяльності групи, а також, очевидно, служить і об'єктивною передумовою відповідальності всіх учасників групи наявності злочинної групи вже сам по собі виступає як необхідна умова злочинної діяльності і досягнення результатів, що мають кримінально-правове значення.

Тобто, саме існування організованої злочинної групи є причиною настання суспільно небезпечних наслідків, оскільки її існування прямо пов'язано із вчиненням злочинної діяльності. Тому діяльність осіб, яка направлена винятково на забезпечення злочинної діяльності групи, знаходиться в причинному зв'язку з усіма результатами діяльності групи, а також, очевидно, служить і об'єктивною передумовою відповідальності всіх учасників групи.

Для кваліфікації злочину, як вчиненого злочинною організацією, необхідно встановити всі ці ознаки в конкретній формі групового посягання. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України, факт вчинення

злочину у складі організованої групи є обставиною, яка обтяжує покарання. Порядок відповідальності та правила кваліфікації дій членів злочинної організації в подібних випадках не обмовляються [1].

Отже, існування такої форми співучасті як злочинна організація в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції позитивного досвіду зарубіжних держав, де вона визначена у формі злочинного об'єднання, учиненого ним злочину, або ж і злочинного об'єднання і злочину, вчиненого його учасниками.

В Великобританії з 1 квітня 2006 р. діє Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю SOCA (Serious Organised Crime Agency), пріоритетними напрямками діяльності якої є: 1) підвищення рівня обізнаності населення про організовану злочинність; 2) збільшення обсягу повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом і числа розкритих кримінальних справ; 3) підвищення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Великобританії завдяки відпрацьованим оперативним і слідчим діям, а також впровадженню нових способів боротьби з цим явищем.

Отже, у Великобританії для запобігання організованій злочинності створено окрему інституцію, проте предметом її діяльності є лише особливо небезпечна організована злочинність [4].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III : станом на 16 берез. 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Абакумова Ю.В. Теорія співучасті в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче абакумова право» / Ю.В. Абакумова. Запоріжжя, 2013. 40 с.

3. Вознюк А. участников Количественно-качественный совершенных состав участников преступными преступлений, совершенных по организованными преступными украинны объединениями по УК Украины / Legea și viața («Закон и Жизнь»). 2014. № 5/2 (269). С. 44–48.

4. Романюк Б.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією / Б.В. Романюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал. – 2009. – № 21. – С. 9–16.

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Вартовнік А.М.

студентка;

Лугіна Н.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Університет державної фіскальної служби України

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
ВІД КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

В даній роботі ми розглянули стан та проблематику забезпечення захисту від кіберзлочинності у сфері ІТ. Аналізуючи роботу щодо викриття та протидії кіберзлочинам таких правоохоронних органів як головне слідче управління МВС України та департаменту кіберполіції Національної поліції України, можемо виділити низку проблемних та спірних питань та недоліків, як от неналежне реагування на серйозні загрози інформаційній безпеці діяльності державних органів, проведення безпідставних обшуків ІТ компаній та створення несприятливого бізнес-середовища, не висока кваліфікація представників правоохоронців, що унеможливує ефективний захист та протидію кіберзлочинності, тощо.

Мета роботи – дослідження наявних проблем протидії кіберзлочинності, що здійснюються державними правоохоронними органами, а також аналіз суперечностей та прогалин законодавства щодо запобігання та протидії кіберзлочинам.

Аналізуючи сучасні наукові праці у даній сфері, можна прослідкувати швидкий розвиток досліджень, що обумовлено актуальністю проблеми неможливості достатнього захисту від кіберзлочинів у сучасних умовах розвитку держави та швидкістю виникнення нових загроз. Вагомий внесок у дослідженні

кіберзлочинності зробили Фурашев В.М., Лук'ячук Р.В., Ткачук Т.Ю., Діордіца І.В., Островий О.В., Євсєєв С.П. Але, слід зазначити, що втілення нових наукових розробок, а також нових нормативних актів в даній сфері являється не достатньо ефективним. Існує ряд проблем у сфері протидії кіберзлочинності, що потребують нагального вирішення, оскільки під загрозою є нормальне функціонування держави, інтереси приватного сектору та безпека особи [1, с. 204].

Діяльність департаменту кіберполіції Національної поліції України полягає у забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням, що готуються, вчиняються, та приховуються за допомогою використання електронно-обчислювальних машин та мереж комп'ютерного та електровз'язку тощо [2].

Варто зазначити, що існує значний брак достатньо кваліфікованих спеціалістів в департаменті кіберполіції, не дивлячись на значне підвищення заробітної платні (від 25 000 до 50 000 гривень), спеціалісти, які відповідають вимогам конкурсу, або мають спеціальні сертифікати (деякі коштують до 5000 доларів), працюють в комерційних ІТ-компаніях, що створює для них найкращі умови. Спеціалістів до департаменту готує, в основному, факультет кіберполіції Харківського національного університету МВС [3].

Також, варто звернути увагу на методи реалізації державної політики, зокрема, Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ до 2020 року, де зазначено, що одним із пріоритетних напрямів є протидія злочинності, а саме зміцнення безпеки та правопорядку, завдяки впровадженню превентивних програм і підвищенню спроможностей органів системи МВС у протидії злочинності [4]. Реалізується дане положення шляхом винаходження різних методів, що на думку департаменту кіберполіції, підвищить їх можливості в протидії кіберзлочинам. Одним із таких методів є розробка програмного скрипту, який дозволить ідентифікувати анонімних користувачів мережі Інтернет. Листи з пропозицією інсталювати код були надіслані у січні 2020 року власникам сайтів, ЗМІ та ІТ-компаніям, які поставилися до неї вкрай негативно. Аргументація відмови полягала у звинуваченні кіберполіції у порушенні прав людини та посилення на норми Конвенції про кіберзлочинність щодо отримання інформації про анонімних користувачів. Спеціалісти спільноти «Ukrainian Cyber Alliance» виявили

в цьому скрипті ознаки шпигунського коду. Даний скрипт був видалений з сайту департаменту кіберполіції Національної поліції України [5].

Зауважимо, що існує проблема швидкого та адекватного реагування на різні за вагомістю загрози в державному секторі ІТ, що повинна здійснюватись правоохоронними органами України. Причиною цього, на нашу думку, є недостатньо повне та ефективне нормативне забезпечення діяльності департаменту кіберполіції Національної поліції України, який повинен дотримуватися, зокрема, Закону про Національну поліцію України від 2015 року, Положення про підрозділи особливого призначення, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 04.12. 2018 року № 987, норм Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, що ратифікована Верховною Радою України від 07.09.2005 року, Доктрина інформаційної безпеки України, Законів України «Про основи національної безпеки», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів, а також Кодексу про адміністративні правопорушення, та інших підзаконних нормативних актів, положень, посадових інструкцій. Це призводить до порушення принципів верховенства права та законності, нечіткості в розподілу пріоритетів роботи кіберполіції та інших проблем [6].

На підтвердження цього існують такі факти, як наприклад, за даними Інтернет-партії України портали Міністерства охорони здоров'я України мають суттєві вразливості, також визначається перелік інших «вразливих» державних порталів. Це може призвести до отримання злочинниками прав адміністратора всього сервера. Наслідки недостатньої захищеності сайтів вже добре відомі державі та громадськості. При зараженні вірусами комп'ютерних систем у 2017 році кібератаці піддалися такі державні структури та приватні компанії як: Кабінет Міністрів, «Укренерго», аеропорт Бориспіль та інші. Розв'язати цю проблему вдалось із неофіційним залученням спеціалістів із Держспецзв'язку, комерційних структур та громадських організацій. За 2019 рік CERT-UA зареєструвала 330 кіберінцидентів, пов'язаних з кібератаками на сайти органів державної влади України, наразі перелік міністерств та кількість атак є інформацією з обмеженим доступом.

Також, зазначимо, що департамент кіберполіції, Національної поліції та головне слідче управління МВС України проводить обшуки ІТ-компаній, та відкриває кримінальні провадження, що потім не доходять до суду. Причини обшуків: пошук терористів, неліцензійного і

порнографічного контенту, податкові правопорушення. Так, 27 лютого 2020 року на основі Постанови Печерського суду міста Києва був проведений обшук в міжнародній компанії MGID. Причина проведення слідчих дій – підозра у фінансуванні злочинних сайтів. При чому, як повідомляють представники компаній в Постанові суду були відсутні такі відомості як: перелік злочинних сайтів, час і місце злочину, спосіб вчинення злочину [7].

Отже, можемо зробити висновок про існування проблем та недоліків в діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення захисту від кіберзлочинності. Низка проблем, наприклад, низька якість кваліфікації кіберполіції, нездатність протидіяти кіберзлочинам в інформаційній сфері діяльності державних органів, проведення безпідставних обшуків ІТ компаній тощо. Розв'язати ці питання можна шляхом подальшого наукового та практичного дослідження наявних проблем протидії кіберзлочинності, усунення суперечностей та прогалин законодавства щодо запобігання та протидії кіберзлочинам та суттєве його доповнення, а також залучення спеціалістів з комерційних сфер задля перевірки та допомоги в захисті об'єктів критичної інформаційної інфраструктури України.

Список використаних джерел:

1. Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання (Одеса, 21 жовтня 2016 р.). – Одеса : ОДУВС, 2017, 204 с.
2. Департамент кіберполіції Національної поліції України // Офіційний сайт. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/>
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 № 1465 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року від 15 листопада 2017 року, № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80>
5. Кіберполіція пропонує інтернет-ЗМІ встановити скрипт для деанонімізації користувачів. Інтернет видання. 2020. URL: https://ukr.lb.ua/society/2020/01/30/448590_kiberpolitsiya_proponuie_internetzmi.html
6. Основні засади забезпечення кібербезпеки. Електронне видання. 2018. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-osnovnye-principy-obespecheniya-kiberbezopasnosti-ukrainy>
7. Електронний ресурс спільноти програмістів. 2020. URL: <https://dou.ua/forums/topic/29851/>

Князєв В.В.

*адвокат, викладач правознавчих дисциплін,
Житомирський кооперативний коледж бізнесу і права*

ДИСТАНЦІЙНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини. Важливе значення в цьому аспекті мають правові заходи у сфері кримінального процесуального права, реалізація яких має гарантувати захист та охорону прав, свобод і законних інтересів кожної людини під час досудового розслідування й судового розгляду кримінального провадження. До числа таких правових заходів у сфері кримінальної юстиції слід віднести можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час кримінального провадження (дистанційне кримінальне провадження).

Правова регламентація проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (дистанційне досудове розслідування) визначена ст.ст. 225-227, 228, 229, 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а під час судового розгляду (дистанційне судове провадження) – ст. 336 КПК України, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року, Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 р., роз'ясненні Міністерства юстиції України «Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження» від 22 липня 2013 р. тощо.

Виходячи з результатів аналізу положень ст. 232 та ст. 336 КПК України, основними умовами для прийняття рішення про проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження є:

1. згода особи, відносно якої планується проведення відеоконференції

(ч. 2 ст. 232, ч. 2 ст. 336 КПК України). При цьому, положення ст. 232 та ст. 336 КПК України не визначають вимоги до форми та змісту такої згоди.

На думку автора, для забезпечення можливості перевірити законність та обґрунтованість проведення вказаної процесуальної дії така згода повинна мати виключно письмових характер, у змісті якої необхідно обов'язково зазначити причини проведення відеоконференції та конкретний орган досудового розслідування або судовий орган, який повинен проводити вказану процесуальну дію; 2. наявність фактичних підстав для проведення дистанційного досудового розслідування чи судового провадження, якими відповідно до ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України в свою чергу є: неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження у досудовому провадженні/судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідності забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування або судового провадження; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом достатніми.

Однак, вказаний перелік підстав не має виключного характеру. Законодавець п. 5 ч. 1 ст. 232 та п. 5 ч. 1 ст. 336 КПК України передбачив можливість проведення відеоконференції за наявності інших достатніх підстав. До числа яких можна віднести введення на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 № 338-р на всій території України режиму надзвичайної ситуації до 11.05.2020 через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19).

Дистанційне досудове розслідування передбачено лише щодо таких слідчих (розшукових) дій як допит, пред'явлення для впізнання осіб, впізнання речей. Щодо дистанційного судового провадження, то воно може здійснюватися в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій, обмежуючись при цьому виключно можливістю допиту.

У той же час ст.ст. 232, 336 КПК України визначають наступні підстави використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні: 1) неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності

досудового розслідування (судового провадження); 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею у разі дистанційного досудового розслідування або судом у разі дистанційного судового провадження достатніми.

Серед науковців існує думка, що такий вузький перелік слідчих та судових дій, що можуть бути проведені у режимі відеоконференції, є невинуваченою та потребує законодавчого розширення. Адже правова заборона дистанційного проведення інших слідчих та судових дій немає об'єктивного обґрунтування. При цьому, КПК України від 28 грудня 1960 р. передбачав можливість використання відеоконференції під час допиту свідка, експерта, підозрюваного, обвинуваченого і підсудного, очної ставки, відтворення обстановки і обставин події, а також пред'явлення для впізнання без будь-яких обмежень за видом об'єкта впізнання.

Враховуючи постійний розвиток науково-технічного прогресу, на думку авторів було б доцільним закріпити невичерпний перелік слідчих (розшукових) та судових дій, що можуть бути проведені дистанційно. Спільним і для досудового розслідування, і для судового провадження є правило, щодо можливості використання режиму відеоконференції залежно від відповідного волевиявлення учасників кримінального провадження, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Якщо ж особа заперечує проти проведення дистанційного розслідування чи судового розгляду, то воно можливе тільки у разі прийняття вмотивованого, обґрунтованого рішення слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. У той же час це правило не діє щодо заперечення підозрюваного (обвинуваченого), яке унеможливило застосування режиму відеоконференції.

Крім того проблемним питанням є відсутність чіткого врегулювання питання місцеперебування захисника у випадку застосування режиму відеоконференції. Звичайно, що визначати місцеперебування адвоката повинен його підзахисний. У цьому аспекті важливим є визначення місця перебування таких учасників кримінального провадження як педагог, психолог, лікар, законний представник, а тому потребує закріплення у відповідних правових нормах, адже відсутність останніх ускладнює проведення дистанційного досудового розслідування, судового провадження. Зважаючи на функції педагога, психолога, лікаря, законного представника, доцільно, щоб ці особи перебували поруч із неповнолітніми, недієздатними чи обмежено дієздатними особами, які беруть участь у проведенні процесуальних дій під час кримінального провадження.

Дискусійним також є питання, в який спосіб особа, що допитується дистанційно, повинна підписати протокол, дати письмову розписку про роз'яснення їй прав, обов'язків та відповідальності за відмову давати покази і за надання завідомо неправдивих показань. Як сьогодні справедливо зазначають науковці, вирішенням може стати застосування електронного протоколу допиту та електронної форми розписки, які каналами зв'язку направлятимуться безпосередньо слідчому чи в зал судового засідання. Електронний цифровий підпис, проставлений на електронному бланку протоколу, засвідчується посадовими особами, уповноваженими встановлювати особу, яка бере участь у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції. Докази, отримані у зв'язку з застосуванням режиму відеоконференції, можуть бути прийняті судом лише за умови дотримання належного порядку проведення слідчих (розшукових) і судових дій дистанційно. Спостереження за проведенням процесуальної дії, психічним, фізичним станом особи дає змогу суду переконалися у законності та можливості використання як доказів результатів, отриманих за допомогою відео конференції. До того ж, організувати відеоконференцію потрібно таким чином, щоб було видно не лише осіб, які беруть у ній участь, але і приміщення, де вони перебувають. У протилежному випадку такі докази можуть заперечуватися учасником кримінального провадження.

Отже, досліджуючи питання використання режиму відеоконференції у кримінальному процесі, можна визначити наступні його переваги. По-перше, вчинення слідчих (розшукових) та судових дій у режимі відеоконференції є більш економічним порівняно з іншими відповідними заходами як щодо часу, так і щодо фінансових витрат, зокрема на доставку в судові засідання осіб, що тримаються під вартою. По-друге, це дає можливість відмежувати особу, до якої застосовується відеоконференція, від небезпечного для неї учасника кримінального процесу або ж взагалі залишити таку особу невідомою.

Серед недоліків використання режиму відеоконференції у кримінальному провадженні слід визначити, зокрема: недостатній для нормального спілкування рівень технічного зв'язку між судом та установою виконання покарань (попереднього ув'язнення), у тому числі періодичне зникнення звуку і зображення під час відеоконференції, перешкоджання шумів та відлуння для повного розуміння висловлених учасниками процесу фраз; неможливість подання на розгляд суду письмових клопотань, доказів та інших процесуальних документів, які є

на руках у учасника процесу, що перебуває в установі виконання покарань; неможливість для учасника процесу, що перебуває в установі виконання покарань, конфіденційно порадитись зі своїм захисником, який перебуває у залі суду територіально в іншому місці. Якщо ж адвокат перебуватиме разом із своїм підзахисним, він не може передати суду клопотання, докази, документи, підготовлені до засідання, але які за законодавством подаються під час судового засідання.

Отже, для дистанційного досудового розслідування та судового провадження характерне забезпечення його доступності та реалізації права на судовий захист, скорочення строків розгляду справ, економія фінансів – ці та інші позитивні аспекти.

В свою чергу наявні недоліки застосування дистанційного провадження можуть бути усунені, зокрема, шляхом вдосконалення технічного обладнання, законодавчого вирішення питання місцезнаходження захисника у разі застосування системи відеоконференції, створення за допомогою технічних засобів умов для конфіденційного спілкування учасників, застосування електронного протоколу допиту, цифрового підпису, електронної форми розписки тощо.

Слід звернути увагу на те, що положеннями ст.ст. 232, 336 КПК України не врегульовано питання щодо строку, за який сторони чи інші учасники кримінального провадження зобов'язані подати клопотання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції в рамках кримінального провадження, розгляд якого вже призначений в загальному порядку на певну дату. Ця проблема особливо набула актуальності в умовах запровадження на території України надзвичайної ситуації через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19) та неможливості забезпечити присутність свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних чи обвинувачених на призначену дату судового засідання, що на думку автора також підлягає законодавчому закріпленню шляхом внесення змін до зазначених статей КПК.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.

3. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації від 15.11.2012 р. № 155. URL: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1552012/>

4. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 25 березня 2020 р. № 338-р. Київ. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації. URL: www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320

4. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика и судебная экспертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.

Князєв Ю.В.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до ступеня своєї вини. Особливу роль у встановленні фактичних обставин справи, а також у правильному й швидкому розслідуванні відіграє свідок, оскільки саме ця особа може надати найбільш важливу інформацію органам досудового розслідування та суду, вона залучається до участі в кримінальному провадженні переважно як носій доказової інформації про обставини справи або для виконання допоміжних функцій при проведенні певних процесуальних дій.

Статус свідка визначений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК). Згідно статті 65 КПК, свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для

давання показань [1]. В основі процесуального становища свідка полягає його загальний правовий обов'язок – давати правдиві показання про відомі йому обставини справи. Процесуальні права, якими наділений свідок, призначені не для захисту його особистого інтересу, а для успішної реалізації загального конституційного та процесуального обов'язку і для охорони гідності та честі свідка як громадянина.

Однак, ще на початку XX століття український науковець-правознавець Л.С. Владимиров зазначав, що зі свідками поведуться вкрай недбало як з матеріалом, забуваючи про те, що ці люди винні лиш в одному – доля зіштовхнула їх з подіями та людьми, які потрапили в орбіту кримінального судочинства [2, с. 315]. На жаль, ці слова залишаються актуальними і в умовах сьогодення, адже задля забезпечення активного та сумлінного виконання учасниками кримінального провадження своїх обов'язків щодо сприяння у досягненні його завдань державі необхідно створити надійну систему гарантій їх прав, яка має спинатись на засади кримінального провадження.

Але існує ціла низка чинників, які негативно впливають на активну участь у кримінальному провадженні осіб, які в силу закону зобов'язані сприяти досягненню його завдань, зокрема: 1) матеріальні незручності та витрати, пов'язані з участю у кримінальному провадженні. Виклик для участі у процесуальних діях до слідчого або в суд відволікає його від повсякденних справ, особа має відпрошуватись на роботі, пропускати навчання, відволікатися від інших видів повсякденної діяльності. Таким чином, особа може втратити дохід, зазнати збитків, не отримати винагороду за свою працю. Крім того, особа змушена витратити кошти на прибуття до місця виклику, при цьому, обов'язок держави щодо відшкодування цих витрат на практиці практично не реалізується, що аж ніяк не сприяє бажанню окремих незацікавлених учасників кримінального провадження активно співпрацювати зі слідством і судом;

2) виконання вищезазначеними учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків нерідко пов'язане зі значним нервово-психічним напруженням, загостренням емоційного стану, викликаним необхідністю пригадати обставини протиправного діяння, бути очевидцем процесуальних дій із значним «емоційним навантаженням» (наприклад, під час огляду трупа), бути поінформованим про обставини злочину, учиненого з особливою жорстокістю тощо. Ці чинники відіграють чималу негативну роль,

породжуючи небажання особи піддавати себе зайвим емоційним переживанням і, як наслідок, прагнення будь-яким чином уникнути його;

3) в окремих ситуаціях чималу складність у стимулюванні учасника кримінального провадження до активної позиції під час виконання своїх процесуальних обов'язків представляє собою потенційна можливість тиску на нього, різного роду погроз з боку підозрюваного, його родичів чи інших зацікавлених осіб. У зв'язку із цим не можна не відзначити недосконалість системи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в Україні. Слід визнати, що протягом багатьох років інтереси свідка не були предметом правового захисту, а органи досудового слідства, прокуратури та суду нерідко зневажливо ставилися до вимог кримінального процесуального законодавства щодо забезпечення прав, законних інтересів та безпеки свідків. Цим держава, за влучним висловом І.Л. Петрухіна, певною мірою перекладає на своїх громадян обов'язок протидії злочинності, вимагаючи, щоб вони в певних ситуаціях жертвували своїми правами та свободами заради досягнення загальносуспільної мети – підтримання правопорядку [3, с. 220–222].

Крім того, ще однією особливістю процесуального статусу свідка, яку зазначає С.В. Слінько, є відсутність у нього можливостей впливати на перебіг кримінального провадження, прийняття рішень про його спрямування, оскаржувати такі рішення [4, с. 879–880]. При цьому перебування особи у статусі заявника, свідка в часовому плані не обмежено. Будучи викликана та допитана як свідок, або залучена до проведення процесуальної дії як понятий, особа залишається у вказаному процесуальному статусі і після виконання процесуальних дій, тобто протягом усього кримінального провадження. Це також слід урахувувати під час забезпеченні прав та законних інтересів зазначеного учасника кримінального провадження.

Якщо розглядати свідка як суб'єкта, який є джерелом показань, то ключовою особливістю його процесуального статусу у порівнянні із підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим є наявність законодавчо закріпленого обов'язку давати правдиві показання по суті справи. Але на думку автора, перш ніж покладати на свідка обов'язок захищати правопорядок шляхом надання виключно правдивих показань, держава зобов'язана розробити дієвий механізм забезпечення прав та свобод свідка, його особистої безпеки.

До того ж, обов'язок свідка давати правдиві показання передбачає створення належних процесуальних умов. Однією з таких умов є

передбачене п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК право свідка давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача. Таким чином реалізується принцип національної мови судочинства, відповідно до якого своєчасність залучення перекладача у взаємовідносинах із свідком, який не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється судочинство, є безпосереднім обов'язком посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження. При недотриманні зазначеної умови відсутні юридичні підстави для притягнення свідка до відповідальності за невиконання обов'язків у вигляді дачі правдивих показань.

Також законодавець у новому КПК позбавив свідка права на оскарження дій і рішень слідчого або прокурора. Така ситуація стала наслідком тривалого домінування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві думки про те, що свідок не може мати особистого інтересу під час кримінального провадження. А відтак, навіть наділяти правом оскарження того учасника кримінального провадження, інтереси якого це провадження не зачіпає. Така позиція на думку деяких науковців, зумовлена дещо звуженим розумінням законного інтересу особи у кримінальному процесі. В цьому аспекті С.М. Стахівський зазначив: *«...процесуальне становище свідка, як правило, не відображається на його відношенні до справи та достовірності показань. Звісна річ, це не означає, що свідок не може мати певної зацікавленості у вирішенні справи, але ця зацікавленість зумовлена не його процесуальним становищем, а причинами, які знаходяться за межами процесуальних відносин»* [5, с. 205].

Слідуючи з вищесказаного можна стверджувати, що залучення особи до участі у кримінальному провадженні як свідка в будь-якому разі тією чи іншою мірою зачіпає сферу законних інтересів такої особи. Процесуальний інтерес свідка може виражатися у прагненні якомога суворішого дотримання порядку проведення допиту чи іншої процесуальної дії за участю свідка, застосування передбачених законом заходів безпеки за наявності відповідних підстав.

Отже, стосовно свідка більш коректно було б говорити про відсутність у нього зацікавленості у результатах вирішення справи, тобто матеріально-правового інтересу, але аж ніяк не про відсутність законного (процесуального) інтересу під час своєї участі у кримінальному провадженні.

Як відомо, відібрання пояснень відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК дозволяє слідчому уявити подію, що трапилася у минулому, перевірити заяву та повідомлення про кримінальне правопорушення, одержати важливу орієнтуючу інформацію, яка може бути використана під час досудового розслідування та у рамках оперативно-розшукової діяльності від заявника, очевидця, потерпілого та правопорушника, що допомагає відтворити механізм події і встановити наявність ознак кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 4 ст. 94 КПК, свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями. Виникає запитання з приводу практичного застосування цієї норми, адже згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України, показання, як і речові докази, документи, висновки експертів, є процесуальними джерелами доказів. До того ж і речові докази, і документи, і висновки експертів підлягають дослідженню в судовому засіданні.

Водночас ч. 4 ст. 95 КПК України обумовлено, що суд може обґрунтувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Тож виникає запитання: який сенс має допит свідка з приводу попередніх показань, які не узгоджуються з його показаннями в суді (ч. 4 ст. 96 КПК), адже в будь-якому випадку суд не має права на них посилатись й обґрунтовувати ними своє рішення. А якщо суд не може обґрунтовувати свої висновки й судові рішення показаннями, наданими слідчому та прокуророві й посилатися на них, то питання ким і яким чином буде надана оцінка таким свідченням, як завідомо неправдивим, згідно ст. 67 КК України, залишається на сьогодні без відповіді.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що свідок є одним із найважливіших і найпоширеніших джерел доказів у кримінальному провадженні. Чітке визначення прав та обов'язків громадянина загалом, суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, зокрема і свідків, повинні чітко регламентуватися законом і бути в такому співвідношенні, яке б дозволяло їм активно відстоювати свої права і, що особливо актуально, сподіватись на реальні гарантії забезпечення їхнього виконання особами, які ведуть чи безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальну діяльність, здійснювати функції без заподіяння шкоди особистим правам інших осіб та інтересам держави.

Вирішення проблеми захисту своїх прав під час провадження досудового слідства пропонується в розширенні прав свідка, а саме в наданні йому додаткових гарантій, які б забезпечували охорону його фізичних, моральних та майнових прав. Розширення прав свідка і забезпечення процесуальних гарантій його захисту дозволить не тільки відгородити останнього від незаконного переслідування і тиску, а й підвищить ефективність його участі у процесі з метою встановлення істини у справі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
2. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Части: Общая и Особенная / Владимиров Л. Е. – [3-е изд., изм. и законч.]. – СПб. : Кн. маг. «Законоведение», 1910. – 440 с.
3. Петрухин И. Л. Контроль над преступностью и права человека / И. Л. Петрухин // Рассказывают адвокаты. – М. : Изд-во ИГиП РАН, 2000. – С. 213–223.
4. Слінько С. В. Процесуальний статус свідка у кримінальному процесі / С. В. Слінько // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 878–882.
5. Стахівський С. М. Кримінальні процесуальні засоби доказування : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.09 / С. М. Стахівський. – К., 2005. – 401 с.

Ребриш А.С.

*кандидат юридичних наук, асистент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Підготовка працівників судових органів є одним з ключових елементів побудови ефективної судової системи та важливою складовою покращення стану справ у здійсненні правосуддя в країні.

Так, відповідно до статті 105 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», першочерговим завданням Національної школи суддів

України (*далі – НШСУ, Школа*) є здійснення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підготовки суддів та їх періодичне навчання [1]. Крім цього, пріоритетним напрямом розвитку НШСУ було визначено впровадження Національних стандартів суддівської освіти (*далі – НССО*), які повинні забезпечити неухильне дотримання принципів, вимог, критеріїв та форм до змісту та організації навчальних заходів для суддів.

НССО були схвалені Науково-методичною радою Школи (протокол від 23.12.2014 № 5) та згодом затверджені Наказом від 24.06.2016 № 34 як Додаток 5 до Регламенту НШСУ [2] і є тією системою координат, відповідно до якої здійснюється вся освітня діяльність установи.

НССО покликані сформувані у суддівському середовищі розуміння ролі та місця суддівської освіти у становленні верховенства права, забезпеченні кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону, формуванні довіри суспільства до суду та підвищення якості судівництва, з урахуванням кращого світового досвіду, та загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері судочинства, в університетській освіті та професійній підготовці.

Не залишилась поза увагою НССО і формами проведення навчальних заходів у Школі, якими є (1) безпосереднє навчання в аудиторіях; (2) дистанційне навчання; (3) наставництво під час стажування кандидатів на посаду судді; (4) комбіноване навчання.

На сьогодні, НШСУ під час навчання забезпечує інноваційні методики та дотримання таких двох видів вимог: 1) педагогічних (інтерактивна методологія викладання; використання розроблених роздавальних матеріалів, розподіл на малі групи, дотримання методичних рекомендацій та нотаток для викладачів (тренерів, фасилітаторів); 2) матеріально-технічних та організаційних (друк роздавальних матеріалів та матеріалів для викладачів; технічне забезпечення (комп'ютер, проектор, обладнання для технології експрес-опитування («клікери»), фліп-чарти, екран, перехідники та шнури тощо), наявність інтернету та ін.) [3, с. 18].

Ці вимоги викликані часом, науково-технічним прогресом та за час свого використання показали хорошу результативність. Проте, соціальні процеси у світі змінюються. Так, наприкінці 2019 року планету потрясла новина про розповсюдження смертельної хвороби COVID-19, країни поступово почали запроваджувати обмежувальні та карантинні заходи.

11 березня 2020 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», якою було встановлено карантин на всій території України з 12 березня по 11 травня 2020 року [4]. Крім цього, Рада суддів України, своїм Листом від 16 березня 2020 року № 9рс-186/20 [5] рекомендувала на період з 16 березня 2020 року встановити особливий режим роботи судів України, а саме: роз'яснити громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із карантинними заходами та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; припинити всі заходи, не пов'язані з процесуальною діяльністю суду та забезпеченням діяльності органів судової влади (круглі столи, семінари, дні відкритих дверей тощо); припинити проведення особистого прийому громадян керівництвом суду тощо.

Відповідні рішення відобразилися і на роботі Школи суддів. Так, протягом квітня було проведено ряд дистанційних нарад серед працівників і тренерів НШСУ та представників Вищої ради правосуддя, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, міжнародних організацій, що працюють у сфері судової реформи, суддів, працівників апарату суду, співробітників Служби судової охорони, адвокатів, прокурорів та журналістів з питань запровадження кращих практик судових комунікацій в умовах пандемії [6].

Варто зазначити, що існує необхідність запровадження новітніх заходів комунікації не лише серед судових працівників та учасників процесу, а й між тренерами (фасилітаторами, викладачами) Школи та суб'єктів, на яких розповсюджується їх діяльність (кандидати на посаду судді, судді, помічники суддів, працівники апарату суду). Так, НШСУ спільно з Проектом USAID «Справедливе правосуддя», українсько-канадським проектом «Освіта суддів – для економічного розвитку», проектом «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя» Координатора проектів ОБСЄ в Україні, МБА «Екологія – Право–Людина» розробила вісім дистанційних курсів для суддів [7].

Вважаємо, що проведення спеціальної підготовки або підвищення кваліфікації не має бути перервано через введення обмежувальних заходів, а може бути проведено в дистанційному порядку. Так, наприклад, використання платформи Zoom дасть змогу викладачам проводити 45-хвилинні заняття онлайн для невеликої кількості слухачів (10-20 осіб). Крім цього, за допомогою функції classroom від Google

можна надавати завдання одразу для великої кількості слухачів, публікувати необхідні матеріали для підготовки та перевіряти їх виконання. До того ж, на сьогодні, існує ряд платформ на базі яких можна запроваджувати одночасне онлайн тестування для невеличких груп осіб задля перевірки знань. Курси доречно розмішувати на платформі Moodle, адже саме вона є найбільшою, досконалою та поширеною в Україні та в світі системою такого призначення.

Скрутна ситуація, в якій сьогодні опинився весь світ, надає не тільки виклики, але й створює підґрунтя для модернізації та удосконалення роботи як приватного, так і державного сектору. Діяльність установи, яка забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя не є виключенням та має бути підлаштована під реалії з використанням сучасних методів комунікації та врахуванням кращих світових практик в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Законодавство України: база даних / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 06.05.2020).

2. Концепція національних стандартів суддівської освіти, схвалена Науково-методичною радою Національної школи суддів України, від 23 грудня 2014 р. № 5. *Національна школа суддів України: офіц. веб-сайт*. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/> (дата звернення: 06.05.2020).

3. Фулей Т.І. Інтерактивні методи навчання у підготовці суддів. *Навчальний посібник для викладачів (тренерів)*. 2017. 156 с.

4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF> (дата звернення: 07.05.2020).

5. Лист Ради суддів України від 16.03.2020 р. № 9рс-186/20. *Рада суддів України: офіц. веб-сайт*. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/news/no9rs-18620-vid-16032020-verhovn-92b86c6546.pdf> (дата звернення: 07.05.2020).

6. Кращі практики в умовах пандемії. *Національна школа суддів України: офіц. веб-сайт*. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/news/vebinar-krashi-praktiki-sudovih-komunikatsiy-v-umovah-pandemii/> (дата звернення: 07.05.2020).

7. Дистанційні курси як форма підготовки суддів. *Національна школа суддів України: офіц. веб-сайт*. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/news/distantsiyni-kursi-yak-forma-pidgotovki-suddiv-/> (дата звернення: 07.05.2020).

Сливка І.Ю.

*завідувач сектору трасологічних досліджень,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС*

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Дослідження кримінально-правового регулювання співучасті у злочині не є новими. Вивченню даного питання присвятили свої праці низка українських вчених Д.П. Альошин, А.А. Вознюк, О.В. Головкін, Ю.В. Гродецький, О.О. Кваша, М.І. Ковальов та багато інших. Проте більшість наявних робіт зосереджуються на дослідженні окремих конкретних питань співучасті у злочині.

Норми чинного законодавства (Кримінальний кодекс України), що регулюють поняття співучасті, форми співучасті, відповідальність співучасників, утворюють самостійний інститут кримінального права.

Відповідно до ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України), співучастю у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину [1].

Співучасть у вчиненні злочину – це форма спільної злочинної діяльності, яка здебільшого має вищий ступінь суспільної небезпеки порівняно з учиненням аналогічного злочину одноособово [2].

Суспільна небезпека умисних спільних дій кількох суб'єктів злочину зумовлена такими чинниками: об'єднанням індивідуальних знань, умінь, навичок співучасників; полегшенням готування до злочину, безпосереднього його вчинення та приховування; здатністю реалізувати мету, яку неспроможна досягти одна особа; ускладненням виявлення, запобігання, розкриття та розслідування злочинів, учинених у співучасті та ін. [3].

Інститут співучасті виник задля обґрунтування, визначення меж і особливостей кримінальної відповідальності суб'єктів, які умисно та узгоджено вчиняють певні діяння, що ставлять об'єкт кримінально-правової охорони у небезпеку заподіяння шкоди, але самостійно спричинити таку шкоду не здатні (оскільки не виконують об'єктивну сторону складу злочину), та для вираження об'єктивно вищого рівня суспільної небезпечності злочину, у вчиненні якого беруть участь декілька суб'єктів [4, с. 256; 5, с. 152].

Для співучасті характерними є єдність форми та змісту як дві її сторони, завдяки такій єдності співучасть у будь-якій формі набуває якісної визначеності. До того ж основною формою співучасті є зовнішня або внутрішня визначеність її змісту [6, с. 84].

При розкритті змісту співучасті слід встановлювати його об'єктивну і суб'єктивну сторони, інакше кажучи, об'єктивні і суб'єктивні ознаки цієї форми злочину.

Об'єктивні ознаки співучасті виражені в законі словами – злочин, вчинений декількома (двома або більше) суб'єктами злочину спільно.

Суб'єктивні ознаки – вказівкою, що співучасть – це умисна спільна участь у вчиненні умисного злочину.

Таким чином, при окресленні об'єктивних і суб'єктивних ознак співучасті має місце вказівка на спільність. І дійсно, спільність характеризує й об'єктивну, і суб'єктивну сторону співучасті. Якщо об'єктивні ознаки співучасті – це спільність дій учасників, то суб'єктивні ознаки – це спільність їх умислу.

Об'єктивні ознаки співучасті виявляються в тому, що:

1) співучасть є тільки там, де в злочині беруть участь кілька осіб (хоча б дві особи), законодавець називає мінімальну кількість учасників злочину, хоча їх може бути і більше;

2) співучасть – це діяльність спільна. Спільність як об'єктивна ознака співучасті містить такі три моменти:

а) злочин вчиняється загальним зусиллями всіх співучасників.

б) спільність також означає, що наслідок, який досягається в результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним, загальним для всіх співучасників.

в) спільність при співучасті означає, що між діями співучасників і тим злочиним, що вчинив виконавець, має місце причинний зв'язок [7].

Суб'єктивні ознаки співучасті – умисна спільна участь у вчиненні умисного злочину. У законі суб'єктивна сторона співучасті у злочині (суб'єктивні ознаки співучасті) виражена словами – злочин вчиняється умисно і спільно. З цього формулювання закону випливає, що:

1) співучасть можлива лише в умисних злочинах;

2) всі особи, що беруть участь у злочині (всі співучасники), діють умисно [8].

Отже, у системі норм законодавства України про кримінальну відповідальність інститут співучасті посідає важливе місце. Поняття співучасті у злочині є системоутворюючим центром однойменного

інституту, навколо якого об'єднані кримінально-правові норми, і саме ним визначені його рамки. Закріплене у ст. 26 КК поняття співучасті як умисної та спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину є вдалим та таким, що не викликає заперечень з приводу його змісту. Правильне розуміння об'єктивних та суб'єктивних ознак співучасті у злочині є необхідним для встановлення меж правового регулювання інституту співучасті.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. (Редакція від 28.04.2020 р.);
2. Гродецькій Ю. В. Вчинення злочинна група осіб без попередньої змов [Електронний ресурс] / Ю. В. Гродецькій, П. С. Мохончук // Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. – 2018. – Вип. 2. – С. 49-61. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/03_Mohonchuk.pdf
3. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: поняття, зміст і наукова класифікація. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2013. № 1(52). С. 114–118.
4. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України. Харків : Право, 2019. 624 с.
5. Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та обов'язки-здатність: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2013. 467 с.
6. Крот М. А., Шульженко О. В. Злочинна організація та її ознака збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. У 2-х томах. – Запоріжжя : КПУ, 2019. – № 1(34). – Т. 1. – С. 84-88.
7. Резнік Ю. С. Щодо визначення Поняття змов в кримінальному праві / Ю. С. Резнік // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. – 2019. – Вип. 8. – С. 125-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvika_2019_8_16
8. Семко М. О. Проблематика визначення співучасті у злочині / М. О. Семко, І. Ю. Шаблевська // Вісник національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського Суспільства. – 2018. – № 4. – С. 22-27. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakc>

Яскорська А.О.

студентка,

Науковий керівник: Демура М.І.

кандидат юридичних наук, асистент,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ ТА СУЧАСНІ СПОСОБИ ЇХ ЗАМІНИ

Інститут участі понятих є одним з найстаріших інститутів у вітчизняному кримінальному судочинстві України. Участь громадян у якості понятих при провадженні слідчих (розшукових) дій стало результатом багаторічної еволюції. Поява інституту понятих була пов'язана з необхідністю залучення «достойних людей» до проведення процесуальних дій, які б засвідчували про законність та неупередженість таких дій з боку органів досудового розслідування. Зокрема, про інститут понятих згадується в Руській Правді 1036–1037 рр., Судебнику Казимира 1468 року, Литовських Статутах (1529, 1566, 1588 років), Магдебурзькому праві, Зводі законів Російської імперії 1835 року. Проте, на законодавчому рівні відповідні суб'єкти вперше згадуються у Соборному Уложенні 1649 року, де було визначено випадки їх участі, встановлювалися вимоги до таких осіб, передбачалися способи фіксації їх діяльності та інше.

Якщо ж аналізувати сучасні нормативно-правові акти, то поняття «понятий» ми там не знайдемо. Прочитавши частину 7, статті 223 КПК, в якому зазначається, хто не може бути понятим, а це зокрема не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. І вже виходячи з цього можна дати визначення поняття «понятий».

Отже, понятий – це фізична особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні з метою засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі виконаним діям.

Відповідно до вказаної норми КПК, слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією,

слідчого експерименту, освідування особи. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Виходячи з цього, залучення понятих в певній мірі є обмеженим, а в деяких випадках, зовсім не потрібним, це зокрема в частині, коли здійснюється безперервний відеозапис при процесуальній дії. Проте, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Тут постає питання, а чи є необхідним залучення понятих, якщо в умовах цифровізації існує безліч різноманітних засобів, які можуть здійснювати фіксацію процесуальних дій краще, а ніж це роблять поняті?

На користь збереження інституту понятих наводяться різноманітні аргументи, зокрема: процесуальні гарантії прав особи та інтересів правосуддя забезпечують саме поняті; інститут понятих пройшов перевірку часом; присікається можливість фальсифікації доказів; залучення понятих підсилює надійність одержання доказів з позиції їх достовірності та допустимості.

Противники інституту понятих схиляються до складності процедури залучення та участі понятих у процесуальних діях. Зокрема, їх основними аргументами є: недовіра держави, суспільства, суду до органів досудового розслідування; протиставлення думки громадян, часом сумнівної репутації, що залучаються в якості понятих, спеціально уповноваженим державним органам і їх посадовим особам; стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, що дозволяє з достатньою достовірністю і повнотою фіксувати будь-які дії органів досудового розслідування; неможливість забезпечення участі понятих у виняткових ситуаціях; незацікавленість громадян в сприянні правосуддю; складність у забезпеченні безпеки понятих; аналогія з законодавством інших держав, в яких подібний інститут відсутній.

Погоджуючись із викладеними вище положеннями, додамо власної аргументації. Так, слід враховувати, що на практиці існує ряд проблем у забезпеченні участі понятих у тих слідчих (розшукових) діях, до яких їх залучити обов'язково. Перш за все, це пов'язано із запрошенням понятих. Слідчим доводиться вмовляти громадян бути присутніми в якості понятих при огляді комплектів ношеного одягу чи інших речей особистого характеру. Такий огляд може тривати кілька годин. Або ж при слідчому експерименті ДТП, який проводить на вулиці, зимою. В

таких випадках, громадяни просто відмовляються. І навіть самий відповідальний понятій, будучи нормальною людиною з природною реакцією на те, що відбувається, буде прагнути триматися подалі від трупа, який кілька днів пролежав у замкненій квартирі. Зокрема, як приклад можна привести наступний. В Україні сталася така ситуація, що на дорозі загинула сержант поліції, яка разом з напарником зупинила вантажний автомобіль, який підходив під опис в орієнтуванні в зв'язку з вчиненням тяжкого злочину. Однак для огляду машини були потрібні поняті, і поки їх шукали, в машину влетів інший мікроавтобус. Саме цей випадок підштовхнув радника Міністра внутрішніх справ України, колишнього главу Національної поліції Сергія Князева підняти питання про доцільність інституту понятих. Він зазначає, що «Україна – єдина європейська держава, яка вимагає від поліції проводити огляд не самостійно! Радянський рудимент з приводу понятих не тільки не захистить права громадян, а й призводить до постійних абсурдних дій з боку правоохоронців, які змушені навіть озброєних злочинців оглядати не миттєво, а тільки знайшовши двох понятих. А їх, як правило, складно передбачити або знайти, або умовити кого-небудь бути понятим». На думку Князева, сьогодні в епоху повної відеофіксації слідчих дій інститут понятих не потрібен.

Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, щороку він приносить нові технології та технічні засоби. Окрім цього, Україна увійшла в епоху діджиталізації. Також на допустимість застосування фотозйомки в якості технічного засобу фіксації ходу і результату процесуальної дії як альтернативу участі понятих вказують і деякі науковці. При слідчому огляді фотоапарат дозволяє найбільш повно і точно зафіксувати речову обстановку місця, запам'ятати не тільки ті обставини, які відносяться до вчиненого злочину, а й обставини, значення яких може стати зрозумілим тільки в ході подальшого розслідування. Фотозйомку бажано проводити при огляді трупів, в той же час відеозйомка найбільш часто здійснюється при катастрофах, великих аваріях або пожежах. Функцію понятих можна замінити тільки застосуванням засобів відеозапису (кінозйомки) і при обов'язковому дотриманні ряду правил. Саме відеозапис дозволяє відображати на матеріальних носіях хід і результати слідчих дій в динаміці, зі звуком, з максимальною повнотою і так далі, так, як це спостерігають поняті.

Таким чином, головною перевагою застосування відеозапису буде можливість неодноразового перегляду і аналізу, а також зіставлення її з обстановкою, яку змодулює слідчий шляхом допитів, експериментів і т.д.

Підводячи підсумок дослідження інституту участі понятих в сучасному кримінальному судочинстві України, можна зробити висновок, що законодавець не відмовляється від нього і обмежився лише встановленням числа випадків обов'язкової участі понятих у слідчих (розшукових) діях. Однак зазначений інститут, як і раніше, залишається одним з найбільш проблемних в кримінальному процесі, а будь-яка проблема, як відомо, вимагає свого вирішення. Наше вирішення цієї проблеми запропоновано вище.

НОТАТКИ

Наукове видання

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВА

МАТЕРІАЛИ
II НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 21.05.2020. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,60. Тираж 100. Замовлення № 0520-113.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.